

Ilona Akkila, Jukka Hirvonen, Mervi Ilmonen,
Johanna Lilius, Mikko Mälkki ja Markku Norvasuo

Lähiö ja kaupunki

– asuinalueen rajat muutoksessa

Aalto-yliopiston julkaisusarja
Aalto TT 3/2016

Ilona Akkila, Jukka Hirvonen, Mervi Ilmonen,
Johanna Lilius, Mikko Mälkki ja Markku Norvasuo

Toimittanut Markku Norvasuo

Lähiö ja kaupunki

– asuinalueen rajat muutoksessa

Aalto-yliopisto
Insinööritieteiden korkeakoulu
Rakennetun ympäristön laitos
Maankäytön suunnittelu ja liikennetekniikka

Aalto-yliopiston julkaisusarja
TT 3/2016

© Tekijät

Kannen kuva Mikko Mälkki, joulukuu 2014
Taitto Marina Johansson

ISBN 978-952-60-6787-2 (pdf)
ISSN-L 1799-487X
ISSN 1799-487X (painettu)
ISSN 1799-4888 (pdf)

Espoo 2016

Sisällysluettelo

Esipuhe	5
Johdanto	7
Arki, yhteisöllisyys ja paikalliset kohtaamiset Johanna Lilius	13
Espoon keskus – elävä kaupunkikeskus? Ilona Akkila ja Jukka Hirvonen	29
Olosuhteita ja hyödynnettäviä voimavaroja – Pyöreän pöydän malli Pansio-Pernon kehittämisessä Mikko Mälkki, Markku Norvasuo ja Jukka Hirvonen	61
Mikä on lähiö? Mervi Ilmonen	101

Esipuhe

Elinvoimaisen alueen tilat tutkimushanke, lyhyemmin ELINAT, sisältyi ympäristöministeriön Asuinalueiden kehittämisohjelmaan 2013–2015. Ohjelman rahoitti Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA, ja sen tavoitteena oli edistää asuinalueiden elinvoimaisuutta ja ehkäistä eriytymistä. Ohjelman neljä teemaa olivat 1) asukkaiden osallisuus ja moninaisuus, 2) viihtyisä, turvallinen ja kiinnostava ympäristö, 3) tilojen uudenaikaiset käytöt, palvelutarjonnan vahvistaminen ja sosiaaliset innovaatiot sekä 4) nuorten kasvun ja sosiaalisen eheyden vahvistaminen.¹ ELINAT-tutkimus kohdistui erityisesti kolmanteen teemaan ”tilojen uudenaikaiset käytöt, palvelutarjonnan vahvistaminen ja sosiaaliset innovaatiot”. Toisaalta tutkimus käsitteli pitkälti myös asuinalueiden kehittämisessä käytettyjä menetelmiä. Tämä näkökulma tunnistettiin ARAn ja ympäristöministeriön julkaisussa *Tutkitusti parempi lähiö* (2016), jossa ELINAT-hanketta kuvaava artikkeli on sijoitettu hankekategoriaan uudet osallistumisen ja asuinalueiden kehittämisen mallit.²

ELINAT-hanke toteutettiin Aalto-yliopiston Insinööritieteiden korkeakoulun Rakennetun ympäristön laitoksella³ vuosina 2013–2015. Hankkeeseen osallistuivat tutkijoina Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutusryhmä YTK:sta Ilona Akkila, Jukka Hirvonen, Mervi Ilmonen, Johanna Lilius, Mikko Mälkki ja Markku Norvasuo (hankkeen johtaja). Hankkeen tulokset on koottu tähän julkaisuun, jonka ulkoasun on jälleen viimeistellyt Marina Johansson.

¹ ”Eläköön lähiö! Asuinalueiden kehittämisohjelma”, viitattu 10.10.2015, http://www.ymparisto.fi/fi-FI/Asuminen/Asuinalueiden_kehittamisohjelma; ”Asuinalueiden kehittämisohjelma”, viitattu 10.10.2015, http://www.ara.fi/fi-FI/Ohjelmat_ja_hankeet/Asuinalueiden_kehittamisohjelma.

² Akkila, I.; Hirvonen, J.; Ilmonen, M.; Lilius, J.; Mälkki, M. ja Norvasuo, M. (2016). ”Elinvoimaisen alueen tilat (ELINAT): Kaupunkikehittäminen paikallisessa kontekstissa.” *Tutkitusti parempi lähiö – Asuinalueiden kehittämisohjelman tutkimusjulkaisu*. Helsinki: Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA ja ympäristöministeriö. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/159846>

³ Ennen vuotta 2016 Maankäyttötieteiden laitos.

Hankkeen ohjausryhmään kuuluivat ulkopuolisina jäseninä Hanna Dhalmann ARAn, Kai Fogelholm Espoon kaupungin, Katariina Hilke Turun kaupungin sekä Soile Juujärvi Laurea-ammattikorkeakoulun edustajana. Kiitämme heitä lämpimästi panoksestaan hankkeen hyväksi. Samoin kiitämme Nella Karhulahtea, Petri Liskiä, Toni Ekroosia ja Sampo Ruoppilaa, jotka osallistuivat keskusteluihin Turussa, sekä kaikkia muita hankkeeseen tavalla tai toisella osallistuneita.

YTK-tutkimusryhmä syntyi, kun suomalaisen kaavoittajakunnan keskuudessa varsin arvostettu ja aidosti monialainen Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus YTK muuttui asteittain Teknillisen korkeakoulun erillislaitoksesta osaksi Aalto-yliopiston Insinööritieteiden korkeakoulua. Tämä tapahtui osapuulleen vuosina 2010–2012. ELINAT-hanke perustuu olennaisesti YTK:n piirissä vallinneeseen asumisen ja asuinalueiden tutkimuksen perinteeseen. Sen ylläpitäminen on käynyt kuitenkin viime vuosina yhä työläemmäksi Aalto-yliopiston muutospaineessa ja ulkoisen tutkimusrahoituksen kiristyessä. Etenkin hankkeen loppupuolella vuonna 2015 työskentelimme myös tietoisena siitä, että meneillään oleva ympäristöministeriön kehittämisohjelma ei ainakaan välittömästi saisi jatkoa.

Tutkimusosuuksien kuvauksissa onkin tietynlaisena leikkaavana kysymyksenä, mihin suuntaan lähiöt ja asuinalueet ovat muuttumassa ja miten asuinalueiden kehittämisen menetelmät voisivat vastata tähän muutokseen. Jokainen tutkimusosuuden kuvaus on kuitenkin kirjoittajiensa oma, itsenäinen puheenvuoro. Kiitän lämpimästi kaikkia työtovereitani innostavasta yhteistyöstä ja avoimesta, keskusteleavasta työilmapiiristä.

Espoossa huhtikuussa 2016

Markku Norvasuo

Johdanto

Markku Norvasuo

Lähiöiden parantaminen ja asuinalueiden kehittäminen on pitkään voinut tukeutua suomalaisen lähiökannan yhtenäiseen perusluonteeseen, joka luonnehti lähiörakentamista sen alkuvaiheista lähtien. Pelkistäen voi sanoa, että lähiöt rakentuivat aluksi 1950-luvun ”metsäkaupungin” ja myöhemmin 1960-luvun loppupuolen ”kompaktikaupungin” ihanteen varaan. Otto-I. *Meurmanin* omaksuman lähiöperiaatteen mukaisesti lähiöiden rakentamisessa pyrittiin ympäristöstään erillisiin yksiköihin, joita ympäröi vihervyöhyke. 1960-luvulla alkanut aluerakentaminen korosti entisestään lähiön ulkoista yhtenäisyyttä. Näistä lähtökohdista lähiöistä tuli tyypillisesti arkkitehtuuriltaan yhtenäisiä ja selvärajaisia, mutta myös ympäristöstään erillisiä alueita kaupungin kupeessa.

1950-luvulla käynnistynyt lähiöistymisen kausi vaikutti ratkaisevasti suomalaisen esikaupunkiympäristön syntyyn. Lähiöidemme keskeisin syntyhistoria on selvitetty varsin hyvin kahdessa 1990-luvun tutkimuksessa, joiden katson saavuttaneen jo klassikon aseman: Riitta Hurmeen *Suomalainen lähiö Tapiolasta Pihlajamäkeen* (1992) ja Johanna Hankosen *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta* (1994). Hurme tarkasteli lähiöiden alkuvaihetta 1940-luvulta 1960-luvulle ja kansainvälisten vaikutteiden omaksumista, Hankonen puolestaan erityisesti vuosia 1958–1968 ja lähiörakentamisen yhteiskunnallista viitekehystä. Myöhemmästä, 1970- ja 1980-lukujen asuinalueerakentamisesta ei ole tehty vastaavaa historiallista tarkastelua, vaikka lähiöihin välillisesti liittyvää tutkimusta on runsaasti. Merkittävä osa myöhemmästä tutkimuksesta liittyy olemassa olevien lähiöiden kehittämiseen.

Lähiökehittämisen taustalla on käsitys lähiöiden ongelmista ja kehittämisen tarpeesta. Kunnilla on tilastotietoa esimerkiksi asuinalueiden tulotasosta,

työllisyydestä, ikäjakaumasta ja asuntojen hintatasosta. Tällaisia tietoja tarkastellaan myös kahdessa tämän julkaisun artikkelissa. Kehittämistarpeen tunnistaminen on kuitenkin sidoksissa myös julkiseen keskusteluun. Kuntien intressi lähiöiden kehittämiseen perustuu osaksi asuinalueista ylläpidettyihin mielikuviin. Lähiöiden imagon parantaminen ja brändäys on otettu yhdeksi kehittämisen tavoitteeksi, ja tällöinkin käsitellään pitkälti julkisuuden kautta syntyviä mielikuvia.

Vuonna 1994 ilmestyi Mervi Ilmosen usein siteerattu artikkeli Puutarhakaupungista ongelmalähiöön, jossa hän kävi läpi lähiökeskustelun alkuvaiheita. Vuosikymmenen lopussa Irene Roivainen tarkasteli Helsingin Sanomissa käytyä lähiökeskustelua tutkimuksessaan *Sokeripala metsän keskellä* (1999). Nyt lähiöistä on ehditty keskustella jo yli puoli vuosisataa. Tänä aikana lähiö-sanaan on ehtinyt pinttyä niin runsas merkitysten patina, että uusimpia kerroksia on jo vaikea erottaa. ”Lähiö” on uudissana mutta itsessään vanhempi kuin suomalaiset lähiöt: se syntyi 1940-luvulla, kun professori Otto-I. Meurman ja maisteri Hannes Teppo ideoivat *Asemakaavaopissa* (1947) käytettävää sanastoa (Hurme 1992, 80).

Ajatus päättymättömästä lähiökeskustelusta merkitsee sitä, että negatiiviset lähiömielikuvat ovat melko pysyviä olosuhteiden muuttuessa. 1980- ja 1990-luvuilla keskustelu liittyi usein lähiöelämän yksipuolisuuteen, lamakausiin ja työttömyyteen, mutta kuluvalle vuosikymmenelle painopisteitä näyttävät olevan alueiden eriytyminen ja maahanmuutto. Tällaiset viitekehykset ovat paljolti sosiaalisia. Lähiö-käsitteen voimakkaat konnotaatiot kertovat osaltaan suomalaisen lähiöympäristön ominaisluonteesta ja lähiöiden suuresta merkityksestä esikaupunkiympäristönä. Mervi Ilmonen palaa tarkastelemaan lähiökäsitteen merkityksiä tämän julkaisun viimeisessä osuudessa ja suhteuttaa keskustelua myös kansainväliseen tilanteeseen.

Lähiöhankkeilla on ollut oma kehityskaarensa, joka ei ole suoraan yhteismitallinen lähiöistä käydyn keskustelun kanssa mutta on osaltaan heijastellut sitä. Sosiaalisten kysymysten kytkeytyminen fyysisen ympäristön parantamiseen on osaltaan vaikuttanut hankkeiden kohdentumiseen. Lähiökehittämisen alkuvaiheet on kuvattu tiivistetysti esimerkiksi Lähiöuudistus 2000 ohjelman arviointiraportissa (ks. Karjalainen 2004). Ensimmäiset lähiöiden kehittämishankkeet alkoivat jo 1970-luvulla. Seuraavan vuosikymmenen kuluessa toteutettiin mm. valtakunnallinen SOFY-kokeilu, jossa tähdättiin sosiaalisten ja fyysisten näkökohtien yhteensovittamiseen ja yhteissuunnitteluun. Espoon Suvela tuli lähiökehittämisen piiriin Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen hankkeessa (Vuorela et al. 1994). 1990-luvulla käynnistettiin ensimmäinen valtakunnallinen lähiöprojekti. Tällöin moni lähiö oli jo

korjauksen tarpeessa. Hankkeiden painopiste oli lähiöiden fyysisessä korjaamisessa ja parantamisessa (mm. REMONTTI-ohjelma 1992–1996), mutta samalla hankkeisiin yhdistettiin sosiaalista kehittämistä (ks. myös Nupponen 2001).

Leo Osara ja Paavo Viirkorpi (1995, 24) pitivät tätä järjestystä osin perusteltuna, sillä lähiöiden huonon maineen parantamiseksi oli syytä huolehtia asuntojen hinta-laatusuhteen säilymisestä. Pari vuotta myöhemmin Viirkorven äänenpainot olivat muuttuneet kriittisemmiksi. Hän katsoi, että alueellisen kehittämisen sosiaalinen näkökulma jäi helposti ulkokohtaiseksi. Lisäksi lähiöiden ongelmat määrittyivät pitkälti ulkoa, laajemmista yhteiskunnan kehityskuluista ja yhdyskuntarakenteen muutoksista. Koska lähiöt eivät Viirkorven mukaan kyenneet toteuttamaan niille asetettua elinvoimaisen, monipuolisen, sosiaalisesti toimivan ja viihtyisän yhdyskunnan ihannetta, hän ennakoi painopisteen siirtymistä lähiöistä kohti kaupunkikeskustojen kehittämistä. (Viirkorpi 1997.) 2000-luvun alussa alettiin myös tarkastella lähiön asemaa kaupunkirakenteessa, ja asuinalueiden vetovoima käsitettiin resurssiksi kaupunkien kilpailukyvyn kannalta. (Karjalainen 2004, 8–10, 14–15.)

Tarkastelun voi siis sanoa siirtyneen lähiöiden sisäisistä kysymyksistä kohti kaupungin kehittämisstrategioita ja lähiöiden alueellisen aseman tarkastelua. Puheessa lähiöiden tiivistämisestä kajotaan suoraan lähiöiden rajoihin ja – oletettavasti – samalla myös identiteetteihin. Katson kuitenkin että tämä siirtymä yksittäisistä lähiöistä kohti kaupunkiseutuja on vain rajallisesti vaikuttanut lähiökehittämisen sisältöön. Lähiöhankkeet ovat edelleen vahvasti alueellisia, ja niissä asuinalueita tarkastellaan sekä fyysisenä että sosiaalisena yksikkönä. Yhdyskuntarakenteen kehityshistoria johtaa kuitenkin kysymään, pitäisikö selvemmin luopua asuinaluekeskeisestä kehittämisestä, mutta samalla myös arvioida uudelleen käytettäviä keinoja?

Lähiöperiaate itsessään perustui erillisiin lähiöyksiköihin. Meurmanin 1940-luvulla käyttämä käsite ”hajakeskitys” oli yksi hänen osuvista käännoksistään. Toisaalta tarkoitus oli, että lähiöt kokonaisuutena muodostaisivat johdonmukaisen esikaupunkiympäristön kaupunkien ympärille. Hajakeskityksen periaate yhdistyneenä myöhempään seutusuunnitteluun tähtäsi hyvään mutta perustui rationaalisen suunnittelun ylikorostamiseen. Moni lähiö jäi keskeneräiseksi tai kokonaan rakentumatta, osaksi ylimitoitettujen väestöennusteiden vuoksi. Kaupunkia ympäröivän lähiövyöhykkeen pirstotuneisuuden havahduttiin 1970-luvulla (Sammalkorpi 1976), jolloin myös käsitys ongelmälähiöstä oli jo alkanut muodostua.

Lähiökehittämisen alkuvaiheessa oli siten johdonmukaista rajautua lähiön sisäpuolelle. Hajakeskityksen ohella asiaan vaikutti 1960–70-lukujen

aluerakentaminen, jonka vaikutuksesta kunkin alueen rakennuskannasta tuli yhtenäinen ja samaan tahtiin vanheneva. Samalla muodostui hallinnollisia kokonaisuuksia, joiden piirissä esimerkiksi eri asuntoyhtiöiden huollosta vastasi sama huoltoyhtiö. Oli siten luontevaa suunnitella myös alueen rakennuskannan korjauksia kokonaisuutena. Kaupunkien kasvaessa lähiöiden eristyneisyys on kuitenkin vähentynyt ja asukkaiden liikkuvuus lisääntynyt. Esimerkiksi Helsinki tarttui tähän ajatukseen Esikaupunkien renessanssi-hankkeessa, jossa kaupungin lähiökehän ajateltiin muodostavan yhtenäinen esikaupunkivyöhyke (Esikaupunkien renessanssi, 2006). Kyse oli paljolti yleiskaava 2002:n puitteissa täydennysrakentamiseen tähdänneestä visiosta, joka osoitautui odotettua vaikeammaksi toteuttaa.

Lähiökeskeisyydellä on toinenkin syynsä, joka myös palautuu lähiöperiaatteeseen – ajatus yhteisöllisyydestä. Lähiöaatteen keskeisenä ideana on ollut koota yhteen tärkeät yhdyskunnan toiminnot ja samalla muodostaa yhteisöllisesti merkittäviä yksiköitä. Taustalla oli 1900-luvun alun puutarhakaupunkiaate, johon yhdistettiin toiminnallisia ja mitoituksellisia tarkasteluja. Tällaisen ajattelun tietynlaisena vastakohtana on myöhempi kaupunkielämää painottava ajatusmalli, joka korostaa katutilaa ja julkisia paikkoja ja torjuu ajatuksen eristyneistä asuinalueista. On kuitenkin huomionarvoista, että myös neighborhood-rakentamisen vastustaja Jane Jacobs (1961) korosti yhteisöllisyyttä. Yhteisön alueelliset rajat saattoivat kuitenkin olla näkymättömiä, ja lisäksi Jacobs vastusti lähiöyhteisöllisyyteen liitettyä sentimentaalisuutta.

Suomalaisten lähiöiden yhteisöllisyys, tai yhteisön kaipuu, on etenkin suhteessa 1960-luvun maaltamuuttoon palautettu ajatukseen maaseutukylän identiteetistä (Ilmonen 1994, 24–27). Vähemmälle huomiolle on jäänyt se, miten läheinen suhde angloamerikkalaisella lähiöaatteella oli teollisuuskaupunkiin ja teollisen tuotannon sijoittamiseen. Suomessakin yksi selvä viittauskohde (mm. Meurmanilla) olivat teollisuuden pienet paikkakunnat. Konkreettinen siirtymäkauden esimerkki oli Erik Bryggmanin kaavoittama Laivateollisuuden asuinalue Turussa. Tosin asuinalueiden alkuperäinen yhteys teollisuuteen hämärtyi myöhempien lähiöiden toteutuksessa. Olennaista kuitenkin on, että kun idea yhteisyydestä voi muuttua tilanteittain, ei ole myöskään tarvetta kiinnittyä jonkin erityisesti lähiöille ominaisen identiteetin ajatukseen.

Toisaalta Matti Kortteinen (1982, 256–259) ihmetteli tutkimuksessaan sitä yksimielisyyttä joka vallitsi lähiöiden kehittämisestä: että oli ”pyrittävä asuin-yhteisöjen luomiseen uusille asuinalueille”. Hän piti tätä tavoitetta pitkälti perusteettomana. Ajatus yhteisöllisyydestä muodossa tai toisessa on kuitenkin sitkeä ja on säilynyt asuinalueiden rakentamisessa. Kyse voi olla modernistisen suunnitteluihanteen fiksaatiosta, mutta kun ajatus yhteisöstä toisaalta

on hyvin joustava, takana voi olla muutakin, esimerkiksi asukkaiden itsensä jossain määrin omaksuma tavoite. Ehkä koko kysymyksestä ei tarvitse lausua lopullista näkemystä. Johanna Liliuksen artikkeli pohtiikin yhteisöllisyyden muuttuvia tulkintoja.

Tässä julkaisussa käsitellään kahta konkreettista kehittämiskohdetta, Espoon keskusta ja Turun Pansio-Perno. Turusta oli aluksi tarjolla kolmekin eri aluetta: Halinen, Pansio-Perno ja Varissuo. Näistä valittiin Pansio-Perno kolmestakin syystä. Ensinnäkin siihen kohdistui muita samanaikaisia hankkeita ja se oli selvimmän Turun kaupungin kiinnostuksen kohteena, toiseksi Varissuota oli jo tutkittu runsaasti aiempina vuosina, ja kolmanneksi Pansio-Perno oli kohteena erityislaatuinen. Sekä Pansio-Pernon alueen syntyhistoria että ongelmien laatu lisäsivät tutkimuksellista kiinnostustamme.

Kasvukeskuskaupungeissa asuinalueiden kehittäminen niveltyy kaupungin laajentumissuunnitelmiin. Asuinalueet sijaitsevat tyypillisesti vyöhykkeellä, jota pyritään tiivistämään ja eheyttämään: Espoossa aluekeskusten yhteydessä ja Turussa ruutukaavakeskustan ulkolaidoilla. Espoon keskusten eheyttämistä on suunniteltu jo useita vuosia. Turun kasvu ei ole juuri nyt erityisen voimakasta, mutta myös Turku on varautunut kasvuun erilaisilla rakennemalleilla.

Kohdealueet ovat hyvin erilaisia, mutta kumpikin on esimerkki aluksi hajanaisesta ympäristöstä, joka on sulautumassa yhtenäisemmäksi. Niiden kehittämisessä joudutaan irtautumaan lähiökehittämisen alkuperäisistä lähtökohdista kohti esikaupunkiympäristön tai kaupunkikeskuksen kokonaisuutta tarkastelua. Oletettavasti tulevaisuudessa on yhä enemmän kaupunkiympäristöjä, jotka eivät näyttäyty selvärajaisina ”lähiötapauksina” vaan yksilöllisinä ja monimuotoisina esikaupunkiympäristöinä. Kumpaakin kohdetta on tarkasteltu tavoilla, jotka voidaan käsittää puheenvuoroiksi kehittämisen mahdollisuuksista silloin, kun ei rajoituta vain yhden asuinalueen sisälle.

Lähteet

Esikaupunkien renessanssi – Täydennysrakentamisen yleissuunnitelman lähtökohtia.

(2006). Helsinki: Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto.

Hankonen, Johanna (1994). *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta*. Espoo & Helsinki: Otatieto & Gaudeamus.

Hurme, Riitta (1991). *Suomalainen lähiö Tapiolasta Pihlajamäkeen*. Helsinki: Societas scientiarum Fennica.

Ilmonen, Mervi (1994). Puutarhakaupungista ongelmalähiöön. Teoksessa Tuukka Haarni (Toim.), *Ihmisten kaupunki? Urbani muutos ja suunnittelun haasteet* (18–34). YTK Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus & Stakes Sosiaali- ja teveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

- Jacobs, Jane** (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Vintage.
- Karjalainen, Pekka** (2004). *Uudenlaisia otteita ja kertaustyylejä. Lähiöuudistus 2000 -ohjelman arvioinnin loppuraportti*. Helsinki: Ympäristöministeriö. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/40431>
- Kortteinen, Matti** (1982). *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsinki: Otava.
- Meurman, Otto-I.** (1947/1982). *Asemakaavaoppi* (näköispainos). Helsinki: Rakennuskirja.
- Nupponen, Terttu** (2001). *Sosiaalinen näkökulma lähiöuudistuksessa. Kartoitus sosiaalisen parantamisen tehtävistä ja kuntien sosiaalitoimen osallisuudesta valtion asunto-rahaston ja kuntien lähiöuudistusprojekteissa 1990-luvun lopulla*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Osara, Leo, & Viirkorpi, Paavo** (1995). *Mitä tehdä Suomen lähiöille? Puheenvuoro lähiöiden kehittämisen toimintamalleista*. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Roivainen, Irene** (1999). *Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsinki: Helsingin kaupunki, Tietokeskus.
- Sammalkorpi, Risto** (1976). *Helsingin seudun yhdyskuntarakenteen eheyttäminen – eheyttävä rakentaminen*. Helsinki: Helsingin seutukaavaliitto.
- Viirkorpi, Paavo** (1997). *Eteneekö lähiöuudistus? Paikallisten lähiöprojektien käynnistymisvaiheen arviointi*. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Vuorela, Pertti; Suonoja, Kyösti & Hirvonen, Jukka** (1994). *Kymmenen vuotta yhteis-suunnittelua: Sofy-projektin eteneminen, tulokset ja jatkonäkymät*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.

Arki, yhteisöllisyys ja paikalliset kohtaamiset

Johanna Lilius

Tiivistelmä

Asukkaiden osallistumisen lisääminen on keskeinen tavoite asuinalueiden kehittämisessä. Samoin on yhteisöllisyys noussut uudestaan tärkeäksi käsitteeksi suunnittelussa. Yhteisöllisyyttä ja asukkaiden kohtaamisia tavoitellaan kaupungissa kahdesta toisistaan poikkeavasta suunnasta. Yhteisöllisyyden vahvistamista pidetään erityisen tärkeänä huono-osaisten lähiöitä kehittämisessä. Tällöin pyritään ennen kaikkea lisäämään asukkaiden osallistumista omalla alueellaan sekä parantamaan asukkaiden välisiä verkostoja. Yhtäältä kohtaamispaikat ovat oleellisia tekijöitä kaupungin elävöittämisen ja moninaisuuden näkökulmasta. Niitä on kaupunkien keskustoissa, mutta vähemmän esikaupungeissa. Luomalla kohtaamispaikkoja esikaupunkeihin mahdollistetaan erilaisten ja jopa eri alueilla asuvien kaupunkilaisten kohtaamiset. Toisaalta erilaisten kohtaamisten uskotaan myös tekevän kaupungista kiinnostavamman ja siten myös elävämmän. Tässä artikkelissa tarkastellaan yhteisöllisyyden käsitettä ja pohditaan suunnittelun, yhteisöllisyyden sekä kohtaamispaikkojen välisiä suhteita. Lopuksi esitellään muutaman käytännön esimerkin avulla erilaisten kohtaamispaikkojen syntyprosesseja.

Aluksi

”Jokainen tarvitsee kodin lisäksi yhteisön johon kiinnittyä. Parhaimmillaan nämä kaksi voivat yhdistyä omassa asuinyhteisössä”. Näin totesi silloinen asunto- ja viestintäministeri Pia Viitanen Helsingin Myllypuron asukastalo Myllärissä pidetyssä tilaisuudessa 4.11.2013. Yhteisöllisyyden lisääminen paikallisesti on ollut ihanne sekä Suomessa että Ruotsissa, ja sitä on myös tuettu merkittävästi valtion taholta (Urban 2000, 72). Asukkaiden osallisuus nostettiin myös yhdeksi kehittämisteemaksi vuosien 2013–2015 Asuinalueiden kehittämisohjelmassa.

Miksi yhteisöllisyys asuinalueella on niin tärkeää? Kuten Pia Viitanenkin lausuma antaa ymmärtää, tutkimuksissa on löydetty positiivinen yhteys ihmisten hyvinvoinnin ja yhteisöllisyyden tunteen välillä (Soiva 2011, 9). Yhteisöllisyyden on myös todettu helpottavan alueelle juurtumista, jonka taas uskotaan vähentävän esimerkiksi ilkkua (Lilja 2000). Asuinalueiden kehittämisohjelman tavoitteena on ennen kaikkea ollut lisätä asuinalueiden elinvoimaa ja ehkäistä segregaatiota.

Tässä osuudessa tarkastellaan yhteisöllisyyden rakentumista paikallisesti ja kysytään: mitä yhteisöllisyys on, miksi se on tärkeää ja miten se rakentuu arjessa? Miksi suunnittelussa pyritään yhteisöllisyyteen ja kohtauspaikkojen muodostamiseen? Vastauksia kysymyksiin haetaan luomalla katsaus tutkimuskirjallisuuteen. Niitä on myös pohdittu autoetnografisin menetelmin ja haastattelujen avulla. Autoetnografia on tutkimusmenetelmä, jossa havainnointi kohdistetaan itseensä ja jossa myös havainnot tehdään itse. Henkilökohtaiset tarinat eivät tähtää tiettyyn päämäärään (kuten teoreettiseen ymmärtämiseen) vaan ovat elämän ainutkertaisia ilmauksia, jotka antavat tekstileille sisällön ja muodon (Maréchal 2010). Ennen varsinaista kirjallisuusselvitystä kirjoittaja pohti itsekseen yhteisöllisyyttä omassa asumisessaan erilaisilla alueilla ja eri elämäntilanteissa. Tutkimushaastattelut tehtiin Kirkkojärvelle 1980-luvulla muuttaneiden asukkaiden keskuudessa. Neljästä parin tunnin kestoisesta haastattelusta kaksi toteutettiin kävelyhaastatteluna eli haastattelujen aikana kierrettiin Kirkkojärvellä. Entiset asukkaat kertoivat arjestaan Kirkkojärvellä 1980-luvulla, alueen juuri valmistuttua. Autoetnografien kirjoittaminen sekä haastattelut auttoivat ennen kaikkea hahmottamaan kirjallisuuskatsauksen suunnan ja painopisteet. Haastatteluissa esiin nousseita asioita esitellään löyhästi tekstissä kursivoituna. Niiden tarkoituksena on tuoda kulloinkin käsiteltäviä asioita käytännön tasolle.

Osuuden keskeinen johtopäätös on, että yhteisöllisyyttä ja kohtaamisia tavoitellaan kaupungissa kahdesta toisistaan poikkeavasta suunnasta. Yhteisöllisyyden vahvistamista pidetään ensinnäkin tärkeänä huono-osaisten lähiöiden kehittämisessä. Tällöin tavoitteena on ennen kaikkea asukkaiden osallistumisen lisääminen alueella sekä asukkaiden välisten verkostojen parantaminen. Toiseksi, kohtaamispaikkoja pidetään tärkeinä myös kaupungin elävöittämisen ja moninaisuuden näkökulmasta. Erilaisten asukkaiden kohtaamiset kaupunkitilassa tulkitaan yksilötasolla kehittäviksi tekijöiksi, mutta erilaisten kohtaamisten uskotaan myös tekevän kaupungista kiinnostavamman ja siten myös elävemmän. Yhteisöllisyys rakentuu siis pikemminkin toistuvista kohtaamisista ja erilaisista yhteisten intressien kohtaamisista; kohtaamispaikkojen synnyttämisessä sen sijaan korostuu fyysinen tila ja sen sijainti.

Osuus alkaa yhteisöllisyyden käsitteen tarkastelulla ja jatkuu suunnittelun ja yhteisöllisyyden sekä kohtaamispaikkojen suhteen käsittelyllä. Lopuksi esitellään muutaman käytännön esimerkin avulla erilaisten kohtaamispaikkojen syntyprosesseja.

Mitä yhteisöllisyys on ja mistä se rakentuu?

Kielitoimiston sanakirjan (2014) mukaan yhteisöllisyys viittaa yhteisölliseen, joka tarkoittaa yhteisölle ominaista tai yhteisöä koskevaa. Yhteisöllisyyteen kytkeytyvä yhteisöllisyyden tunne liittyy sanakirjan mukaan tunne yhteisöön kuulumisesta. Englannin kieleen vakiintunut termi ”sense of community” voidaan kääntää suomeksi juuri termillä *yhteisöllisyyden tunne*. Sen sisintä ole-musta on tarkasteltu useassa tutkimuksessa.

Esitän aluksi määritelmän ja teorian, joka jakaa yhteisöllisyyden tunteen pienempiin osatekijöihin. Mc Millian ja Chavisin (1986) mukaan yhteisöllisyyden tunteeseen liittyy neljä kriteeriä:

- Yksilö kokee tulevansa **hyväksytyksi ryhmään**, johon hän on halunnut jäseneksi
- Yksilö tuntee voivansa **vaikuttaa ryhmään**, mutta ryhmä voi myös vaikuttaa yksilöön
- **Ryhmä tyydyttää** joitain yksilön tarpeita
- **Yksilöllä ja ryhmällä on jaettu positiivinen tunneyhteys**, joka käytännössä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että yksilö investoi aikaansa ryhmään, jolloin tunnesiteet vahvistuvat ja/tai että yksilö voi ryhmän kanssa (positiivisesti) kokea erilaisia tapahtumia ja ratkaista ristiriitoja.

Kun nämä kriteerit täyttyvät, yksilö voi kokea yhteisöllisyyden tunnetta. Yhteisöllisyys rakentuu siis vuorovaikutuksen kautta ja siihen vahvasti

myötävaikuttavia tekijöitä ovat sellaiset ihmismielen perustyydytettävät tarpeet kuten nähdä ja hyväksytyksi tuleminen.

Mikä sitten voi edistää yhteisöllisyyden tunnetta? Fischerin (1982) mukaan ihmiset valitsevat seurakseen mieluiten **samankaltaisia ihmisiä**. Samankaltaisuuksia voivat olla ikä, koulutus tai perhetilanne. **Elämäntilannetta** voidaan myös pitää yhteisöllisyyden tunnetta todennäköistävänä tekijänä (Gans 1971; Lilja 1999: 95).

Kun kävelemme toukokuuisena sateisena päivänä pitkään Kirkkojärvellä mutta nykyisin muualla asuvan haastateltavan kanssa, vastaan tulee jopa kaksi entistä naapuria. Seuraa halaamisia ja kuulumisten jakamista: kuinka monta lapsenlasta kenelläkin on, kuka on mennyt naimisiin, mitä muuta on tapahtunut. Selviää, että monessa rapussa asuu vielä alkuperäisasukkaita, mutta myös, että vaihtuvuus on ollut vilkasta. Lapsiperheitä on taas paljon.

Nämä entiset naapurit ovat tutustuneet nuorina perheinä ja viettäneet yhdessä aikaa hiekkalaatikolla asuintalonsa pihalla. He ovat järjestäneet juhlia talon kerhohuoneella ja osallistuneet koululla erilaiseen toimintaan. Naisten väliset suhteet ovat olleet keskiössä ja elämäntilanne on yhdistänyt heitä. Monet ovat asuneet ensimmäistä kertaa omistusasunnossa. Vähitellen elämä on vienyt eri suuntiin, mutta jaetut muistot ovat säilyneet ja yhdistävät edelleen.

Yhteisöllisyyden muotoja voidaan tutkia monesta eri näkökulmasta joille yhteistä on se, että ne tarkastelevat yhteisön ja yksilön suhdetta. Tönniesin vuonna 1889 kehittämä Gemeinschaft/Gesellschaft käsittepari on klassinen tätä suhdetta kuvaava teoria. Gemeinshchaft, eli ”yhdessäoloyhteisö” viittaa maaseutumaiseen yhteisöön joka perustuu sukulaisuuteen, naapuruuteen ja ystävyYTEEN. Sekä käytännölliset että henkilökohtaiset intressit pitävät yhteisöä koossa. Gesellschaft eli ”asiayhteisö” puolestaan viittaa kaupunkimaiseen yhteisöön, jossa suhteet pohjautuvat sopimukseen siitä, että kanssaihmiseltä on odotettavissa jotakin hyötyä. Asiayhteisössä sosiaaliset suhteet ovat riippumattomimpia ja pinnallisempia kuin yhdessäoloyhteisössä. Sandercockin (1998:190) tulkinnan mukaan modernistinen kaupunkisuunnittelu on nojannut Tönniesin teoriaan. Koska kaupungissa ei luontaisesti synny yhdessäoloyhteisöjä, suunnittelun pitää luoda yhteisöllisyyttä tai ylläpitää yhdessäoloyhteisöä. Yhteisöllisyyden synnyttäminen on Sandercockin mukaan saanut lähes ”puoliuskonnollisen auran” ja vaikuttanut siihen, että kaupunkiin on pyritty muodostamaan ”maaseutumaisia yhteisöjä”, vaikka kaupungissa elämäntavat ovat erilaiset kuin maaseudulla.

Myöhemmin onkin todettu, että monentyyppiset suhteet ovat tärkeitä yhteisöllisyyden näkökulmasta. Granovetterin (1973) mukaan ihmissuhteet voivat olla luonteeltaan heikkoja tai vahvoja. Vahvojen siteiden muodostumista ennakoivat samankaltaisuus esimerkiksi iän, koulutuksen tai sosiaalisen statuksen suhteen. Heikkoja ovat puolestaan siteet esimerkiksi tuttavapiiriin. Näihin ihmisiin pidetään yhteyttä ja heitä tavataan, mutta ei kovin usein. Nyky-yhteiskunnassa heikot siteet ovat erityisen tärkeitä, koska ne laajentavat maailmankuvaa sekä maantieteellisesti että sosiaalisesti. Heikot siteet toimivat eräänlaisina siltoina vahvoja siteitä omaavien ryhmien välillä. Jos ihmisillä on toisiinsa pelkkiä vahvoja siteitä, hän eristyy herkästi ja yhteiskunta pirstaloituu.

Voidaan siis todeta että yhteisöllisyyden tunteen syntymiseen vaikuttaa se kuinka hyvin tuntee kuuluvansa johonkin yhteisöön. Ihminen voi kuulua erilaisiin yhteisöihin heikosti tai vahvasti myös omalla asuinalueellaan. Naapureihin saattaa erityisesti tietyissä elämänvaiheissa syntyä vahvoja siteitä, mutta asuinalueella tarvitaan myös heikkoja siteitä. Seuraavassa tarkastellaan tarkemmin yhteisöllisyyttä asuinalueella.

Yhteisöllisyys asuinalueella

Sotien jälkeisessä esikaupunkien suunnittelussa, yhteisöllisyys nousi tärkeäksi tavoitteeksi. Ruotsalaista naapurustosuunnittelua tutkineet Mats Franzén ja Eva Sandstedt (1981, 42) toteavat, että yhteisöllisyyteen liitettiin suunnittelussa monenlaisia odotuksia. Ajateltiin että yhteisöllisyyden kautta muun muassa:

- passiivisuus vaihtuisi aktiivisuudeksi
- eristyneisyyden sijaan syntyisi yhteisöllisyyttä
- poliittinen ulottuvuus voisi toteutua lisäämällä vaikuttamisen mahdollisuuksia tai mobilisoimalla niitä ryhmiä, joilla ei ole valtaa
- sosiaalinen ulottuvuus tarkoittaisi ennalta ehkäiseviä toimenpiteitä
- syntyisi arvokkaita kontakteja ja yhteisiä aktiviteetteja
- sosiaalinen syrjäytyminen vähenisi, koska sosiaalinen, fyysinen ja psyykinen hyvinvointi lisääntyisi
- sosiaalisista ongelmista kärsivät ihmiset saisivat tukea, sairaudet ja huonovointisuus ehkäistäisiin ja siten ihmiset myös hoitaisivat itseään ja välttäisivät vahingot.

Tällaisia odotuksia kritisoitiin jo 1950-luvulla. Myöhemmin onkin todettu niiden paradoksaalisuus: naapurustoon oli tarkoitus koota riittävän samanlaisia ihmisiä jotta edellytykset yhteisöllisyyden syntymiselle olisivat syntyneet,

vaikka tavoitteena oli samanaikaisesti sekoittaa eri sosiaalisia ja etnisiä ryhmiä toisiinsa (Franzén & Sandstedt 1981, 156–157). Toisin sanoen, vaikka suunnittelun tavoitteena oli sosiaalisten suhteiden mahdollistaminen asuinalueella, rationaalinen ja toimintakykyinen yksilö saattoi kuitenkin koko kaupungin alueella löytää lukemattomia mahdollisuuksia kontaktien muodostamiseen – ja tehdä aktiiviseen valinnan kenen kanssa haluaa seurustella. Ei siis välttämättä ollut mitään syytä miksi suhteiden olisi pitänyt syntyä juuri asuinalueella (Urban 2004, 33). Yhteisöllisyyden ihanne elää kuitenkin edelleen vahvasti suunnittelussa.

Asuinalueen fyysinen ympäristö yhteisöllisyyden osatekijänä

Jotta ihminen voi tuntea kuuluvansa yhteisöön, hänen täytyy voida tyydyttää tiettyjä perustarpeitaan siinä. Missä määrin yhteisöllisyyden syntymiseen vaikuttaa asuinalueen fyysinen ympäristö ja sen status? Kim ja Kaplan (2004) ovat tutkimuksessaan halunneet tarkastella yhteisöllisyyden tunnetta ja ympäristön fyysisiä puitteita kahdessa toisistaan poikkeavassa esikaupungissa. Heidän mukaansa asuinympäristössä koettu yhteisöllisyys liittyy sekä asuinympäristön sosiaalisiin verkostoihin että fyysisen ympäristöön. **Paikkaan kiinnitytään** helpommin, kun siellä olevaan yhteisöön ollaan tyytyväisiä ja koetaan, että alueen asioihin voidaan vaikuttaa. **Yhteisöön identifoidutaan** herkemmin, jos alue on omaleimainen. Identifioitumista lisääviä tekijöitä ovat ensinnäkin se että tuntee itsensä merkitykselliseksi yhteisössä ja toiseksi se että kokee sopivansa yhteen yhteisön kanssa. Yhteisöllisyyden kokemukseen liittyvä **sosiaalinen vuorovaikutus** voi olla sekä syvempää kommunikaatiota naapureiden kanssa että epämuodollista vuorovaikutusta tuntemattomien kanssa. Siihen liittyy myös tunne siitä, että yhteisöstä voi saada tukea. Sosiaalisen vuorovaikutuksen kannalta on lisäksi merkittävää se, miten alue on muotoiltu. Yhteisöllisyyden neljäs ulottuvuus on **jalankuljettavuus** (pedestrianism). Tällä viitataan siihen, että alue on suunniteltu jalankulkua varten. Kävely- ja ulkoilumahdollisuudet voivat parantaa alueen tuntemusta ja myös edistää ihmisten kohtaamisia, jotka puolestaan voivat lisätä sosiaalista vuorovaikutusta, paikkaan kiinnittymistä ja yhteisöön identifioitumista. Esimerkiksi Helsingin Kruununhaassa alueen lapsiperheet kuvaavat aluettaan kyläksi, jonka olennainen piirre on jalankuljettavuus ja alueen ruutu-kaava: ihmisiä kohdataan toistuvasti kadulla kävellessä (Lilius 2008). Vastavia havaintoja ruutukaavasta on tehty myös Ruotsissa. Esimerkiksi Malmön

kaavoitusohjelmassa ruutukaavaa korostetaan, koska se antaa mahdollisuuden kohtaamisille ja lisää myös turvallisuuden tunnetta (Björklund 2004, 43).

Monet muutkin tutkijat ovat tunnistaneet nämä ulottuvuudet. Ensimmäiseen ulottuvuuteen, **paikkaan kiinnittymiseen** liittyy *paikkatunne*, englanniksi ”sense of place” (Stedman 2002). Tunnesiteen syntyminen paikkaan perustuu moneen eri tekijään: sosiaaliseen ympäristöön, paikan fyysisiin puitteisiin, aikaan ja erilaisiin demografisiin tekijöihin, kuten kulttuuriseen taustaan sekä henkilökohtaiseen taustaan ja asemaan (DeMiglio & Williams 2008, 27). Paikan identiteetti voi vahvistaa asukkaiden kokemaa paikkatunnetta. Yhtäältä se voi kuitenkin myös vaikuttaa siihen, ettei yhteisöllisyyttä ja yhteen kuulumisen tunnetta synny. Johonkin paikkaan kuulumisen tunne ei ole kytköksissä siihen onko siellä syntynyt ja kasvanut, vaan tilat muodostuvat arkielämän kautta paikoiksi joissa erilaisia identiteettejä voidaan toteuttaa. Toisin sanoen ne ihmiset joiden elämäntarinaa asuinalue sopii, tuntevat myös usein kuuluvansa sinne. Tämän edellytyksenä on että asuinympäristönsä on voinut valita ja että sitä on voinut vertailla muihin vaihtoehtoihin (Hallin ja muut 2010, 29).

”Viihdyin hyvin Kirkkojärvellä. Tutustuin niihin naapureihin ja lapsille tuli kavereita ja tunnen edelleen niitä naapureita, mutta se omakotitalo oli se haave... Hautaan asti varmaan ollaan siellä [omakotitalossa]. Kun ite on rakentanut ja juurtunut sinne.” Haastateltava kertoo viihtyneensä Kirkkojärvellä kerrostalossa niin kauan kuin se oli paras mahdollinen asumisvaihtoehto. Kaikki haastateltavat tuntuivat kokeneen, että perheasunnon saaminen Kirkkojärveltä oli aikoinaan erittäin positiivinen asia. Kun toisenlaiseen asuimuotoon muuttaminen tuli mahdolliseksi, siitä tuli kuitenkin tärkeämpi kuin asuminen lähellä tuttuja ihmisiä. Kolme neljästä haastateltavasta oli muuttanut omakotitaloon, jossa asuminen ei enää ollut yhtä sosiaalista, mutta vastasi paremmin toiveasumista.

Amin (2002) puolestaan korostaa, että lähtökohtaisesti tietyssä paikassa on itse asiassa monia ”paikkatunteita”. Eri ryhmillä voi olla vahvoja tunteita jotakin paikkaa kohtaan, mutta tunteet saattavat kuitenkin olla erilaisia. Aminin mukaan yhtenäisen paikkatunteen sijasta pitäisi pyrkiä siihen, että erilaiset paikkatunteet voisivat limittyä ja ”pölyttyä ristiin”. Esikaupungeissa onkin tavallisesti yhteisöjä ilman yhteisöä. Ne eivät suinkaan ole huono asia, sillä niiden välityksellä alueen erilaiset ryhmät voisivat saada äänensä kuuluviin (Young 1990, 227).

”Than meidän vastapäätä tuli maahanmuuttajia koko talo täyteen ja niillä oli oma tapa olla. Silloin oli vielä se pieni ruokakauppa olemassa ja ne kävi siellä ostamassa, ne toi, kärrykaupalla ne kuskas sitä riisiä sinne... Me käytiin

siellä, niillä oli avoimet ovet ja se oli vähän eri meiniki kun ne siellä eri kerrokset teki yhdessä sapuskaa, mutta ei sitä pidetty mitenkään kummallisena tai epätoivottavana.” Vietnamilaiden pakolaisten tulo Kirkkojärvelle 1980-luvulla on alueen edellisillä asukkailla jäänyt mieleen enemmän myönteisenä kuin kielteisenä asiana. Asukkaita harmitti se, ettei heitä oltu millään tavalla tiedotettu etukäteen parista sadasta uudesta asukkaasta. Uudet ja vanhat asukkaat tutustuivat kuitenkin toisiinsa muun muassa vietnamilaiden avoimen asenteen ansioista. Halu auttaa oli myös vahva vanhojen asukkaiden keskuudessa.

Kuten jo totesin, **sosiaalinen vuorovaikutus** alueella voi olla hyvinkin arkista. Liljan (1999: 43) mukaan vanhassa kivikaupungissa oli ennen kaikkea naisten väliseen solidaarisuuteen perustuvaa yhteisöllisyyttä. Naapurusto oli eräänlainen perheen jatke, jossa jokainen oli velvollinen auttamaan toistaan. Kun hyvinvointivaltio syntyi samaan aikaan kuin esikaupunkirakentaminen kasvoi, ei naapuriavusta oltu enää yhtä riippuvaisia. Myös asumisväljyys kasvoi tuolloin. Esikaupungeissa ihmisillä oli enemmän vapaaehtoisia kontakteja (Lilja 1999, 46). Toisaalta esimerkiksi Kirsi Saarikangas (2006) on todennut asukkaiden muistiaineistoon perustuen, että Helsingin esikaupungeissa oli vahvaa yhteisöllisyyttä, erityisesti äitien keskuudessa.

Kirkkojärven ostoskeskuksen palvelut olivat asukkaille tärkeitä. Lähikaupan myyjät tunsivat sekä lapset että aikuiset. Vaatekaupan myyjä vinkkasi yhdelle haastateltavalle aina kun kauppaan tuli uusia tuotteita. Myöhemmin asukkaat siirtyivät käyttämään juna-aseman viereen avattua ruokakauppaa, koska sen valikoimat olivat suuremmat. Kirkkojärvellä kaupan 1980-luvulla tapahtuneet rakennemuutokset näkyivät siis kuten muuallakin Suomessa. Sosiaalisen kanssakäymisen väheneminen kaupassa, ei kuitenkaan nouse haastatteluissa esiin kielteisenä asiana.

Valentinen (2008, 328–329) on todennut että arkiset kohtaamiset omalla asuinalueella voidaan käsittää sosiaalisiksi kitiksi, osaksi urbaania etikettiä. Kaupunkielämän serendipiteetti eli spontaanit kohtaamiset kaupunkitilassa voivat myös liittyä tarpeeseen kuulua johonkin yhteyteen (Bauman 2001). Olsson ja muut (1997) katsovat että *paikallisen julkisuuden* merkitsevän, että monet tervehtivät toisiaan ja jäävät hetkeksi vaihtamaan pari sanaa keskenään. Amin (2002, 13) puolestaan korostaa sellaisten mikrojulkisuuden tilojen tarvetta, joissa lyhyet dialogit ovat lähes väistämättömiä Tällaisia mikrojulkisuuden paikkoja ovat urheilukerhot, koulut, ammattikorkeakoulut, työpaikat ja niin edelleen.

Kirkkojärvellä ensimmäisten asuintalojen valmistuttua alueelle perustettiin päiväkotia. Koulu valmistui pian ensimmäisten asukkaiden muutettu alueelle. Koulua ja sen tarjoamia ilmaisia tiloja yhdistys- ja koulutapahtumille muis- tellaan lämmöllä. Koti- ja kouluyhdistys, jalkapalloseura, ympäristöyhdistyk- set, taloyhtiö – kaikki haastateltavat olivat olleet omalla tavallaan aktiivisesti kehittämässä oman alueen toimintaa.

Voidaanko yhteisöllisyyttä suunnitella?

Suomalaiset ja ruotsalaiset esikaupungit suunniteltiin alun perin naisten maailmoiksi. Miesten oletettiin löytävän yhteisönsä työelämässä, liitossa, politiikassa tai urheilukentillä (Wirtén 2010, 249; Lilja 1999, 10, 46; Saarikangas 2006). Vielä 1970-luvulla uskottiin tutkimuksen avulla saatavan riittävää tietoa, jotta voitaisiin rakentaa yhteisöllisyyden näkökulmasta optimaalinen asuin- alue (esim. Gans 1971, 243). Suomessa puhuttiin kompaktikaupungista, joka olisi samalla myös kontaktikaupunki. Tiivistä suunnitteluideaalia toteutettiin pää- kaupunkiseudulla muun muassa Olarin ja Katajanokan kärjen suunnittelussa. Rakentamalla riittävän tiheästi ihmisten uskottiin kohtaavan toisensa useam- min ja heidän suhteensa alueeseensa rakentuvan myönteisesti vahvemiksi. Myöhemmin on kuitenkin todettu alueen fyysisellä muodolla olevan pelkäs- tään marginaalisia vaikutuksia ihmisten välisiin kontakteihin (Schiffoe 1985). Fyysisellä muodolla on kuitenkin vaikutusta paikan identiteetille ja ihmisten paikan tunteeseen. Liljan (2002, 20, 43) mukaan ruotsalaisiin esikaupunkeihin kohdistunut tutkimus osoitti fyysisen ympäristön voivan vaikuttaa joihin- kin ihmisiin niin, että he eivät pysty ottamaan ympäristöä omakseen eivätkä kokemaan sitä osaksi identiteettiään. Monet esikaupunkien ongelmat selitty- vät Liljan mukaan sillä, että asukkaiden ympäristöstä puuttuu merkitys. Ark- kitehtuuri ei monessa esikaupungissa kiinnity riittävästi paikan historiaan (Lilja 2002, 2–3). Useat yhdysvaltalaiset kaupunkiteoreetikot (mm. Calthorpe 1993; Kunstler 1993) ovat esittäneet, että julkisten tilojen puute esikaupungeissa vai- keuttaa yhteisöllisyyden muodostumista. Myös Sodeur (1986) katsoo yhteisen ympäristön mahdollistavan ihmisten välisiä kohtaamisia ja kontakteja. Kim & Kaplan (2004) ovat todenneet, että lisäämällä alueen läpikulkua parannetaan sosiaalista kontrollia ja vähennetään rikollisuutta.

Gehl (1987) jakaa tilalliset tapahtumat välttämättömiin, vapaaehtoiisiin ja sosiaalisiin aktiviteetteihin. Välttämättömät aktiviteetit toteutuvat materiaa- lisista puitteista huolimatta. Ympäristön miellyttävyys ei siis vaikuta siihen, toteutuuko aktiviteetti. Vapaaehtoiset aktiviteetit taas toteutuvat, kun ympä- ristö on mukava. Tällöin voidaan esimerkiksi jäädä puistonpenkille nautti- maan kauniista maisemasta.

Kohtaamisia voidaan synnyttää suunnittelun avulla: paluu sekoittuneeseen kaupunkiin

Pohjoismaisten pääkaupunkien nykypäivän kaupunkisuunnittelussa pyritään toimintojen sekoittumiseen. Helsingin uudessa yleiskaavassa kadullakulkija on keskiössä asukkaan rinnalla (Lilius N.d.). Kohtaamispaikoista onkin tullut tärkeitä tekijöitä kuntien välisessä kilpailussa. Tämä liittyy ajatukseen siitä, että työpaikat tulevat sinne, missä on työntekijöitä, ja työntekijät puolestaan menevät sinne, missä on kiinnostavaa kaupunkia ja kohtaamispaikkoja (Florida 2006). Dethorey ja muut (2010, 12) ovat osoittaneet, että kohtaamispaikat ovat oleellisia sosiaalisen yhteishengen vahvistamiseksi. Yhtäältä ne ovat yksilölle myös elämänlaadun ulottuvuus.

Kuten aiemmin on todettu, ihmisten kohtaaminen voi olla ”pelkkää” toisten näkemistä, nähdäksi tulemista tai interaktiota keskinäisen keskustelun muodossa, tai kohtaaminen voi tarkoittaa pysyviä sosiaalisia kontakteja. Kohtaamiset tapahtuvat jossakin, ja tällöin kohtaamispaikat voivat olla sekä fyysisiä että virtuaalisia (Dethorey ja muut 2010, 12).

Kohtaamispaikat ovat osa paikallisen identiteetin rakentumista. Ne voivat vahvistaa paikallista identiteettiä osoittamalla piirteitä, joita pidetään alueelle tyypillisinä ennestään tai jotka voivat tehdä paikasta tunnetun. Ne ovat tärkeitä myös yksilölle, koska ne vahvistavat hänen identiteettiään ja kiinnostymistään alueeseen (Lilja 2002, 2). Kaupungit voivat tukea suosittujen kohtaamispaikkojen kehitystä (Dethorey ja muut 2010, 23–24). Pääkaupunkiseudun esikaupungeissa esimerkiksi Itäkeskuksen kauppakeskus on kohtaamispaikka, joka vahvistaa itäisen Helsingin identiteettiä. Vastaavasti Leppävaarassa oli aikoinaan Maxi ja on nykyään Sellon kauppakeskus, ja Matinkylässä on Iso Omena. Arkkitehtitoimisto helsinkizurichin Espoon keskustasta laatiman vision mukaan Espoon keskus on vuonna 2030 muun muassa ”risteyspaikka ja olohuone Espoolaisille” (Espoon keskuksen visio 2012,12).

Espoon keskusta on muuttunut paljon 1980-luvulta. Espoon keskustan juna-aseman ympäristöä on kehitetty ja alueelle on rakennettu kauppakeskus, johon on sijoitettu alueen kirjasto.

”Tämähän on ihan kun kaupungissa”, kommentoi yksi Kirkkojärven entinen asukas Kauppakeskus Entresseä Espoon Keskustassa. Espoossa aluekeskustsia vahvistetaan kauppakeskusten avulla. Ne toimivat toki kohtaamispaikkoina, mutta aluekeskusten keskinäistä hierarkiaa ne eivät näytä poistavan. Haastateltava jatkaa Entressen kommentointia näin: ”Vaikka tytär ei pidä sitä niin hyvänä kuin Selloa (Leppävaarassa), kun Henkka Maukka puuttuu”.

Kohtaamispaikka voi toisaalta vahvistaa alakulttuurin tai pienemmän kohde-ryhmän identiteettiä (Dethorey ja muut 2010, 34). Kunnan suunnittelutavoitteena voi myös olla kohtaamispaikan kohde-ryhmän muuttaminen tai itse kohtaamispaikan poistaminen esimerkiksi siksi, että siellä kokoontuu päihteidenkäyttäjiä. On syytä huomata, että vaikka jotkut kohtaamispaikat ovat fyysisesti tavoitettavissa, niin silti niitä vältetään esimerkiksi pelon takia, tai niitä saatavat ympäröidä kulttuuriset tai mentaaliset muurit. Nuorten mielestä hyvät ”paikat” voivat aikuisten mielestä olla esimerkiksi sotkuisia tai ränsistyneitä.

Kohtaamispaikkojen lisääminen on kantava ajatus ruotsalaisessa esikaupunkien kehittämisessä. Taustalla on usko siihen, että jos alueella on riittävästi toreja ja kävelyreittejä, eri sosiaalisiin ja etnisiin ryhmiin kuuluvat ihmiset voivat kohdata toisensa (Detorney et al 2010, 12; 34, 20; 58–59; Norberg et al, 2010, 55; 58–59). Edellytyksiä kohtaamisille luodaan nimenomaan esikaupunkeihin, koska kaupunkien keskustoissa on jo paljon houkuttelevia kohtaamispaikkoja.

Huonovointisuuden dynamiikkaa, segregatiota ja muuttuvia nuorisokulttuureja briteissä tutkineen Aminin (2002, 962) mukaan liian vahvat yhteisöt estävät usein sen, että tilassa tapahtuisi toiseuden kohtaamista. Hän väittääkin, että julkinen tila ei toimi luonnollisena eri etnisten ryhmien kohtaamispaikkana. Sen sijaan Amin pitää arvokkaana erilaisten kulttuurien tuomista julkiseen tilaan, sillä näin voidaan vähitellen muuttaa julkista kulttuuria. Jos halutaan luoda kohtaamisia eri etnisten ryhmien välillä, kohtaamisen prosessi on olennainen. Esimerkiksi Tanskassa kannustettiin asukkaita hoitamaan itse viheralueitaan. Tällöin kävi ilmi että monet Turkin alueelta tulleet asukkaat olivat maanviljelijätaustaisia ja tiesivät enemmän viheralueiden hoidosta ja viljelystä kuin kaupungin keskustasta muuttaneet tanskalaistaustaiset asukkaat. Tämä mahdollisti uudenlaisten keskinäisten riippuvaisuussuhteiden muodostumisen, ja samalla alueen maine parani (Amin 2002). Kohtaamisen prosessit voivat siis parhaassa tapauksessa luoda yhteisöllisyyttä.

Miksi tietyt kohtaamispaikat ja yhteisölliset tilat toimivat? Esimerkkejä Suomesta ja Ruotsista

Seuraavat esimerkit kuvaavat yhteisöllisyyden rakentumista erilaisissa pohjoismaisissa konteksteissa. Ne kertovat sekä kohtaamisten että yhteisöllisyyden erilaisuudesta, mutta myös molempien tarpeellisuudesta asuinalueella.

Botkyrka: Asukastalosta monikulttuuriseen keskukseen

Tukholman viereisessä kunnassa Botkyrkassa, johon kuuluvat esimerkiksi maahanmuuttajavaltaiset esikaupungit Fittja, Alby ja Norsborg, ryhdyttiin

1970-luvulla ratkaisemaan esikaupungeissa ilmaantuneita ongelmia. Alkuun panostettiin erilaisiin vapaa-ajan aktiviteetteihin kuten kirjastotoimeen ja urheiluun. 1980-luvulla todettiin, että Folkets Hus -rakennuksessa eli asukkaiden talossa ei enää toiminut järjestöjä. Aikaisemmin talo oli ollut tärkeä erityisesti poliittisille järjestöille. 1980- ja 1990-luvuilla esikaupunkeihin pystytettiin *medborgarkontoreja*, eli kansalaiskonttoreita, joissa asukkaille tarjottiin informaatiota kunnan toiminnasta. 2000-luvulla kävi kuitenkin ilmi, että ne olivat tulleet tarpeettomiksi, sillä asukkaat hakivat tietoa internetistä sen sijaan että olisivat tulleet kansalaiskonttoriin. Tällä hetkellä agendalle on noussut kulttuuri. Fittjaan perustettiin monikulttuurinen keskus, Mångkulturellt centrum (Dethorey ja muut 2010, 39-40), jossa järjestetään esimerkiksi erilaisia käsityö- ja taidekursseja lapsille. Toiminta on asukkaille ilmaista.

Tukholma: Kista Science Parkista tuli Kista City

Erityisesti eri kulttuurien kohtaamispaikkojen muodostamista on Ruotsissa pidetty tärkeänä (Dethorey ja muut 2010, 43). Tukholman kaupunki kehitti 1990-luvun loppupuolella pohjoiskaupunkiin uuden it-keskuksen, Kista Science Parkin. Tarkoituksena oli koota sinne sekä alan opetusta ja tutkimusta että yrityksiä ja työpaikkoja. Hanke epäonnistui. Todettiin, että jotta yritykset olisivat saaneet rekrytoitua työvoimaa ja it-alan koulutukset saaneet houkutelua opiskelijoita, alue olisi tarvinnut kaupunkimaisia ominaisuuksia. Kun kaupunkimaisuutta ryhdyttiin korostamaan, Kista Science Parkista tuli 2000-luvulla Kista Science City. Alueelle päätettiin myös rakentaa iso kauppakeskus, Kista Galleria.

Kista Galleria (kuvat Johanna Lilius).

Kista Galleria on sijoitettu metroaseman yhteyteen. Metroaseman toisella puolella on Tenstan kerrostalovaltainen asuinalue, jossa maahanmuuttajien osuus on lähes 90 prosenttia (Statistik om Stockholm 2014). Kista Galleriaa pidetään onnistuneena esimerkkinä siitä, miten kauppakeskuksesta voi muodostua tärkeä kohtaamispaikka (Norberg ja muut 2010, 55). Käytännössä alueella asuvat käyvät työssä muualla, ja Kista Cityssä työskentelevät asuvat muualla. Kauppakeskuksessa nämä ryhmät kohtaavat, näkevät toisensa ja tulevat nähdyiksi. Dethorney ja muiden (2010, 124; 58–59) mukaan kohtaamiset Kista Galleriassa edustavat heikkoja siteitä, mutta niitä syntyy eri etnisten ryhmien välillä. On siis mahdollista, että kohtaamiset kyseenalaistavat ennakkoluuloja ja pelkoja tuntematonta kohtaan.

Helsinki: Kruununhaka

Kruununhaka on 8 000 asukkaan kaupunginosa Helsingin keskustassa. Alueen asukkaiden sekä koulutusaste että tulotaso ovat kaupungin keskiarvoon verrattuna huomattavasti korkeampia (Helsinki alueittain 2005). Yksikään Helsingin kaupungin asukastaloista ei sijoitu ihan ydinkeskustan tuntumassa olevan kaupunginosan läheisyyteen. Julkinen tila tai puisto on ollut Kruununhaassa merkittävä yhteistilan kehittämisen näkökulmasta. Koska perheillä ei ole pihoja joilla he voisivat oleskella lasten kanssa, he kokoontuvat puistossa (Lilius 2008), ja puistossa on myös syntynyt ajatus yhteistilan tarpeesta. Kun asukas yhdistyksessä toimiva ja puistossa lapsia hoitava perhepäivähoitaja sai tiedon vapautuvasta kivijalkatilasta, se vuokrattiin kaupungin avustuksen turvin asukkaiden yhteiseksi tilaksi. *Krunan Mestalla* järjestävät toimintaa niin lapsille kuin eläkeläisillekin muun muassa Mannerheimin lastensuojeluyhdistys ja sosiaalivirasto, siellä kokoontuu lukupiiri, ja tilaa on myös mahdollisuus vuokrata juhliin. Ilman aktiivisia asukkaita alueella tuskin olisi yhteistilaa.

Lopuksi

Yhteisöllisyyden synnyttäminen on pysynyt suunnittelun tärkeänä tavoitteena vuosikymmeniä. Tämä tavoite nousee edelleen esiin uusien alueiden suunnittelussa, ja se liittyy myös vanhojen asuinalueiden parantamisprojekteihin. Tällä hetkellä puhutaan myös paljon uudesta yhteisöllisyydestä. Helsingin seudulle on viime vuosina syntynyt runsaasti kaupunginosaliikkeitä, jotka toteuttavat erilaisia hankkeita omilla alueillaan. Esimerkiksi Kallio-liike järjestää *Kallio Block-party* -nimistä, erittäin suosittua kaupunginosatapahtumaa vuosittain. Vastaavasti Myyrmäki-liike on parantanut Myyrmäen

asemansuutua ja se on järjestänyt kaupunginosatapahtumia. Sen ohella että kaupunginosaliikkeet pyrkivät parantamaan olosuhteita omalla alueellaan, ne rakentavat uusia, myös muihin kaupunginosiin levittäytyviä tapoja toimia yhteisöllisesti.

Lähteet

- Amin, A. (2002).** Ethnicity and The Multicultural City: Living with Diversity. Report for the Department of Transport, Local Government and the Regions and the ESRC Cities Initiative. http://storage.globalcitizen.net/data/topic/knowledge/uploads/20121009135144462048_amin_ethnicity-2.pdf. Haettu 12.12.2014.
- Björklund, H. (2004).** Att planera för integration. Exemple från Malmö. Uppsats i bebyggelseanalys inom Masterprogrammet Spatial Planning, KTH Stockholm, december 2004.
- Borén, T. & D. Koch (2009).** Platser i praktiken och social hållbarhet. Hökarängen och andra små centrumbildningar i fokus. *TRITA-ARKForskningspublikationer 2009:3*. Stockholm: KTH Arkitektur och Samhällsbyggnad.
- Calthorpe, P. (1993). *The Next American Metropolis: Ecology, Community, and the American Dream*. New York: Princeton Architectural Press.
- DeMiglio, L. & A. Williams (2008).** *A Sense of Place, A Sense of Well-being*. Teoksessa Eyles, J & A. Williams (toim.). *Sense of Place, Health and Quality of Life*. Great Britain: Ashgate.
- Dethorey, S.; M. Tunström, G. Cars (2010).** Mötesplatser I Stockholmsregionen. Regionplanerkontorets, Stockholms läns landsting, rapport 2:2010.
- Espoon keskuksen visio (2012).** Espoon keskuksen visio 2030, Helsinki Zürich Office Oy, 3.10.2012.
- Fischer, C. (1982).** *To Dwell Among friends. Personal Networks in Town and City*. Chicago and London: The University of Chicago press.
- Florida, R. (2006).** *Den kreativa klassens framväxt*. Göteborg: Daidalos AB.
- Franzén, M.; E. Sandstedt (1981).** Grannskap och stadsplanering. Om stat och byggande i efterkrigets Sverige. Uppsala: *Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Sociologica Upsaliensia 17*.
- Gans, H. J. (1971).** Planering och socialt liv: vänskapsförhållanden och grannrelationer i förortsområden. Teoksessa Lindberg, G. (toim). *Urbana processer. Studier i social ekologi*, sivut 225–234. Lund CWK Gleerup bokförlag Lund.
- Gehl, J. (1987).** *Life between buildings. Using Public Space*. Arkitektens Forlag – The Danish Architectural Press.
- Grönlund, B. (1997).** Det urbanas rensässans? In Nyström, L. (ed) *Framtidsstaden IV – Stadslandskapet – sönderfall eller läkning*, pp. 59–71. Karlskrona: Stadsmiljörådet.
- Hallin, P.O., Jashari, A., Listerborn, C. & Popoola, M. (2010).** Det är Inte Stenarna som Gör Ont. *Malmö University Publications in Urban Studies (MAPIUS) 5*. Malmö: Malmö University.
- Helsinki alueittain (2005).** Vironniemi. http://www.hel.fi/hel2/tietokeskus/helsinki_alueittain_2005/101Vironniemi.pdf. Haettu 12.3.2014.
- Henning C & M. Lieberg (1986).** Neighbourhood networks in a new perspective.
- Jacobs, J. (1961).** *The Life and Death of great American Cities*. New York, Vintage.
- Karsten, L. (2003).** From Yuppies to Yupps: Family Gentrifiers Consuming Spaces And Re-Inventing Cities. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie – 2014, Vol. 105, No. 2*, pp. 175–188.
- Kielitoimiston sanakirja (2014).** Kotimaisten kielten keskuksen ja Kielikone Oy:n yhteistyönä syntynyt sähköinen suomen kielen sanakirja sähköisessä MOT-palvelussa.

- Kim, J. & R. Kaplan** (2004). Physical and Psychological Factors in Sense of Community, New Urbanist Kentlands and Nearby Orchard Village. *Environment and Behavior*, vol 36, no 3, May, pp. 313–340.
- Kunstler, J. H.** (1993). *The Geography of Nowhere. The Rise and Decline of America's Man-Made Landscape*. New York: Simon & Schuster
- Lilius, J.** (2008). Koti keskellä kaupunkia. Keskusta lapsiperheen asuinalueena, esimerkkinä Tukholma ja Helsinki. Pro gradu tutkielma, Helsingin yliopiston maantieteen laitos.
- Lilius, J.** (N.d.). *Will We Be All Urban Then? The Urban Helsinki City Plan Vision 2050*. Julkaisematon konferenssipaperi 2.7.2015
- Lilja, E.** (1999). *Den ifrågasatta förorten. Identitet och tillhörighet i moderna förorter*. Stockholm: Byggeforskningsrådet.
- Lilja, E.** (2002). Segregationens motsägelsfullhet. Integrerad i en stadsdel – segrerad i staden. *Meddelande 114* /Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet.
- Norberg, L; G. Cars; L. Nordfors; S. Dethorey; S. Nordenskiöld** (2008). Socialt kapital i regional utvecklingsplanering. *Rapport 14:2008*. Regionalplane- och trafikkontoret rapport 14_2008. Stockholms läns landsting.
- Maréchal, G.** (2010). Autoethnography. In A. J. Mills, G. Durepos & E. Wiebe (toim.), *Encyclopedia of case study research* Vol. 2, sivut 43–45. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- McMillan, D. W. & D.M. Chavis** (1986). Sense of community: A definition and Theory. *Journal of Community Psychology*, vol 14, pp 623.
- Olsson, S; G. Cruise Sonden; M Ohlander** (1997). Det lilla grannskapet. Gårdar, trapphus & socialt liv. Göteborg: Centrum för byggadkultur i västra Sverige. Chalmers Tekniska Högskola – Göteborgs universitet.
- Olsson, S.** (1998). *Det offentliga stadslivets förändringar*. Göteborg: Centrum för Byggnadskultur i västra Sverige. Chalmers tekniska högskola & Göteborgs universitet.
- Ostendorf, W; S. Musterd; S. De Vos** (2001). Social Mix and the Neighbourhood Effect. Policy Ambitions and Empirical Evidence. *Housing Studies*, vol 16, no 3, 371–380.
- Saarikangas, K.** (2006). *Eletyt tilat ja sukupuoli*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Schiffoe, P. M. (1985). *Naermiljö i bysamfunn. Om närmiljö i byer*. Oslo Bergen Stavanger Tremsö: Byforskningsprogrammet, Universitetsförlag.
- Sennett, R.** (1978). *The Fall of the Public Man*. New York: Knopf.
- Sodeur, W.** (1986). Social Networks in Urban Neighbourhoods. Teoksessa Frick, D. & H. W. Hoefert, H. Legewie, R. Mackensen, R. K. Silbereisen (toim). *The Quality of Urban Life. Social, Psychological, and Physical Conditions*, sivut 61–72. Berlin: Walter de Gruyter & CO.
- Soiva, K.** (2011). Asuinympäristön koetun yhteisöllisyyden ja turvallisuuden sekä viherympäristöjen käytön yhteydet elämäntyytyväisyyteen. *Pro gradu tutkielma*, psykologian laitos. Tampereen yliopisto.
- Statistik om Stockholm** (2014). Områdesfakta http://www.statistikomstockholm.se/omradesfakta/pdf/22408_SVE.pdf. Haettu 1.3.2005. Törnquist, A. (2001). Till förortens försvar. Utveckling och organisering i de tre stadsdelarna Hjällbo, Hammarkullen, Eriksbo 1970–1995. Väitöskirja. Göteborgs Universitet, Institutionen för socialt arbete.
- Urban, S.** (2004). Grannskap, idé och planering. En genomgång av svenska och internationella studier med anknytning till grannskapplanering. Institutet för bostads- och urbanforskning.
- Young, M.** (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

Espoon keskus – elävä kaupunkikeskus?

Ilona Akkila & Jukka Hirvonen

1 Johdanto

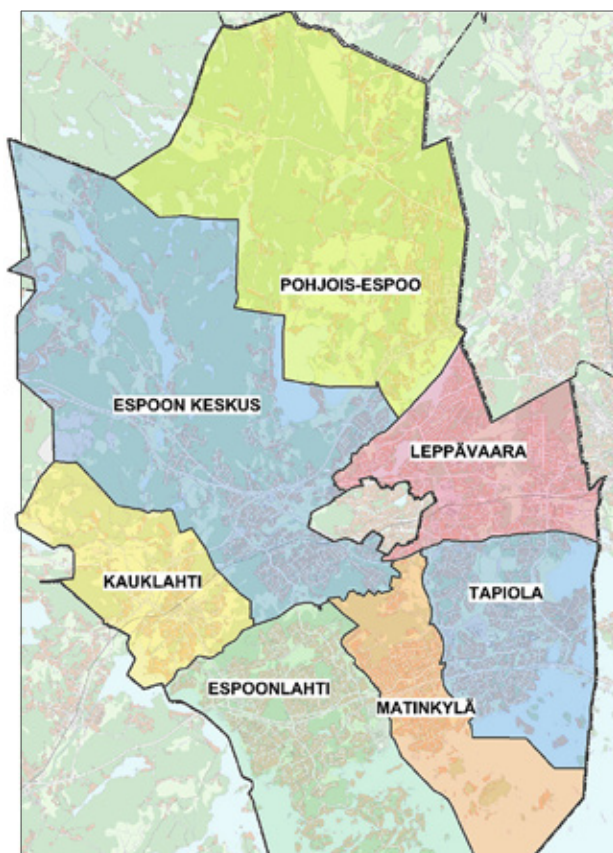
Espoon keskusta pyritään kehittämään alueellisena keskustana, joka on kaupunkimainen, toiminnallinen, saavutettava ja aktiivinen ja Espoon kaupungin hallinnollinen keskus (Espoon keskuksen kehittämisohjelma 2003, Espoon keskus visio 2030, 2012). Jotta visiot viihtyisästä ja elinvoimaisesta aluekeskuksesta toteutuisivat, tulisi keskuksessa kuitenkin olla jalan kuljettavaa ja spontaaniin oleiluun houkuttelevaa jatkuvaa julkista tilaa, joka on urbaanin ympäristön (Jacobs 1961; Gehl [1987] 2006, 2010) mutta myös kilpailukykyisen urbaanin kauppapaikan edellytys (Santasalo & Heusala 2002, 8). Espoon keskustan asemanympäristö, erityisesti radan eteläpuoli, jolla kauppakeskukset Entresse ja Espoontori sijaitsevat, on Espoon keskuksen kaupallinen ydin. Jotta Espoon keskus olisi viihtyisä asuinalue, tulisi sen ytimen säteillä elinvoimaa ympärilleen. Tässä tutkimuksessa pyrimme osoittamaan kipukohtia ja mahdollisia kehittämisedotuksia Espoon keskuksen elinvoimaisuuden lisäämiseksi.

Tutkimusosion tarkennettuina tavoitteena on

1. tuottaa ideoita, joilla Espoon keskuksen kaupallista ydintä voitaisiin parantaa asukkaiden elinympäristönä ensinnäkin tunnistamalla kriittiset ongelmalliset kohdat ja toiseksi ehdottamalla monipuolisen kaupunkiympäristön kriteereiden (Söderström 2012) mukaisia muutoksia.
2. tunnistaa ne tavat, joilla Espoon keskus profiloituu suhteessa neljään muuhun aluekeskukseen ja ehdottaa keinoja Espoon profiilin nostamiseksi.

Tutkimuksen aineisto koostuu haastatteluista, alueeseen liittyvistä julkisista dokumenteista, paikan päällä tehdystä kenttätutkimuksesta ja tilastollisista analyyseistä. Tulosten tulkinnassa on käytetty hyödyksi myös aiempien tutkimusten tuloksia. Kenttätutkimus rajautuu Espoon keskuksen kaupalliseen keskustaan ja asemanseudun ympäristöön. Tilastotarkastelussa laajennetaan alue koko Espoon keskuksen ja vertaillaan sitä Espoon muihin aluekeskuksiin.

2 Taustaa

Kartta 1. Espoon suuralueet.

Espoon kaupungissa asuu uusimpien tietojen mukaan noin 266 000 asukasta. Maahanmuuttajaväestön osuus on 13 prosenttia, mikä on jokseenkin samaa tasoa kuin Helsingissä ja Vantaalla. Työpaikkoja kaupungissa oli vuoden 2012 lopussa noin 121 000. Espoon kaupunkia pyritään kehittämään monikeskuksisena viiden aluekeskuksen – Espoon keskuksen, Leppävaaran, Tapiolan, Matinkylän ja Espoonlahden – verkostona. Monikeskuksisuus valittiin koko

Espoon kaupunkirakenteen kehittämistavoitteeksi 1960-luvulla kunnan saaneen kasvaa melko hallitsemattomasti siihen asti (Maisala 2008, 63). Kirkonkylä ja Muuralan seutu valittiin silloisen kauppalan uuden hallinnollisen keskuksen sijoittamispaikaksi johtuen muun muassa seudun edullisesta sijainnista suhteessa rautatieasemaan (nyk. Espoon keskus) ja riittävästä etäisyydestä pääkaupunkiin (Leppävaara ja Tapiola olisivat olleet jo liian lähellä, *ibid.*, 72). Tästä huolimatta 1970-luvun aluerakentamisbuumi keskittyi muualle Espooseen, etenkin Etelä-Espooseen, keskustan sijaan. Kauppalan valtuusto teki vuonna 1973 ”tasapainotuspäätöksen”, joka pyrki suuntaamaan rakentamista Espoon keskukselle. Lama kuitenkin rajoitti tätä pyrkimystä, vaikka aravarakentaminen lisääntyikin hetkeksi. (*ibid.*, 90.)

Monikeskuksisen aluerakenteen eduiksi suomalaisessa kontekstissa on tunnistettu keskusten ja niitä ympäröivän alueen kilpailukyvyyn lisääntyminen ja puolestaan haitoiksi yhdyskuntarakenteen toimivuuteen ja ekologiseen kestävytyteen liittyvät haasteet (Kanninen & Ylä-Anttila 2011). Monikeskuksisen aluerakenteen vaarana on yhdyskuntarakenteen hajautuminen, jos keskuksat eivät ole aidosti toisiaan tukevia, itsessään elinvoimaisia ja asukkaitaan palvelevia keskuksia. Kaupunkikeskuksia uhkaavat myös suurten liikenneväylien yhteyteen sijoittuvat kaupan suuryksiköt. Espoon keskuksen pohjoispuolelle, Kehä III:n ja Turuntien risteykseen Lommilan alueelle on suunniteltu 110 000 kem² kauppakeskus (Espoon kaupungin valtuusto, pöytäkirja 27.1.2014), jonka on katsottu uhkaavan Espoon keskuksen vetovoimaa (Grönberg & Kosonen 2012). Lähivuosikymmeninä Espoon aluerakenteeseen tulee huomattavasti vaikuttamaan valmistuva länsimetro, johon tukeutuen kaupunki on kaavaillut runsaasti tiivistävää rakentamista ja väestönkasvua. (Helsingin sanomat 2015) Tämä suuntaa kasvua ja kehitystä Etelä-Espooseen.

Leppävaara on kasvanut 2000-luvulla väestöltään ja palvelutarjonnaltaan paljon, johtuen edullisesta liikenteellisestä sijainnista rantaradan ja Kehä I:n solmukohdassa sekä Helsingin läheisyydestä, mutta Espoon keskus on jäänyt kehityksessä jälkeen. Työpaikkakeskuksena Leppävaara on Espoon aluekeskuksista selvästi suurin noin 17 000 työpaikallaan (vuoden 2012 lopussa), Tapiola toinen (noin 6 800 työpaikkaa) ja Espoon keskus kolmas (noin 6 000 työpaikkaa). Väestön koulutus- ja muiden sosioekonomisten profilitietojen valossa Espoon keskus erottuu kaupungin keskiarvoista heikompaan suuntaan, Tapiola puolestaan ylöspäin ja Leppävaara asettuu lähelle keskiarvoja. Alueiden profilieroja käydään tarkemmin läpi tuonnempana, luvussa 6. Tasa-painoisen alue- ja asukasrakenteen takia alueelle pitäisi saada tiivistä uutta, alueen sosioekonomista statusta kohentavaa asutusta ja elinkeinoelämän investointeja.

3 Elävän kaupunkikeskuksen edellytykset

Koettu kaupunkitila toimii yksilön mielikuvakarttana, jonka avulla hän suunnistaa ja toimii yksilönä ja muiden ihmisten kanssa (Aura ym. 1997; Lynch 1985 [1960], 46). Toimivan ja elävän kaupunkikeskuksen tulee olla helposti hahmotettava ja saavutettava, jotta siitä voi luoda oman, sisäisen kartan (Aura ym. 1997, 106). Lisäksi sen tulee sisältää mahdollisuuksia spontaaneihin tapaamisiin, jotka eivät välttämättä vaadi suoraa puhe- tai kosketuskontaktia. Riittää, että kohtaamisiin luodaan *mahdollisuuksia* tuomalla ihmisiä yhteen toimivassa tilassa (Gehl 2006 & 2010).

Kaupunkisuunnittelun konsultaatioita ympäri maailman tehnyt tanskalainen arkkitehti ja Tanskan kuninkaallisen taideakatemian entinen arkkitehtuurin professori Jan Gehl tuli tunnetuksi kirjastaan *Livet mellem husene* (Elämä rakennusten välissä) vuonna 1971 (Gehl 2006). Sen ideana oli kaupunkitilan kokemus suunnittelun lähtökohtana. Gehl painotti silmän tasolla tapahtuvaa havainnointia, sosiaalisten kontaktien tärkeyttä ja ihmisen mittakaavaan soveltuvaa kaupunkitilaa. Hänen mukaansa kaupunkitilat, joissa otetaan nämä seikat huomioon, ovat sosiaalisesti ja taloudellisesti menestyksekkäitä.

Gehlin mukaan luoksensa kutsuva (”to invite”) arkkitehtuuri on ensinnäkin avointa: se mahdollistaa katsekontaktin sisältä ulos ja ulkopuolelta sisälle. Luoksensa kutsuvan kaupunkitilan etäisyydet ovat lyhyitä, liikkumisnopeudet pieniä, toiminnot ovat samalla tasolla ja arkkitehtuuri kannustaa ihmisten kasvokkain kohtaamiseen (Gehl 2006). Kaikenlaiset horisontaaliset tai vertikaaliset kulku- ja näköesteet etäännyttävät jalankulkijaa tilasta sekä muista ihmisistä. Tästä syystä ihmisen etenemistä ja näkemistä kaupunkitilassa tulisi helpottaa.

Santasalo ja Heusala kirjoittavat tiiviin ja monipuolisen kaupunkikeskuksiin sijoittuvan erikoiskaupan elinehdoista, jotka ovat kovin samanlaiset kuin Gehlin opit. Gehlin mukaan henkilön on mahdollista tunnistaa tunnetiloja toisen ihmisen kasvoilta 25 metrin etäisyydeltä. Myös Santasalo & Heusala (2002) kirjoittavat 25 metrin etäisyyden säännöstä. Heidän mukaansa ”25 metriä ylittävät etäisyydet ovat jo selvä este hakeutua kauppaan” (2002, 32). Tästä johtuen elävän ja toimivan kaupunkitilan tulisi olla jatkuvaa, eikä siinä saisi tulla katkoksia jotka saavat jalankulkijat muuttamaan suuntaansa tai välttämään tilaa. Nämä katkokset muodostuvat koetuista ja fyysisistä esteistä (Akkila 2013, 94–95).

Kevin Lynch (1985) lähestyy kaupunkitilaa sen fyysisten elementtien kautta. Hän luokittelee elementit poluiksi, reunoiksi, alueiksi, solmukohdiksi, ja maamerkeiksi. Näitä elementtejä tunnistamalla pyritään hahmottamaan, kuinka ihmiset todennäköisesti hahmottavat kaupunkitilaa ja mitkä ovat sen menestystekijät ja ongelmakohdat.

- Polut ovat Lynchin mukaan monille ihmisille tärkein kaupunkitilan elementti, jonka avulla kaupunkiympäristöä ja sen muita elementtejä jäsenetään. Polut voivat olla esimerkiksi katuja, joenvarsia tai rautateitä (Lynch 1985, 47).
- Reunat ovat jatkuvuuden pitkittäisiä katkaisijoita, kuten seiniä tai rakennelmien reunoja ja niiden avulla jäsenellään kaupunkitilan rajoja (ibid.).
- Alueet ovat laajahkoja kokonaisuuksia, joilla on tunnusomaisia piirteitä, jotka hahmotetaan sen sisältä ja joskus myös ulkoapäin (ibid.).
- Solmukohdat tai ”ytimet” ovat pisteitä, joista liikutaan muualle kaupunkiin, kuten liikenneasemat, risteävät polut tai tunnetut tapaamispaikat (ibid., 47–48).
- Maamerkit ovat tarkkailijasta eri etäisyyksillä sijaitsevia yksittäisiä rakennuksia, luonnonmuodostelmia tai merkkejä, joita käytetään oman sijainnin paikantamiseen ja tunnistamiseen (ibid., 48).

Söderström (2012) on kehittänyt mainittujen kirjailijoiden innoittamana kaupunkiympäristön monipuolisuuden ja laadun arviointikriteeristön. Se pohjautuu muun muassa Jane Jacobsin (1961) ja Jan Gehlin (2006) teksteihin monipuolisesta ja sosiaalisesti korkealaatuisesta kaupunkirakenteesta. Kymmenenkohtainen kriteeristö koostuu pohjarakennusten aktiivisuuden, asumisen ja sosiaalisen valvonnan, sekoittuneen rakenteen, visuaalisen monimuotoisuuden ja kaupunkikulttuurin, toiminnallisten solmukohtien ja kohtaamispaikkojen, tilan mitoituksen ja korttelirakenteen, jalankulun aseman, jalankulkualuiden fyysisen laadun ja varustelun, viherympäristön ja hulevesien hallinnan ja esteettömyyden ja pyöräilyn arvioinnista (Söderström 2012, 52–61).

1. *Pohjarakennusten aktiivisuus*: Kriteeri toteutuu, jos pohjakerroksissa on tiheään palveluita, joihin on pääsy katutasosta. Ainakin osan palveluista tulisi olla auki myös iltaisin ja/tai yöllä. Aktiivisuutta lisäävät myös pohjakerroksen avoimuus sisä- ja ulkotilan välillä ja katutasoon levittäytyvä toiminta. (Söderström 2012, 52)
2. *Asuminen ja sosiaalinen valvonta*: Kriteeri toteutuu, kun eri puolilta tilaa on hyvät näköyhteydet, ulkotiloista näkee sisätiloihin, joissa on ihmisiä ja sisältä voi nähdä, mitä ulkona tapahtuu.
3. *Sekoittunut rakenne*: Sekoittuneen rakenteen kriteeri toteutuu, jos rakennuksissa on eri toimintoja ja ympäristössä on rakennuksia eri aikausilta (ibid., 54).

4. **Visuaalinen monimuotoisuus ja kaupunkikulttuuri:** Kriteeri toteutuu, kun ”rakennusten julkisivut ovat monipuolisia ja niistä aukeaa ikkunoita kadulle” ja katutilassa on taidetta tai kaupunkikulttuuria (ibid., 55).
5. **Toiminnalliset solmukohdat ja kohtaamispaikat:** Kriteeri toteutuu, kun ”reitin osa on yhteydessä vähintään yhteen keskeiseen aukioon tai muuhun solmukohtaan” ja julkisessa tilassa on kohtaamis- ja tapaamispaikkoja (ibid., 56).
6. **Tilan mitoitus ja korttelirakenne:** Kriteeri toteutuu katutilassa, jolla on selkeät rajat ja maltillinen mitoitus, jalankulkijalle sopivat etäisyydet, sekä tiivis ja helposti hahmotettava korttelirakenne (ibid., 57).
7. **Jalankulun asema katutilassa:** Kriteeri toteutuu, jos valtaosa katutilasta on jalankululle, autot liikkuvat alhaisella nopeudella ja kadun ylitse pääsee helposti (ibid., 58).
8. **Jalankulkualauiden fyysinen laatu ja varustelu:** Kriteeri toteutuu, kun rakennusmateriaalit ovat monipuolisia ja laadukkaita, kaupunkitila on hyvin hoidettu, paikalla on siihen sopivat kalusteet ja valaistus on toimiva ja viihtyisä (ibid., 59).
9. **Viherympäristö ja hulevesien hallinta:** Kriteeristö toteutuu, jos kaupunkiympäristössä on sen viihtyisyyttä parantavaa monipuolista kasvillisuutta ja viherpintoja, jotka läpäisevät vettä.
10. **Esteettömyys ja pyöräily:** Kriteeri toteutuu, kun pyörällä ajamiseen tarkoitettu väylä on selkeästi osoitettu ja reitistö jatkuva, pyöräily-ympäristö on esteetöntä ja pysäköintitelineet ovat sopivassa paikassa, niitä on riittävästi ja niihin voi lukita pyörän rungosta (ibid., 61).

Samantyyppisiä ajatuksia sisältyy myös CPTED (Crime prevention through environmental desing) -suunnitteluun. Yksi keskeinen periaate siinä on turvallisuuden lisääminen luonnollisen valvonnan (informal surveillance) avulla: ensinnäkin että sisätiloista nähdään ulos sekä toiseksi että riittävä toimintojen tiheys ja oikeanlainen kulkuväylien suunnittelu tuo tarpeeksi kulkijoita julkiseen tilaan. Ajatuksena on, että ”ihmiset luovat turvaa”. (Grönlund 2012)

Sovellamme Espoon keskuksen kaupunkitilan analyysissä yllä mainittuja kirjoittajia sekä Söderströmin (2012) kehittämää monipuolisuus- ja aktiivisuuskriteeristöä.

4 Tutkimuksen aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineisto koostuu haastatteluista, tilastoista, julkisista suunnitelu- ja strategiadokumenteista, kenttämuistiinpanoista ja aiemman tutkimusaineiston suhteuttamista analyysiin.

Tutkimusta varten haastateltiin yhtä kauppakeskuspäällikköä, kahta paikallisen kiinteistönomistajan edustajaa ja Espoon keskuksen kehittämistyössä mukana ollutta viranhaltijaa. Haastatteluiden tavoitteena oli ymmärtää Espoon keskuksen ytimen kehittämisen nykytilaa, ongelmia ja mahdollisuuksia. Tilastotiedot ovat peräisin Helsingin seudun aluesarjat -tietokannasta sekä Tilastokeskuksen tietokannoista. Tilastotiedoista tutkitaan ensinnäkin Espoon keskuksen profiloitumista muihin keskuksiin ja Espoon keskiarvoihin nähden sekä toiseksi ajassa tapahtuneita muutoksia. Kenttämuistiinpanojen ja valokuvien lisäksi käytettiin Google Earthin katunäkymää kaupunkitilan monipuolisuuden ja laadun arvioimiseksi. Tutkimustuloksia vertailtiin myös aikaisempiin tutkimuksiin (Hirvonen 2011; Aatu-tutkimushanke 2010–2012; Alppivuori 2010a & b).

5 Espoon keskuksen viihtyisyys ja profiloituminen suhteessa Espoon muihin aluekeskuksiin

Espoon keskuksen kaupunkitilan monipuolisuuden ja laadun arviointi

Kartta 2. Espoon keskus.

Saavuttaessa Espoon keskuksen junalla, konduktöörin nauhoitettu ääni sanoo ytimekkäästi ”Espoo”. On siis saavuttu hajanaisen kaupungin ytimeen eli Espoon keskuksen. Espoon keskusta selkeästi erottuvat ja sitä määrittävät kaksi aluetta alueet ovat virastoalue radan pohjoispuolella ja kauppakeskus

Espoontorista ja Entressestä koostuva radan eteläpuolella sijaitseva alue. Kahta aluetta yhdistää Espoontorin läpi, rautatien yli ja virastoalueelle jatkuva jalankulkusilta. Kauppakeskusten muodostama alue, rautatieasemakäytävän ja virastoalueen eteläpuoli ovat yhtäältä tärkeitä vapaa-ajanviettopaikkoja mutta toisaalta myös epämiellyttävänä ja turvattomina koettuja paikkoja (Norvasuo & Nupponen 2011; Aatu-tutkimushanke 2010–2012; Kahila ym. 2010; Alppivuori 2010a & b). Tämä paljastaa alueen ongelmallisuuden, mutta myös sen suuren potentiaalilin elinvoimaisena kaupunkitilana.

Espon keskusta halkovat luoteesta koilliseen leikkaavat junarata, Kirkkotie ja Siltakatu. Espoontorin ja Entressen välinen tila on *shared space*-henkinen (ks. esim. Hamilton-Baillie 2008): jalankulkijoiden, pyöräilijöiden, joukkoliikenteen ja autojen jakama tila, jossa edetään jalankulkijoiden ehdoilla. Siltakadun Espoonväylän ja Sunantien välisen osuuden nopeusrajoitus on 30 kilometriä tunnissa. Tämän lisäksi katuosuudella sijaitsevat linja-autopysäkit toimivat luonnollisina hidasteina autoille. Katukalusteet vahvistavat tunnetta, että liikenne toimii jalankulkijoita kunnioittaen.

Kuva 1. Kauppakeskus Entresse Siltakadulta kuvattuna.

Katutila Entressen ja Espoontorin pääsisäänkäyntien välillä on monipuolinen ja laadukas. Pohjakerrosten aktiivisuus toteutuu melko hyvin kauppakeskusten sisäänkäyntien läheisyydessä. Entressen julkisivu avautuu jonkin verran kadulle johtuen useammasta ovesta, joista pääsee sisään ostoskeskukseen Siltakadulta. Entressen ravintoloiden terassit elävöittävät katutilaa. Sen lasinen

julkisivu tuo kauppakeskuksen julkisivuun hengittävyttä, joka kutsuu kulki-
jaa sisään. Julkisten palveluiden, kuten kirjaston ja kaupunginarkiston, integ-
roiminen osaksi kauppakeskusta tekee siitä myös avoimemman julkisen tilan
(kuin jos se sisältäisi pelkkiä kaupallisia palveluita). Entresse on saanut myön-
teistä Espoon keskuksen asukkailta myös aiemmissa tutkimuksissa (Kahila ym.
2010; Alppivuori 2010a).

Kuva 2. Espoon keskus Siltakadulta kuvattuna.

Espoon keskuksen matalat ja leveät portaat Entresseä vastapäätä kutsuvat istumaan aurinkoisena päivänä. Pohjakerroksessa näkyy kadun puolelta vain optikko-
liikkeen ikkunat. Kauppakeskus ei avaudu samaan tapaan arkkitehtuuriltaan
kadulle kuin Entresse johtuen siitä, että sen sisäänkäynnit sijaitsevat katu-
tason yläpuolella ja ovat saavutettavissa vain portaiden tai ramppien kautta.
Lisäksi kauppakeskuksen julkisivun ensimmäisen kerroksen raskas katos
luo tunne-etäisyyttä tilaan (Gehl 2006 & 2010; Santasalo & Heusala 2002, 32). Kah-
den kauppakeskuksen välinen tila Siltakadulla on laaja, noin 50 x 40 metriä
Santasalon ja Heusalan mukaan jalankulkija voi kokea 10–25 metrin kävelyn
liian pitkäksi, jos kävely tapahtuu tyhjällä aukiolla tai monotonisella kadulla
(2002, 32). Kauppakeskusten väliseen tilaan Siltakadulle olisi siis saatava
lisää toimintaa, että se pitäisi jalankulkijoiden virtaa yllä. Espoon keskuksen
asukkaiden kokemukset Espoon keskuksen kauppakeskuksesta ja sitä ympäröivästä

kaupunkitilasta ovat vähemmän positiivisia kuin Entresseen liittyvät, kertovat myös aiemmat tutkimukset (Kahila ym. 2010). Ajatellen Espoon keskuksen radan yli kulkevaa jalankulkijavirtaa, Espoontori on ongelmakohta johtuen monimutkaisesta ja tunne-etäisyyksiä luovasta 80-luvun arkkitehtuurista.

Kauppakeskukset Espoontori ja Entresse ovat tutkitusti tärkeitä tapaa- mis- ja kohtaamispaikkoja alueen asukkaille, mutta ainakin Aalto-yliopiston Aatu-tutkimukseen osallistuneet asukkaat paikansivat tapaamispaikkansa kauppakeskusten sisälle, eivätkä ulos (Aatu-tutkimushanke, 2010–2012). Espoontorin ja Entresseen väliin on suunniteltu Siltakadun yläpuolelle sijoittuvaa kauppakeskukset yhdistävää lisärakennusta. Kaupunki on yhtenä alueen maanomistajana toivonut kauppakeskusten mahdollisten lisärakennusten yhteyteen asuntoja (haastateltava 4). Kuten sanottua, korkeuserot voivat lisätä kaupunkitilassa koettavaa tunne-etäisyyttä. Jotta katutaso saataisi eläväksi, tulisi korkeuseroja välttää (Gehl 2006 & 2010; Santasalo & Heusala 2002). Kaupungin, kiinteistönomistajien ja kauppiaiden kannattaisi miettiä, miten kauppakeskusten julkisivuja saataisiin huokoisemmiksi erilaisin toiminnoin ja materiaalein katutasolla, mahdollisesti jopa pienemmin investoinnein kuin rakentamalla lisää eri korkeuksiin sijoituvia tiloja, jotka hajottavat Espoon keskuksen kaupunkitilaa. Lommilaan suunnitteilla olevat kaupan suuryksiköt ovat kuitenkin vähentäneet kiinteistönomistajien sijoitusintoa (haastateltava 1). Kaa-voittajat näkevät Lommilan alueen rakentamisen täydentävän Espoon keskuksen palveluntarjontaa (Espoon kaupungin valtuusto, pöytäkirja 27.1.2014). Haastatellut kiinteistönomistajat puolestaan uskovat sen kilpailevan Espoon keskuksen kanssa ja uhkaavan näivettä sen elävyyttä (haastateltavat 1 ja 2). Esimerkiksi eräs haastateltava kuvasi tilannetta näin:

”Kyllä me nähdään Lommila uhkana Espoon keskukselle ja sen palvelutarjonnalle. Se on kuitenkin niin lähellä. Sinänsähän Espoon keskuksen sijainti on erinomainen kun se on juuri siinä radan varrella ja Kehä III:n välittömässä läheisyydessä. Mutta sitten taas toisaalta, palveluntarjontaa ajatellen Sello ja Iso Omena ovat lähellä. Ja jos Lommila tulee, niin riittääkö kysyntää sitte näille kaikille? On olemssa pelko on, että Espoon keskukselta tulee väliinputoja. Sen alueen ostovoima on Espoon moneen muuhun alueeseen verrattuna matalampi.” (haastateltava 1)

Espoontorilla on tärkeä rooli Espoon keskuksen pohjois- ja eteläpuolen yhdistäjänä. Katutilan elävyyden kannalta tätä yhteyttä voisi vielä parantaa. Kauppakeskuksen toisesta kerroksesta pääsee rautatieasemalle ja virastoalueelle johtavalle sillalle sekä sisä- että ulkokautta, mutta katutason yläpuolelle meneminen voi tuottaa tunne-etäisyyksiä. Sillalle pääsee myös Espoontorin takaa Kamreerintien tai Lindholminaukion kautta. Monipuolisuus- ja laatukriteerit

Kuva 3. Espoontorin ja Asemaraitin väliin jäävä alue.

eivät kuitenkaan toteudu Espoontorin sivuilla Kamreerintiellä ja Lindholminaukiolla sekä ”takana” Asemaraitilla ja Espoontorilla. Lindholminaukio on parkkipaikan ja Espoontorin lastausalueen välissä oleva tila, joka on selvästikin tarkoitettu autoille. Tästä huolimatta aukiota, joka on enemmänkin kuja, pitkin pääsee oikaisemaan kätevästi rautatieasemalle jos ei halua tai voi (Espoontori on auki arkisin klo 21 ja viikonloppuisin klo 18 saakka) kävellä Espoontorin kauppakeskuksen kautta. Korotetulla ja aidatulla jalankulkualueella on käytössä oleva liiketila, mutta sinne ei pääse Lindholminaukiolta. Asemaraitin ja Espoontorin välinen tila on epämääräinen ja kolkko: kivijalassa sijaitsee vain pankin konttori, joka ei tuo riittävästi elävyyttä näin keskeiselle paikalle. Pääasiassa parkkipaikkana toimiva tila ei lisää turvallisuuden tunnetta saatikka viihtyvyyttä. Espoontorilla rautatieasemalle johtavan jalankulkukäytävän luoma katos ja sitä kannattelevat paksut pylväät luovat varjoisia tiloja, jonne on huono näköyhteys mikä lisää turvattomuuden tunnetta. Viheristutukset eivät pääse oikeuteensa monotonisessa tilassa, josta puuttuvat istuinkalusteet. Espoontorin ja Asemaraitin välinen alue katkaisee kaupunkitilan jatkuvuuden ja toimii negatiivisena reunana Espoon keskuksen pohjois- ja eteläpuolen välillä. Alueelle on suunniteltu bussiterminaalialue, joka tekisi tilasta elävämmän ja kiinnostavamman myös elinkeinotoimijoille. Myös

Aalto-yliopiston Aatu-tutkimuksessa tämä paikka sai negatiivisia paikannuksia koetun turvallisuuden suhteen (Aatu-tutkimushanke 2010–2012).

Paikalliset elinkeinoelämän verkostot ja esimerkiksi yhteismarkkinointi voisivat olla potentiaalisia vahvuuksia keskuksen elinvoimaisuuden lisäämisessä. Tässä suhteessa kehitys ei kuitenkaan ole ollut parasta mahdollista. Entresse ja Espoontori lopettaneet yhteismarkkinoinnin ja yhteistyö on pikemminkin vähentynyt:

”Jokainen näistä yrityksistä katsoo niin omasta näkökulmastaan sitä asiaa ja haluaa niin kun, niin kun miten mä nyt sanosin, aina markkinoi kaikki tapahtumat omasta lähtökohdastaan.” (haastateltava 2)

Kuva 4. Rautatieasema.

Rautatien yli kulkeva katettu jalankulkusilta ja sen muodostama sisätila on korkeatasoinen monipuolisuudeltaan ja laadultaan. Tilassa sijaitsevat kahvila ja lipputoimisto luovat elävyyttä tilaan ainakin päiväsaikaan ja tilassa käytetyt materiaalit ovat esteettisesti miellyttäviä ja korkealaatuisia. Seinien materiaalina käytetty lasi tekee tiloista kutsuvat ja esteetön näköyhteys lisää todennäköisesti koettua turvallisuuden tunnetta.

Kirkkojärventie rautatieaseman pohjoispuolella toimii kaupunkitilan jatkumon katkaisevana reunana. Katutila rautatien ja virastoalueen välillä on kuitenkin toimiva ja selkeä pyöräilijöiden ja jalankulkijoiden kannalta. Myös

Kuva 5. Näkymä Kirkkojärventieltä rautatieasemalle.

Kirkkojärventiellä linja-autopysäkit toimivat autoliikenteen luonnollisina hidastajina tehden aluetta turvallisemmaksi jalankulkijoille ja pyöräilijöille. Aseman läheisen Kirkkojärvenkadun pohjakerros on aktiivinen solmukohta johtuen siinä sijaitsevista kaupoista ja linja-autoa odottelevista ihmisistä. Aatu-tutkimuksessa alue osoittautui kuitenkin ns. ”hot spotiksi”, jolle sijoittui paljon negatiivisia merkintöjä liittyen kanssaihminen käytökseen (”pelottavia juoppoja”) ja rikoksen uhan tunteeseen (Aatu-tutkimushanke 2010–2012).

Virastoalue luo raja-alueen sen pohjois- ja itä-puolella sijaitsevien asuin-alueiden ja radanvarren eteläpuolen välille. Tämä raja-alue on saatu aikaan eri tasoon sijoittuvilla kulkuväylillä sekä toimintojen yksipuolisuudella (samaan tapaan kuin Espoontorissa, mutta laajemmassa mittakaavassa). Virastoalueen työpaikat luovat päiväsaikaan elävyyttä katutilaan, mutta iltaisin alue hiljenee. Myös Espoon kaupungin teettämässä asukastutkimuksessa virastoalue koettiin ”ankeaksi” ja ”pelottavaksi” (Alppivuori 2010b). Alueelle on ollut suunnitteilla uusia asuntoja, mutta se kaipaisi myös kipeästi elävöittävää toimintaa, kuten ravintoloita, kahviloita tai harrastustiloja, jotka parhaassa tapauksessa olisivat auki myös iltaisin. Täydennysrakentamista on hidastanut päätös vanhasta kaupungintalosta, joka on jakanut poliitikot kahtia: osa haluaa säilyttää ja suojella neuvostotyylisen betonirakennuksen, osa purkaa ja rakentaa keskeiselle paikalle jotain uutta.

6 Tilastotietoja Espoon keskuksesta ja vertailua muihin aluekeskuksiin

Seuraavassa tehdään tilastojen pohjalta katsaus Espoon keskukseen sekä vertailukohtana neljään muuhun aluekeskukseen: Leppävaara, Tapiola, Matinkylä ja Espoonlahti. Tarkastelun kohteena on niin työpaikkoihin, väestöön kuin asuntoihinkin liittyviä tilastotietoja.¹ Tiedot ovat peräisin Helsingin seudun aluesarjat -tietokannasta sekä Tilastokeskuksen tietokannoista. Tiedoista tutkitaan ensinnäkin Espoon keskuksen profiloitumista muihin keskuksiin ja Espoon keskiarvoihin nähden sekä toiseksi ajassa tapahtuneita muutoksia.

Työpaikkamäärän kehitys

Espoon keskuksen työpaikkojen määrästä löytyy tietoja aina vuodesta 1975 lähtien, mutta muista aluekeskuksista ainoastaan Tapiolan osalta päästään näin pitkälle ajassa taaksepäin.² Seuraavasta kuvasta ilmenee työpaikkojen määrän pitkän aikavälin kehitys Espoon keskuksessa ja neljällä muulla alueella.

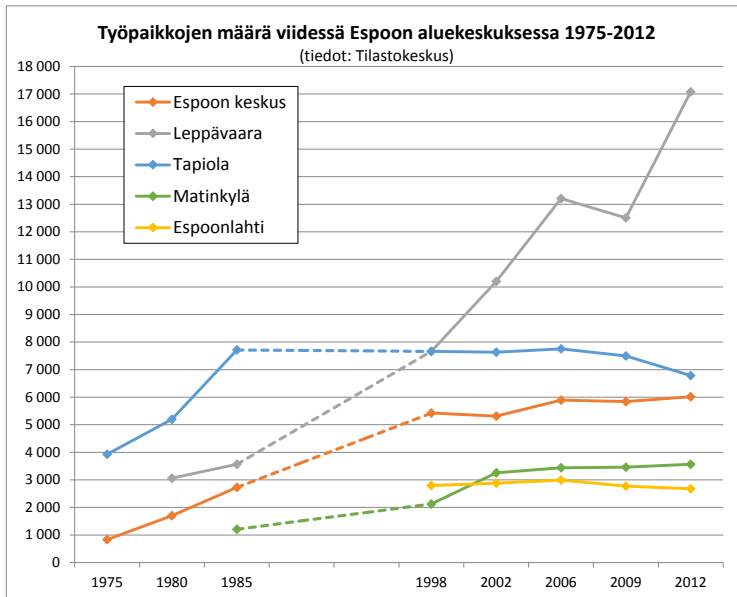
Espoon keskuksessa oli vuonna 1975 vain runsaat 800 työpaikkaa. Vuonna 1998 määrä oli kasvanut noin 5 400 työpaikkaan. Tämän jälkeen kehitys on ollut tasaisempaa. Uusin saatavilla oleva tilasto (vuoden 2012 lopusta) ilmoittaa noin 6 000 työpaikkaa. Leppävaarassa oli aluekeskuksista selvästi eniten työpaikkoja (noin 17 000) ja ne ovat lisääntyneet nopeimmin. Tapiolan työpaikkamäärä oli noin 6 800. Määrä on ollut viime vuosina laskussa. Muissa aluekeskuksissa työpaikkamäärä jää pienemmäksi: Matinkylässä työpaikkoja oli vuonna 2012 noin 3 600 ja Espoonlahdessa 2 700.

Työpaikkarakenne toimialan mukaan

Seuraavassa tarkastellaan sitä, mitkä toimialaluokat korostuvat Espoon keskuksen työpaikoissa lukumääräisesti tai suhteessa muihin aluekeskuksiin? Hallinnollisena keskuksena alueella on luonnollisestikin paljon julkisen hallinnon työpaikkoja, vuonna 2011 niitä oli 1 159. Toiseksi suurin luokka oli sosiaalihuollon avopalvelut noin 800 työpaikalla. Ylemmän perusasteen ja keskiasteen koulutuksen työpaikkoja oli noin 680. Arkkitehti- ja insinööripalveluissa oli 450 työpaikkaa sekä kiinteistö- ja maisemanhoidossa 430.

¹ Aluerajaus ei joka kohdassa vastaa virallisia kaupunginosarajoja, vaan kaupallisesta keskuksesta kauempana sijaitsevia pienalueita on jätetty pois. Alueet on tässä rajattu siten, että kaupungin osa-alueista Espoon keskukseen lasketaan Kirkkojärvi ja Suvela mutta ei Tuomarilaa, Leppävaaraan Etelä- ja Pohjois-Leppävaara, Mäkkylä ja Perkkää, Tapiolaan Tapiolan keskus, Länsikorkee ja Otsolahti, Matinkylään Matinkylän keskus, Matinlahti, Matinmetsä ja Tiistilä sekä Espoonlahteen Espoonlahden keskus, Laurinlahti ja Kivenlahti.

² Aikasarjan keskelle muodostuu pitkäkö katkos: vuoden 1985 jälkeen tietoja on vasta vuodelta 1998. Tälle välille sijoittuu 1980-luvun loppupuolen nousukausi ja sitä seurannut 1990-luvun alun lama, joten aikavälillä on todennäköisesti ollut huomattavaakin vaihtelua, mutta siitä ei ole lähteessä tietoja.

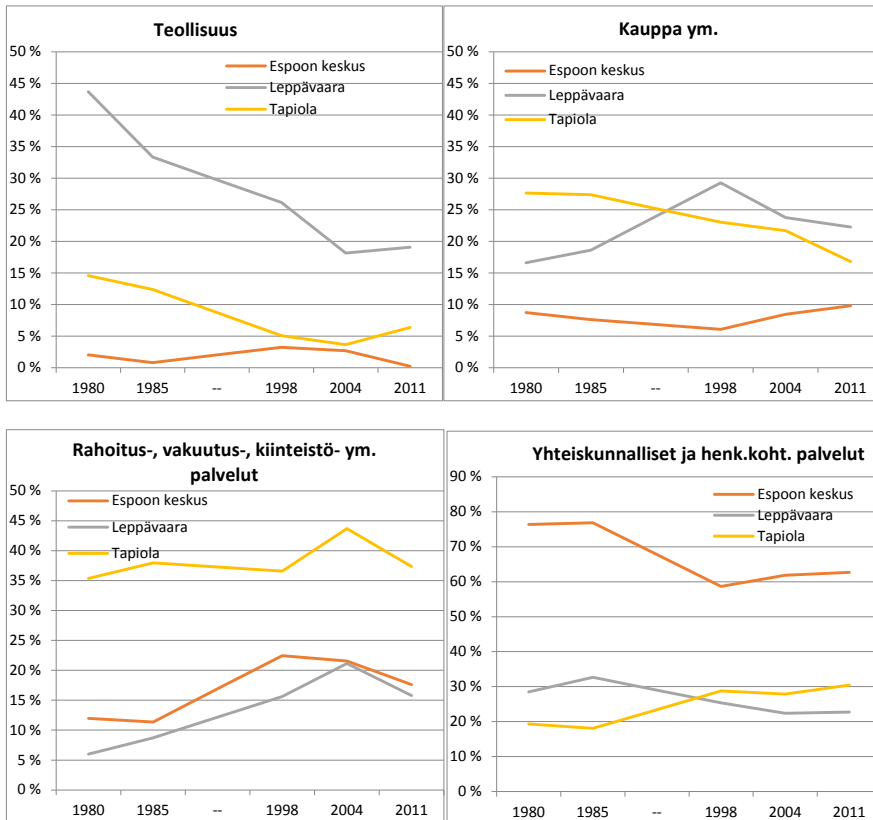

Terveyspalvelujen työpaikkamäärä oli 436. Suuruudeltaan seuraavat kolme luokkaa ovat vähittäiskauppa (307), järjestötoiminta (269) ja ravitsemistoiminta (258).

Aluekeskuksilla oli huomattavia eroja työpaikkaprofilissa (ks. liitetaulukko 1). Espoon keskuksessa korostuivat julkisen hallinnon (19 % työpaikoista), koulutuksen (16 %) sekä terveys- ja sosiaalipalvelujen (22 %) luokat. Leppävaarassa puolestaan painottuivat teollisuus (13 %), tukku- ja vähittäiskauppa (18 %) sekä informaatio ja viestintä (14 %). Tapiolassa korostui rahoitus- ja vakuutustoiminta (25 %) sekä sen jälkeen tukku- ja vähittäiskauppa (13 %). Matinkylässä selvästi suurin luokka oli tukku- ja vähittäiskauppa (36 %) ja seuraava terveys- ja sosiaalipalvelut (19 %). Espoonlahdessa puolestaan suurin luokka oli terveys- ja sosiaalipalvelut (30 %) ja toiseksi suurin tukku- ja vähittäiskauppa (18 %).

Entä kuinka Espoon aluekeskusten työpaikkaprofilit ovat muuttuneet viime vuosikymmeninä?³ Aluekeskuksilla on nykyisellään selviä profiilieroja. Ovatko erot ajan kuluessa vähentyneet tai lisääntyneet? Tämä ilmenee seuraavista kuvista.

³ Pitkän aikavälin muutosta on mahdollista selvittää karkealla pääluokkien tasolla yhdistämällä vanhan elinkeinoluokituksen tietoja (1980, 1985) uudempiin toimialatietoihin. Luokitusten vastaavuus ei tosin ole täydellistä, mutta yleispiirteistä muutosta voi näin selvittää. Mukana ovat neljä suurinta pääluokkaa ja ne kolme aluekeskusta, joista on käytettävissä pitkä aikasarja.

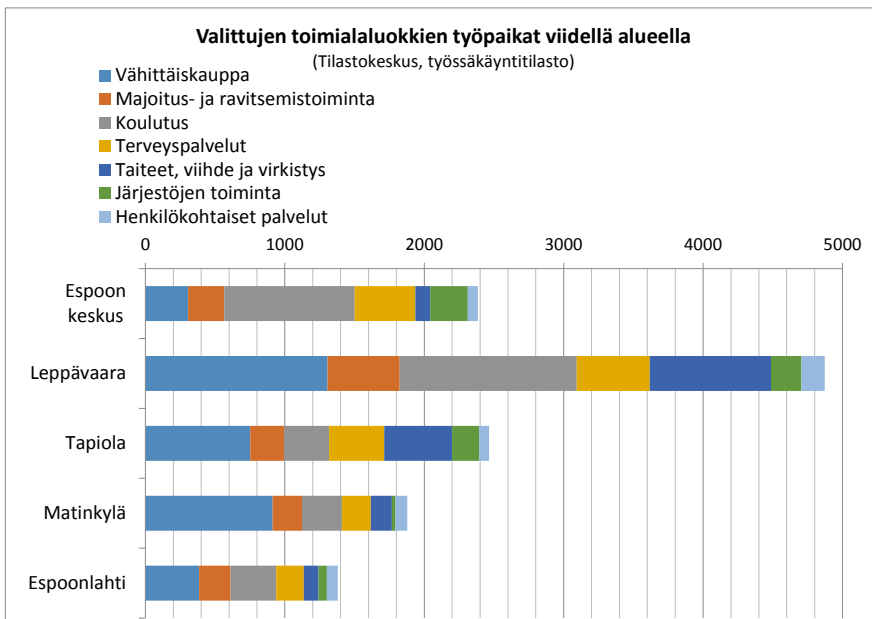
Päätoimialojen osuudet työpaikoista kolmessa aluekeskuksessa 1980–2011
(Tiedot: Tilastokeskus)

Rahoitus-, vakuutus-, kiinteistö- ynnä muiden palveluiden merkitys Tapiolan työpaikkarakenteessa on vanhaa perua ja osuus on pysynyt korkealla tasolla koko tarkastelujakson. Tapiolan ero muihin keskuksiin on pitkällä aikavälillä hieman kaventunut, joskin edelleen huomattava. Yhteiskunnallisten ja henkilökohtaisten palvelujen osuus työpaikoista on Espoon keskuksessa laskenut 1980-luvun erittäin korkeista lukemista (lähes 80 %) 2000-luvun noin 60 prosentin tasolle. Espoon keskuksen ero muihin kahteen keskukseseen on kaventunut, mutta on edelleen varsin suuri. Teollisuuden osuus työpaikoista on ollut Espoon keskuksessa koko ajanjakson hyvin vaatimaton. Sen sijaan Leppävaarassa osuus oli vielä 1980 varsin suuri (44 %), mistä se on laskenut asteittain vajaan viidenneksen tasolle. Kaupan osuus työpaikoista oli Espoon keskuksessa uusimpien tietojen mukaan jokseenkin samalla tasolla (noin 10 %) kuin vuonna 1980. Leppävaarassa ja Tapiolassa kaupan osuus on vaihdellut, mutta ollut koko ajan selvästi Espoon keskusta suurempi. Vaikka aluekeskusten työpaikkamäärät ovat muuttuneet paljonkin, työpaikkarakenteen peruspiirteet ovat olleet suhteellisen pysyviä.

Keskuksen elävyyttä lisäävät palvelualat

Osa palvelualoista tuo keskuksen asiakkaiden ja kävijöiden kautta katutason elävyyttä. Seuraavassa tarkastellaan tällaisia toimialoja: vähittäiskauppa, majoitus- ja ravitsemustoiminta, koulutus, terveyspalvelut, taiteet, viihde, virkistys, järjestöjen toiminta sekä henkilökohtaiset palvelut.

Näiden toimialojen työpaikkatiedoista saadaan eräänlainen mittari, joka kertoo keskuksen palvelujen määrästä ja monipuolisuudesta (seuraava kuva sekä liitetaulukko 2). On kuitenkin muistettava, että palvelujen määrä ja monipuolisuus on välttämätön mutta ei vielä riittävä ehto elävyydelle. Elävyysspotentiaali ei toteudu, jos fyysiset ratkaisut eivät tue sitä (ks. luku 5). Eri alojen työpaikkamäärä on myös hieman kaavamainen mittari sikäli, että keskuksen elävyyden kannalta jotkut palvelut ovat aivan ilmeisesti tärkeämpiä kuin toiset.

Näiden toimialaluokkien työpaikkoja oli selvästi eniten Leppävaarassa, lähes 4 900. Toiseksi eniten niitä oli Tapiolassa, noin 2 500. Espoon keskus ylsi lähes samaan vajaan 2 400 työpaikalla. Matinkylässä näitä työpaikkoja oli noin 1 900 ja Espoonlahdessa noin 1 400.

Espeen keskuksessa korostuu koulutuksen luokka, mikä vaikuttaa Omnian (suuren ammatti- ja aikuisoppilaitoksen) sijoittuminen alueelle. Vähittäiskaupan työpaikkoja oli siellä puolestaan aluekeskuksista vähiten. Järjestöjen toiminta kytkeytyy kolmanteen sektoriin ja kansalaisyhteiskunnan aktiivisuuteen. Tämä luokka oli Espoon keskuksessa vahvasti edustettuna.

Keskuksen elävyyden kannalta varsin merkittävä luokka on taiteet, viihde ja virkistys, joka oli vahvimmin edustettuna Leppävaarassa ja Tapiolassa. Toinen tärkeä tekijä elävyyden kannalta ovat ravintolat ja kahvilat, jotka kuuluvat majoitus- ja ravitsemistoiminnan luokkaan. Tämän luokan osuus ei vaihtele keskuksittain siinä määrin kuin monen muun. Käytännössä kyse on juuri ravintoloista, ruokaloista ja kahviloista, majoituksen osuus oli kaikissa keskuksissa aivan vähäinen. Henkilökohtaisten palvelujen luokka käsittää tavaroiden korjauspalvelut, pesulat, kampaamot, kosmetologit yms. Suhteellisesti se on pieni luokka kaikissa keskuksissa, mutta palvelujen monipuolisuuden kannalta tärkeä. Espoon keskuksessa näitä palveluja oli vähiten. Espoon keskuksen elävyyden kannalta olisi hyvä saada palvelujen monipuolisuutta vahvistamaan etenkin niitä toimialoja, jotka ovat siellä aliedustettuina: vähittäiskauppaa, taide-, viihde- ja virkistyspalveluita sekä henkilökohtaisia palveluita. Alueella sijaitsee monipuolinen aikuis- ja ammattioppilaitos Omnia, jossa opiskelevilla saattaisi olla tarjottavaa tätä tavoitetta ajatellen. Siellä on edustettuina muun muassa elintarvike-, hiusten- ja kauneudenhoito-, ravintola- ja catering- sekä käsi- ja taideteollisuusalat. Oppilaitoksessa tuetaan ja kannustetaan opiskelijoita yrittäjyyteen erityisen yksikön (InnoOmnia) avulla.

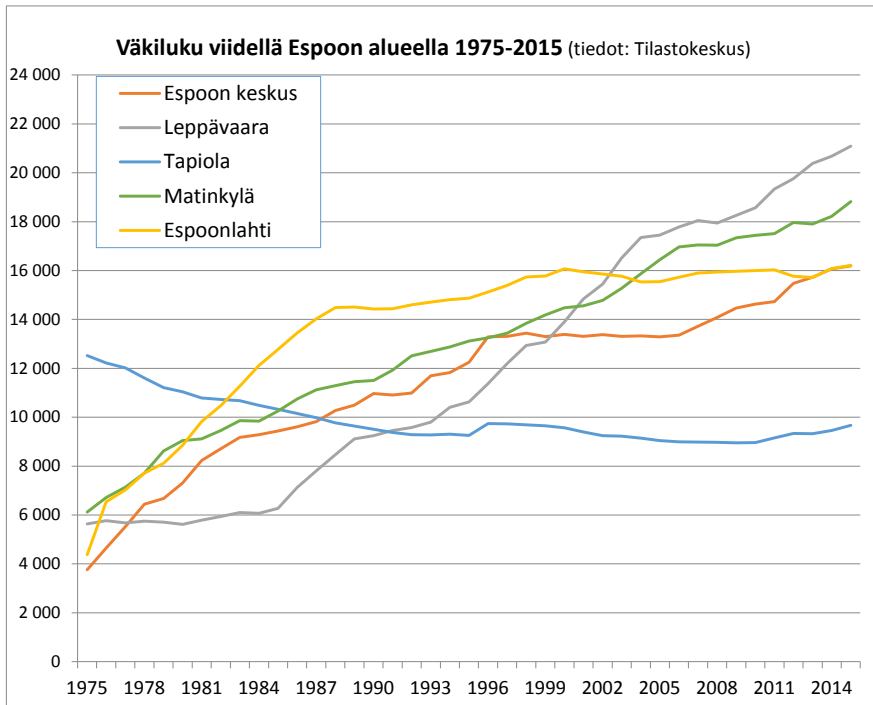
Väestökehitys

Seuraavassa tehdään katsaus väestökehitykseen Espoon keskuksessa ja muissa aluekeskuksissa. Väkilukutietoja on saatavissa katkeamaton aikasarja vuodesta 1975 vuoteen 2015. Seuraava kuva esittää kokonaisväkiluvun kehityksen viidessä aluekeskuksessa.

Väkiluvun selvä kasvu liittyy aina uudisrakentamiseen ja asuntokannan kasvuun. Jos asuntokanta ei kasva, alueen ”normaalitila” on väkiluvun hidas väheneminen. Espoon keskuksen väkiluku kasvoi nopeimmin 1970-luvulla, jolloin rakennettiin Suvelan suuri kerrostaloalue, mutta alueelle on rakennettu lisää asuntoja lähes jatkuvasti. Kirkkojärven puolella rakennusvaiheet osuivat 1980-luvulle ja 1990-luvun alkupuolelle sekä viimeisille vuosille 2007 alkaen. Ainoastaan kymmenen vuoden aikavälillä 1996–2006 väkiluku ei kasvanut. Vuoden 2015 alussa alueella asui noin 16 200 asukasta.

Aluekeskuksista eniten asukkaita on Leppävaarassa, runsaat 21 000 ja toiseksi eniten Matinkylässä, lähes 19 000. Espoonlahti on väkiluvultaan samaa luokkaa Espoon keskuksen kanssa runsaalla 16 000 asukkaallaan. Tapiolan asukasluku jää noin 9 700:aan. Tapiolan väestökehitys on ollut tällä aikavälillä hyvin erilaista kuin muiden aluekeskusten. Tapiolan asuntokanta on lähes kokonaan rakennettu 1950- ja 1960-luvuilla. Näin ollen väkiluku on ollut tarkasteluvälillä pikemminkin laskussa tai suunnilleen stabiilina.

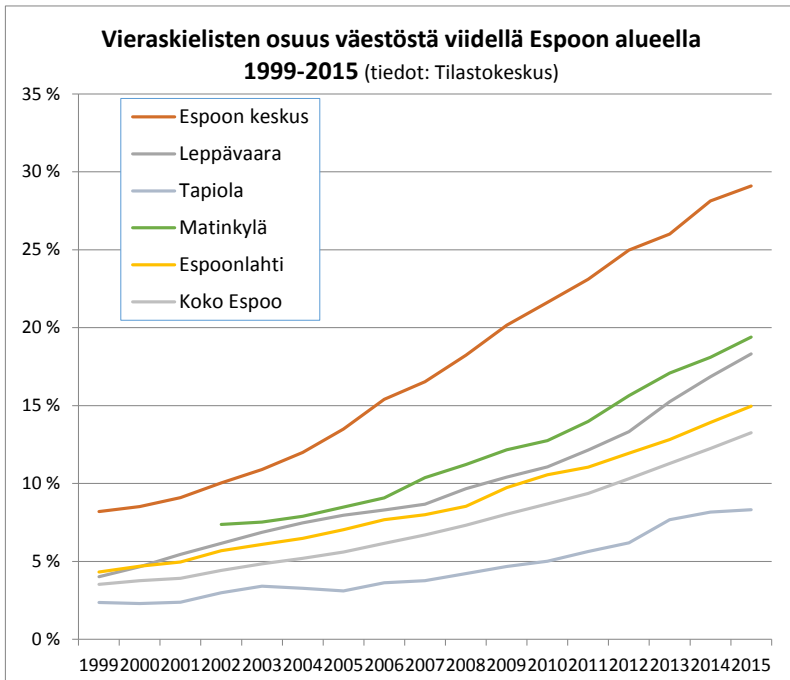

Yksi selvä väestötrendi sekä Espoossa että muualla pääkaupunkiseudulla on ollut maahanmuuttajien määrän selvä lisääntyminen. Seuraavassa kuvissa on esitetty vieraskielisten asukkaiden osuudet väestöstä viidessä aluekeskuksesta vuodesta 1999 lähtien.

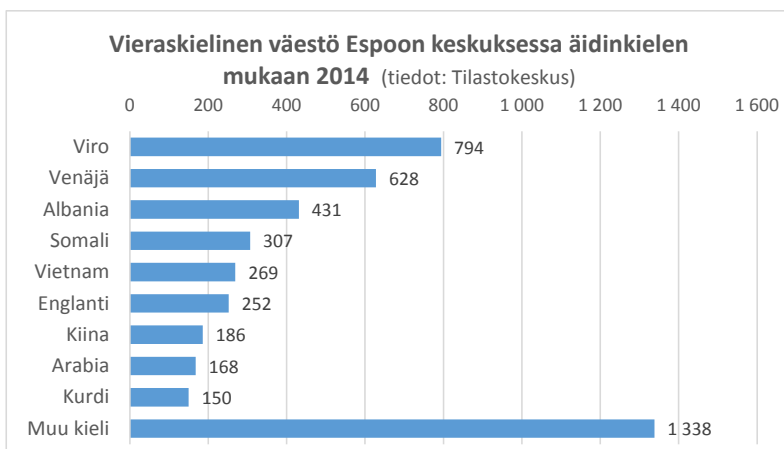
Vieraskielisten suhteellinen osuus väestöstä on Espoon keskuksessa selvästi suurempi kuin muilla alueilla: uusimman tilaston mukaan 29 prosenttia. Vuonna 1999 osuus oli kahdeksan prosenttia, joten 15 vuodessa osuus on kasvanut noin kolme ja puolikertaiseksi. Vieraskielisiä on toiseksi eniten Matinkylässä (19 %), lähes yhtä suuri osuus Leppävaarassa (18 %), Espoonlahdessa 15 prosenttia ja Tapiolassa vain kahdeksan prosenttia. Koko Espoon keskiarvo on 13 prosenttia, joten Tapiola jää selvästi sen alapuolelle, kun taas muissa aluekeskuksissa vieraskielisiä on Espoon keskiarvoa enemmän. Se, että alueella asuu maahanmuuttajia, ei tietenkään ole sinänsä negatiivista. Jyrkkää segregaatiota olisi kuitenkin hyvä välttää, joten maahanmuuttajien sijoittuminen jatkossa tasaisemmin eri alueille olisi toivottavaa kehitystä. Paikallinen viranhaltija näki maahanmuuttajien alueella asumisella seuraavanlaisia vaikutuksia:

”... monikulttuurisuus näkyy siinä, että täällä on tämmöistä yrittäjähenkilöitä.” (haastateltava 4)

”Tällä [Espoon keskuksen] alueella on mun mielestä oikeasti kiva asia että täällä on niitä maahanmuuttajia. Kun he ovat myös tottuneet siihen kahvilakulttuuriin, että sitten istutaan tuolla kahviloissa. Siellä näkee aina jotain porukkaa istumassa ja juttelemassa. Ja se on sellaista aitoa mun mielestä (sillä lailla)...” (haastateltava 4)

Seuraava kuva kertoo tarkemmin, mitä maahanmuuttajaryhmiä Espoon keskuksen alueella asuu. Siinä on esitetty lukumäärätietoja niistä vieraista kielistä, joiden puhujia asui vuoden 2014 alussa alueella vähintään 150 henkeä.

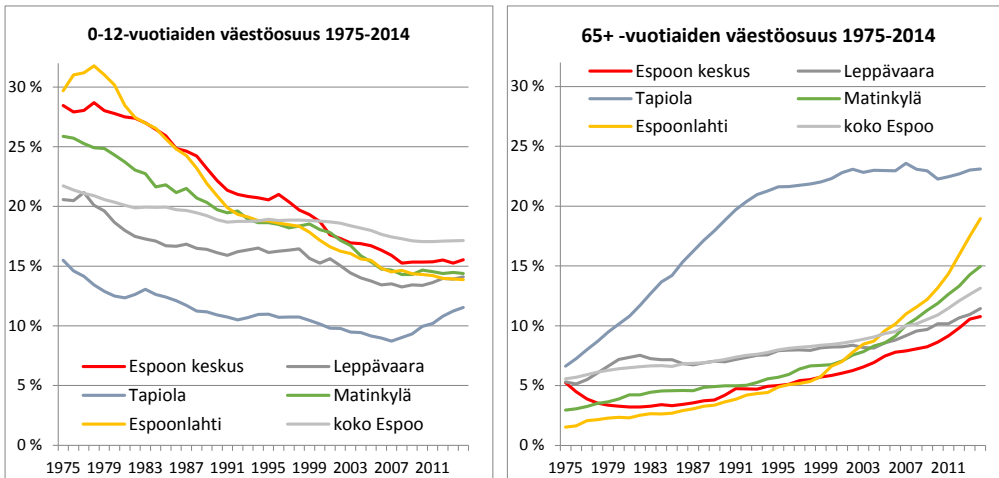

Vieraista kielistä olivat lukuisimmin edustettuina viro (794 henkeä) ja venäjä (628 henkeä). Vironkielisiä asui alueella lähes yhtä paljon kuin ruotsinkielisiä (842 h). Seuraavaksi suurimpia äidinkieliyryhmiä ovat albania, somali, vietnam, englantia, kiina, arabia ja kurdi. Yhteensä näitä yhdeksää vierasta kieltä puhui 70 prosenttia alueen vieraskielisistä, joten muiden kielten osuudeksi jää 30 prosenttia vieraskielisistä (1 338 henkeä).

Entä kuinka eri ikäryhmien osuudet eroavat kolmella alueella ja kuinka ne ovat alueiden elinkaarien kuluessa muuttuneet? Ikäryhmien erilainen painottuminen eri alueilla on yksi segregaaation ulottuvuus sosioekonomisen ja etnisen eriytymisen ohella. Erilaiset ikäprofiilit vaikuttavat osaltaan myös aluekeskusten erilaisten palvelujen kysyntäpotentiaaliin. Esimerkiksi ikäänntyneet käyttävät osittain erilaisia palveluja kuin lapsiperheet tai nuoret aikuiset. Ikärakenteen muutoksessa ajassa on osaksi kyse yleisistä, seudun ja koko maan väestötrendeistä, kuten väestön ikääntyminen, suurten ikäluokkien vähittäinen kipuaminen ikäpyramidin huippua kohti jne. Muutoksessa voi kuitenkin olla mukana myös alueiden elinkaareen liittyviä tekijöitä. Lyhyessä ajassa rakentuneille uusille asuinalueille on tyypillistä nuorten pariskuntien ja pienten lasten perheiden suuri osuus. Seuraavassa vaiheessa niillä voi ilmetä kouluikäisten suurta edustusta. Alueen elinkaaren myötä väestö yleisesti ottaen ikääntyy, mutta prosessin etenemistahti riippuu asukasvaihtuvuudesta. Jossain vaiheessa alueen elinkaarta voi ilmetä sukupolvenvaihdosta siten, että alueelle alkaa muuttaa taas enemmän nuoria lapsiperheitä. Seuraavissa kuvissa on esitetty nuorimman ja vanhimman ikäryhmän (0–12-vuotiaat lapset sekä 65+ -vuotiaat eläkeikäiset) osuuksien kehitys eri alueiden ikärakenteessa. Kuvissa on mukana myös koko Espoon kehityskäyrä, josta ilmenee kaupungin yleinen trendi.

Espoon keskuksessa on aluekeskuksista suurin osuus lapsia (16 %), mutta ero Leppävaaraan, Matinkylään ja Espoonlahteen on varsin pieni. Tapiolassa lapsia asuu vähemmän kuin muilla alueilla, 12 prosenttia, mutta siellä osuus on viimeisen kuuden vuoden aikana selvästi kasvanut. Kaikissa aluekeskuksissa lasten osuus on nykyisin pienempi kuin Espoossa keskimäärin.

Tarkastelujakson ensimmäisinä vuosina Espoon keskuksessa asui huomattavan suuri osuus 0–12-vuotiaita lapsia, lähes 30 prosenttia. Espoolahdessa osuus oli vielä tätäkin korkeampi ja Matinkylässä puolestaan hieman matalampi. Tämä onkin tyypillistä vastarakennetuille asuinalueille. Osuus on kaikilla kolmella alueella vähitellen pudonnut. Tapiolassa lasten osuus on ollut koko tarkastelujakson huomattavasti Espoon keskiarvoja pienempi. Leppävaara sijoittuu näiden ääripäiden välille.

Lasten ja ikääntyneiden osuus väestöstä Espoon aluekeskuksissa 1975–2014 (tiedot: Tilastokeskus)

Eläkeikäisten (65+ vuotta) kohdalla silmiinpistävin piirre on ikäryhmän paljon muita alueita suurempi osuus Tapiolassa ja sen voimakas kasvu suunnilleen aikavälillä 1975–94. Tämän jälkeen osuus on tasoittunut noin 23 prosentin tasolle. Espoon keskuksessa ja Leppävaarassa osuus on runsaan 10 prosentin tasolla, mikä on hieman Espoon keskiarvoa vähemmän. Osuus on molemmilla alueilla kasvanut 1980-luvulta lähtien melko hitaaseen tahtiin. Espoonlahdessa eläkeikäiset ovat lisänneet osuuttaan nopeasti 2000-luvun puolella nykyiseen 19 prosenttiin. Matinkylässä on havaittavissa samantyyppinen ilmiö hieman lievempänä, osuus on uusimmassa tilastossa 15 prosenttia.

Väestön sosioekonomiset tiedot

Väestön sosioekonomiset taustatiedot avaavat yhden näkökulman asuinalueiden segregaatioon. Alueen sosioekonomista statusta kuvaavia muuttujia ovat muun muassa koulutus- ja tulotiedot sekä työttömyyden yleisyys.

Seuraavassa taulukossa on esitetty keskitulotietoja ja työttömien osuus työvoimasta Espoon aluekeskuksissa.⁴

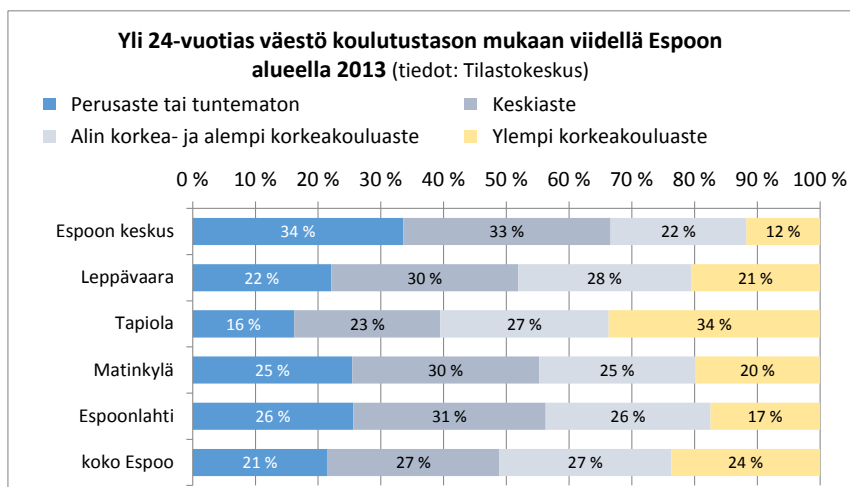
Näiden tietojen valossa Espoon keskus erottuu heikompaan suuntaan Espoon keskiarvoista ja muista aluekeskuksista. Keskitulo on siellä alempi ja työttömyys suurempaa. Tapiola puolestaan näyttäytyy hyvätuloisena pienen työttömyyden alueena.

⁴ Tulokäsittelenä tässä on 15 vuotta täyttäneen väestön valtionveronalaiset tulot.

Taulukko: Keskitulo- ja työttömyystietoja viidestä aluekeskuksesta
Tiedot: Tilastokeskus

	keskitulo 2013, €	työttömyys- prosentti 2012
Espoon keskus	25 640	9,5 %
Leppävaara	32 422	6,7 %
Tapiola	40 585	5,5 %
Matinkylä	33 810	8,5 %
Espoonlahti	32 444	8,0 %
Koko Espoo	38 782	6,4 %

Koulutustaso on myös yksi keskeinen sosioekonominen taustatieto. Seuraavassa kuvassa on esitetty yli 24-vuotiaan väestön koulutustasojakauma viiden aluekeskuksen ympärillä.

Alueiden koulutustasossa on suurehkoja eroja. Espoon keskuksen väestö on vähiten koulutettua: ylempi korkeakoulutus on vain 12 prosentilla ja joka kolmannella on suoritettuna ainoastaan perusaste. Tapiolan väestö on puolestaan korkeimmin koulutettua: joka kolmannella on ylempi korkeakoulututkinto ja vain 16 prosenttia on vailla perusasteen jälkeistä tutkintoa. Muut kolme aluetta sijoittuvat koulutustasoltaan näiden kahden välimaastoon ja ovat lähempänä koko Espoon keskiarvoja.

Koulutustason muutoksesta on saatavissa tietoja v:sta 2000 alkaen. Yleisesti ottaen väestön koulutustaso on jatkuvassa, hitaassa liikkeessä korkeampaan päin (ns. koulutusinflaatio). Vaikka koulutustaso kohoaisi kaikkialla, alueiden eriytymisen kannalta on olennaista, mihin suuntaan alueiden väliset erot muuttuvat: kasvavatko vain vähenevätkö ne. Espoon keskus on kolmentoista vuoden aikavälillä etäännytynyt koko Espoon keskiarvoista: vain perusasteen

suorittaneita oli siellä vuonna 2000 10 prosenttiyksikköä koko Espoota enemmän, mutta vuonna 2013 jo 12 prosenttiyksikköä enemmän. Ylemmän korkeakoulutuksen saaneita oli Espoon keskuksessa vuonna 2000 yhdeksän prosenttiyksikköä koko Espoota vähemmän, kun vuonna 2013 tämä ero oli kasvanut 12 prosenttiyksikköön. Vertailu osoittaa siis sosioekonomisen segregaaation kannalta ei-toivottavaa kehitystä, joka olisi hyvä saada kääntymään.

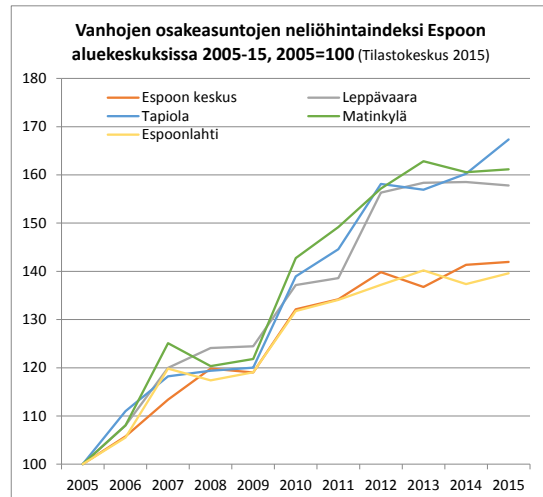
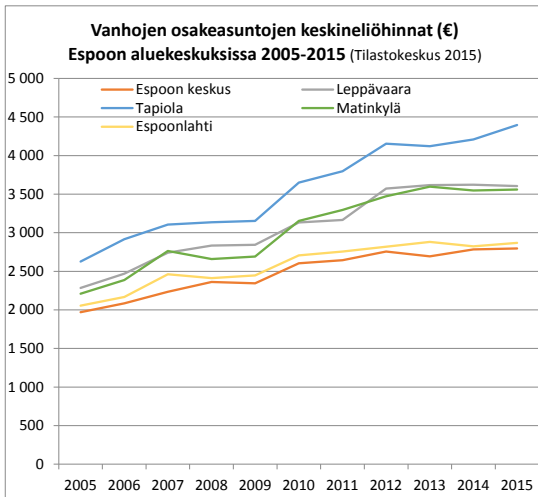
Asunnot, niiden hinnat ja rakentaminen

Espoon keskuksen asunnoista on suurehko osuus sosiaalista vuokra-asuntokantaa eli ara-vuokra-asuntoja. Niitä oli vuoden 2012 lopussa 35 prosenttia, mikä oli aluekeskuksista suurin osuus. Ara-vuokra-asuntoja oli Matinkylässä 28 prosenttia, Leppävaarassa 24 prosenttia, Espoonlahdessa 21 prosenttia ja Tapiolassa erittäin vähän, vain neljä prosenttia. Espoon keskuksen asuntokantaa ei voi kuitenkaan pitää kovin yksipuolisena, koska omistusasuntojakin oli yli kolmannes (35 %) sekä markkinavuokra-asuntoja 15 prosenttia ja asumisoikeusasuntoja kahdeksan prosenttia.

Asuntojen hintoja voi pitää keskeisenä indikaattorina alueen attraktiivisuudelle asumispaikkana. Asuntojen hintatietoja on Tilastokeskuksen tietokannasta saatavissa postinumeroalueittain. Tiedot koskevat vanhojen osakeasuntojen kauppoja ja niitä on vuodesta 2005 lähtien. Vuoden 2015 osalta on käytettävissä kolmen neljännesvuoden tiedot. Postinumeroalueiden rajat eivät useinkaan mene yksiin muiden tilastoalueiden, kuten kaupungin osajakojen kanssa. Kuvissa on esitetty nimellishintojen kehitys ensinnäkin absoluuttisina summina ja toiseksi indeksinä, jolloin nähdään suhteellinen muutos.

Tapiolassa asuntojen neliöhinnat ovat aluekeskuksista korkeimmat, uusimmissa tiedoissa keskimäärin noin 4 400 € neliöltä (kuva). Muista alueista Leppävaara ja Matinkylä ovat olleet koko ajanjakson asuntojen neliöhinnoissa lähellä toisiaan, vuonna 2015 noin 3 600 euron tuntumassa. Samoin Espoon keskuksen ja Espoonlahden hintataso on ollut jatkuvasti lähellä toisiaan, 2015 noin 2 800 euron tasolla. Yhtäältä Leppävaaran ja Matinkylän ja toisaalta Espoon keskuksen ja Espoonlahden hintasoero selittyy melko loogisesti etäisyysgradientin perusteella, koska jälkimmäiset sijaitsevat selvästi etäämmällä seudun ytimestä eli Helsingin keskustasta. Tapiolan korkeisiin hintoihin vaikuttanee puolestaan alueen maine arkkitehtonisesti laadukkaana puutarhakaupunkina.

Indeksillä mitattuna neliöhinnat nousivat suunnilleen samaa tahtia neljä ensimmäistä tarkasteluvuotta. Viimeisenä kuutena vuonna kehitys on sen sijaan ollut eriytyvää: kolmella alueella (Matinkylä, Tapiola, Leppävaara)

hinnat ovat nousseet selvästi nopeammin (indeksi noin 160:een) kuin kahdella muulla (Espoon keskus, Espoonlahti), joissa indeksi on noussut noin 140:n tienoille. Kehitystä voi tulkita siten, että Espoon keskuksen attraktiivisuus asuinpaikkana on suhteellisesti heikentynyt verrattuna Tapiolaan, Leppävaaraan ja Matinkylään.

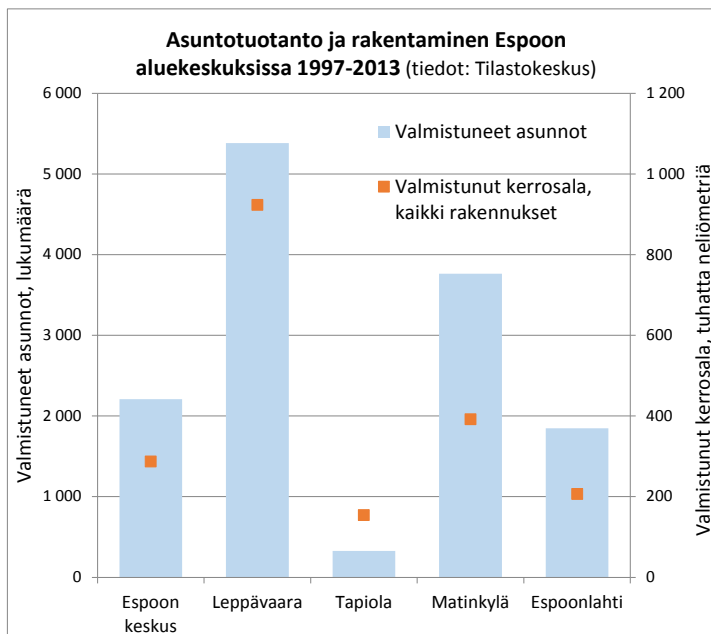
Asuntotuotanto ja muu rakentaminen ovat yhdenlaisia mittareita alueen muutosvauhdille ja muutoksen luonteelle. Seuraavassa kuvassa on esitetty viidestä aluekeskuksesta 17 viimeisen tilastovuoden aikana valmistuneiden asuntojen määrät (pylväät ja vasemmanpuoleinen asteikko) sekä koko rakentamisen volyymi kerrosneliömetreinä (punaiset neliöt ja oikeanpuoleinen asteikko).

Kaikkiaan viimeisen 17 vuoden jaksolla Espoon keskukseseen on valmistunut noin 2 200 asuntoa. Asuntoja on valmistunut aluekeskuksista eniten Leppävaaraan, noin 5 400 kappaletta. Matinkylään on valmistunut noin 3 770, Espoonlahden noin 1 850 ja Tapiolaan vain noin 330 asuntoa. Asuntotuotannon ohella voidaan tarkastella rakennustuotantoa, jolloin kuvaan tulevat myös muut rakennukset kuin asuinrakennukset. Tätä tarkastellaan valmistuneiden kerrosneliömetrien kautta. Näissä luvuissa ovat mukana kokonaisten uudisrakennusten lisäksi myös laajennukset. Kerrosalaa kaikkiin rakennuksiin valmistui Espoon keskuksessa yhteensä noin 290 000 kerrosneliometriä. Leppävaarassa rakennustuotanto oli runsaat 900 000, Matinkylässä noin 390 000, Espoonlahdessa noin 200 000 ja Tapiolassa noin 150 000 kerrosneliometriä. Aluekeskuksista siis Leppävaaraan on rakennettu selvästi eniten niin asuntoja kuin muutakin rakennuskantaa. Matinkylä on toisena ja Espoon keskus kolmantena. Kokonaisuutena rakentamisluvuista hahmottuu Leppävaaran muita aluekeskuksia dynamisempi kehitys.

7 Lopuksi

Espoon keskus on yksi Espoon viidestä aluekeskuksesta. Kaupallisten toimintojen ja julkisten palvelujen ohella alueelle antaa leimansa asema kaupungin hallinnollisena keskuspaikkana. Tässä tutkimuksessa analysoitiin Espoon keskuksen ongelmakohtia ja kehittämispotentiaalia, aineistona haastattelut, dokumentit ja tutkimuskirjallisuus, haastattelut ja tilastotietokannat.

Teoria- ja tutkimuskirjallisuus tarjoaa periaatteita sille minkälaiset ominaisuudet lisäävät kaupunkikeskuksen elävyyttä ja toiminnallisuutta. Keskukseen tulee ensinnäkin olla helposti hahmotettava ja saavutettava, jotta käyttäjä voi luoda siitä oman, sisäisen kartan. Sen tulee sisältää mahdollisuuksia spontaaneihin tapaamisiin: tuodaan ihmisiä yhteen toimivassa tilassa. Keskuksessa tulee olla jalan kuljettavaa ja oleskeluun houkuttelevaa jatkuvaa julkista tilaa, jossa ei ole häiritseviä katkoksia. Ihmisen etenemisen ja näkemisen kaupunkitilassa tulisi olla helppoa. Luoksensa kutsuvan kaupunkitilan etäisyydet ovat lyhyitä ja liikkumisnopeudet pieniä, toiminnot ovat samalla tasolla ja arkkitehtuuri kannustaa ihmisten kasvokkain kohtaamiseen. Hyvät näköyhteydet ja ihmisten riittävä määrä tuottavat kaupunkitilaan sosiaalista, niin sanottua luonnollista valvontaa, joka lisää turvallisuutta. Elävyyttä lisäävät myös toimintojen sekoittunut rakenne, visuaalinen monimuotoisuus ja katutaide.

Analyysin perusteella Espoon keskuksen kaupunkitilan keskeiset ongelma-kohtat ovat kauppakeskusten ja virastoalueen välinen yhteys ja alueen toimintojen tilallinen jakautuminen. Tällä välillä on monia tunne-etäisyyksiä aiheuttavia fyysisiä rakenteita, kuten eri tasoissa kulkevia kävelyreittejä, tyhjiä julkisivuja ja pelottavaksi ja rauhattomiksi koettuja paikkoja. Tätä vyöhykettä voitaisiin kuitenkin parantaa eri keinoin: a) maksimoimalla reitin pohjakerroksen aktiivisuutta (kulkutasolla sijaitsevat palvelut sekä näkö- ja kulkuesteiden minimoiminen) b) kohentamalla ulkoista ilmettä esimerkiksi laadukkailla materiaaleilla ja taiteen avulla sekä c) parantamalla jalan ja pyörällä saavutettavuutta ja reittien viihtyisyyttä. Tärkeintä olisi saada rautatieaseman pohjois- ja eteläpuolen välinen yhteys virastoalueesta Entresseen jatkuvaksi.

Espoon keskuksen toiminnot ovat jakautuneet ongelmallisesti omille alueilleen. Kaupalliset palvelut ovat rautatieaseman etelä- ja julkiset pohjoispuolella. Asuinalueet sijaitsevat näistä katsottuina ulompina omina keskittyminä. Suvelan ja Espoon keskuksen palveluiden välissä on metsää, peltoa ja Sunantie. Pohjoispuolen muurin asukkaiden ja rautatieaseman väliin tekee puolestaan virastoalue. Virastoalue itsessään tarvitsisi sekoittuneemman toiminnallisen rakenteen, jotta se olisi laadukas ja monipuolinen. Tässä auttaisivat suunniteltu asuntojen rakentaminen, mutta alueelle olisi saatava lisää myös kaupallisia palveluita, joiden aukiolot eivät rajaudu alueella sijaitsevien toimistojen aukioloaikoihin. Kuten on ennekin todettu, täydennysrakentaminen voisi yhdistää Suvelan asuinaluetta tiiviimmin Espoon keskukseen (Suvelan syke -klinikan loppuraportti 2010). Välissä sijaitsevalle Suviniityn alueelle onkin asteittain rakentumassa uutta asututusta.

Ison kaupungin hallinnollisena keskuspaikkana Espoon keskuksen työpaikkaprofilissa korostuu vahvasti julkinen hallinto. Keskuksen elävöittäjiksi virastotyöpaikat eivät kuitenkaan ole parhaita mahdollisia, varsinkin iltaiikaa ajatellen. Alueen elävyyttä edistäisi, jos sinne saataisiin lisää etenkin vähittäiskauppaa, taide-, viihde- ja virkistyspalveluja sekä henkilökohtaisia palveluja (tavaroiden korjaus, pesulat, parturit jne). Nämä toimialaluokat osoittautuivat Espoon keskuksessa selvästi aliedustetuiksi verrattuna Lepävaaraan ja Tapiolaan. Myös monipuolinen kahvila- ja ravintolatarjonta on olennaisen tärkeä elävyyden kannalta.

Ympäröivien asuinalueiden nuorehko väestörakenne ja etninen monimuotoisuus voidaan nähdä Espoon keskuksen elävyyden kannalta voimavarana. Parhaimmillaan heterogeeninen, monimuotoinen väestörakenne voi mahdollistaa vuorovaikutuksen myös erilaisten ja eritaustaisten ihmisten välillä eikä ainoastaan ”oman porukan” kesken. Monissa suomalaisissa lähiöissä ja muissa asutuskeskuksissa väestörakenne uhkaa yksipuolistua ikääntymisen kautta,

mutta Espoon keskuksessa ei ole tällaista uhkaa. Samaten etnistä monimuotoisuutta voi ajatella resurssina keskuksen elävyyden kannalta. Myös etniset ravintolat, liikkeet, kulttuuritapahtumat yms. ovat positiivinen lisä elävyyteen. On kuitenkin varottava sellaista kehitystä, että kantaväestö kaikkoo alueelta kokonaan, jolloin väestörakenteesta tulee taas yksipuolinen.

Espoon keskus kuitenkin eroaa sosioekonomisilla kriteereillä kaupungin keskiarvoista selvästi alaspäin ja joidenkin mittarien suhteen kehitys on ollut negatiivista. Väestön koulutustaso on heikentynyt suhteessa kaupungin keskiarvoihin ja asuntojen neliohintaindeksi osoittaa suhteellisen attraktiivisuuden heikkenemistä verrattuna Leppävaaraan, Tapiolaan ja Matinkylään. Vieraskielisten osuus on noussut nopeasti ja on muihin alueisiin verrattuna korkea. Suomen ja ruotsin jälkeen alueella puhutaan eniten viroa, venäjää ja albaniaa. Maahanmuuttajien asuminen alueella ei ole tietenkään sinänsä negatiivista. Jyrkkää segregaatiota ja sen kärjistymistä tulisi kuitenkin välttää, joten maahanmuuttajien tasaisempi sijoittuminen Espoon sisällä olisi hyvä tulevaisuuden tavoite.

Keskeinen keino sekä sosioekonomiseen että etniseen segregatioon vaikuttamisessa on hallintamuotojen sekoittamisen periaate. Myös ara-vuokra-asuntojen asukasvalinnalla voi olla oma roolinsa segregatian lieventämisessä. Espoon keskuksen elinvoimaisuuden ja segregatian lieventämisen kannalta olisi hyvä saada keskuksen vaikutuspiiriin täydennysrakentamisen kautta lisää omistus- ja asumisoikeusasuntoja, jotka tasapainottaisivat väestörakennetta ja toisivat keskukselle lisää ostovoimaa. Utta kysyntäpotentiaalia palvelujen äärellä sijaitseville esteettömille asunnoille voi muodostua muun muassa siitä, että Espoon lukuisat 1970- ja 80-luvuilla rakennetut pientaloalueet ovat elinkaarellaan sukupolvenvaihdoksessa, kun niiden alkuperäisistä asukkaista moni hakeutuu ikääntyessään helpompaan asumiseen. Myös haastatteluissa tuli esiin segregatian lieventämisen ajatus:

”Espoon keskuksellahan on pikkusen sellainen huono maine. (...) Eli sitä on koettu, että se on vähä turvaton joiltain osin, ja että siellä on vähän epä-määräisiä kulkijoita liikuskelijoita siellä täällä. Kyllä sellainen siisteyden ja turvallisuudentunteen lisääminen olisi tärkeä asia. Ja ehkä myöskin tossa asuntokaavotuksessa, omistusasuntojen ja perhekokoisten asuntojen määrän kasvattaminen, ehkä sen myötä. (...) Se vähän leimautuu Espoon maahanmuuttajalähiöksi.” (haastateltava 1)

Viimeaikaisessa suomalaisessa lähiötutkimuksessa on selvinnyt, että huolimatta huono-osaisuuden ja maahanmuuttajien keskittymisestä lähiöön siellä asuvat kokevat yllättävän yleisesti lähiön turvallisiksi, yhteisöllisiksi ja jopa viihtyisäksi (Van Aerschot ym. esitelmä Kaupunkitutkimuksen... 2015; Nuutila 2013;

Hirvonen 2011). Haluamme tuoda myös tässä tutkimuksessa esille, että vaikka Espoon keskuksella on ongelmakohtia, sillä on myös selviä vahvuuksia ja että se on ”mainettaan parempi”, kuten haastateltavatkin kommentoivat:

”Täällä on tuomiokirkko, kulttuuria, jokivartta, sillä tavalla historiaa taustalla ja sitten on Suvela. Täällä voidaan mun mielestä saada aikaiseksi ihan kaunis tarina” (haastateltava 4)

”No kyllä kaiken näköistä ja kokoista mun mielestä tänne mahtuu, mutta siis kyllähän mitä toivottaisiin lisää on luullakseni sellaiset nuorekkaat, tai ihmiset jotka arvostaa luontoa ja kaupunkielämää, eli kyllä niitä kestävän kehityksen arvoja voisi korostaa täällä koska nämä liikenneyhteydet kuitenkin on aika hyvät.” (haastateltava 4)

”Mutta mä kun näen Espoon keskuksen tulevaisuuden erittäin kehityskelpoisena ja valoisana. Ja uskon, että siitä tulee asukkaillekin ihan jatkuvasti parempi ja parempi elinympäristö. Se on vähän kärsiny sellaisesta huonosta maineesta ja imagosta, joka on nyt tällä hetkellä jo vähän turhakin siinä.” (haastateltava 2)

Lähteet

- Akkila, Ilona** (2013) Urbaani kivijalkakauppa Lahden keskustan elävöittäjänä? Julkaisussa Ilmonen, Mervi (ed.) *Hyvät kaupungit. Kivijalka ja ostari rakennemuutoksessa*. Espoo: Aalto-yliopisto. 24.8.2015: <https://aaltodoc.aalto.fi/handle/123456789/11199>. 91–121.
- Alppivuori, Kristiina** (2010a) *Miten Suvelassa viihdytään? – nuorten ajatuksia Suvelasta asuinpaikkana*. 4V: Väliä, Vaikuta, Viihdy, Voi hyvin – yhteisöllisyys ja hyvä elinympäristö -hanke, Pääkaupunkiseudun kierrätyskeskus Oy, 2010. 31.8.2014: http://www.espool.fi/download/Miten_Suvelassa_viihdytaan__20102010__nuorten_ajatuksia_Suvelasta_asuinpaikkana_selvitys/Oe1bdb9e-1119-4fb1-ab59-d6e3b9cea5f6/19606
- Alppivuori, Kristiina** (2010b) Suvelan ja Espoon keskuksen turvallisuuskävelyt 2010. Espoo: Espoon kaupungin aineistopankki.
- Van Aerschot, Lina, Häikiö, Liisa, Kallinen, Yrjö & Snellman, Karita** (2015) Rahattomuuden merkityksiä tamperelaisen lähiön nuorten elämässä. Esitelmä kaupunkitutkimuksen päivillä Tampereella 12.5.2015.
- Aura, Seppo, Horelli, Liisa & Korpela, Kalevi** (1997). *Ympäristöpsykologian perusteet*. Porvoo: WSOY.
- Espoon kaupunginvaltuuston pöytäkirja** 27.1.2014.
- Espoon keskuksen kehittämisohjelma** 2003 (2003).
- Espoon keskus visio 2030** (2012). 31.8.2015: <http://espoo04.hosting.documenta.fi/koukous/2012249130-9-1.PDF>
- Gehl, Jan** (2010). *Cities for people*. Washington, DC: Island Press.
- Gehl, Jan** (2006). *Life Between Buildings. Using Public Space*. Copenhagen: Arkitektens forlag.
- Grönberg, Iiro & Kosonen, Petteri** (2012) Espoon Lommila kestävän yhdyskuntarakenteen kiistakysymyksenä. Teoksessa Söderström, Panu & Schulman Harry (toim.) *Pääkaupunkiseudun keskuksien ja kaupunkiympäristön laatu*. Suunnittelumaantieteen kurssiraportti. Helsinki: Helsingin yliopisto. 27–39.

- Grönlund, Bo** (2012): Building safe living environments. http://www.rikosentorjunta.fi/material/attachments/rtn/rtn/jseminaarit/tampereenseminaarin2012alustukset/6CdYHbwzG/Bo_Gronlund_-_Turvallisen_kaupungin_rakentaminen.pdf
- Hamilton-Baillie, Ben** (2008) Shared Space: Reconciling People, Places and Traffic Built Environment. *Built Environment* 34 (2), 161–181.
- Helsingin Sanomat** 29.11.2015: Espoo odottaa metroa kuin vapahtajaa. <http://www.hs.fi/paivanlehti/29112015/a1448603713943>
- Helsingin seudun aluesarjat** (2015). <http://www.aluesarjat.fi/>
- Hirvonen, Jukka** (2011) *Suvela tilastoissa ja asukkaiden kokemana*. Helsinki: Aalto-yliopiston julkaisusarja Tiede + Teknologia 17/2011.
- Jacobs, Jane** (1992 [1961]). *Death and Life of Great American Cities*. New York: Vintage Books.
- Kahila, Maarit, Tuija Tzoulas, Anna Broberg & Santtu Pyykönen** (2010) Suvela koettuna. Urbaani onni. PehmoGis-kyselyn tuloksia. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus, Aalto-yliopisto. 28.8.2015: http://maa.aalto.fi/fi/midcom-serveattachment-guid-1e46fde488b5c506fde11e493679b32d9d4e6dde6dd/suvela_pehmogis_uusi.pdf.
- Kanninen, Vesa & Ylä-Anttila Kimmo** (toim.) (2011) Monikeskuksisuuden Monet Todelisuudet (MOT). Sektoritutkimuksen neuvottelukunnan julkaisu 1 797–7 665. Espoo 2011. 28.8.2015: http://www.hare.vn.fi/upload/Julkaisut/15733/4711_SETU_4-2011.pdf.
- Kuoppa, Jenni, Marketta Kyttä & Jukka Hirvonen** (2014) ”Pidetty ja pelätty Kirkkojärvi. Kuinka asukkaiden turvallisuuskokemusten eriytyminen voidaan huomioida osana lähiön kehittämistä?” *Yhdyskuntasuunnittelu* nro 1/2014.
- Kyttä, Marketta Jenni Kuoppa, Jukka Hirvonen, Ehsan Ahmadi & Tuija Tzoulas** (2013) Perceived safety of the retrofit neighborhood: a place-based approach. *Urban Design International* 04/12/2013. <http://www.palgrave-journals.com/udi/journal/vaop/ncurrent/pdf/udi201331a.pdf>
- Lynch, Kevin** (1985 [1960]). *The Image of the City*. Massachusetts: MIT Press. **Norvasuo, Markku & Nupponen, Terttu** (2011) *Suvelan kehittämistyöpajojen tulokset 2010–2011*. Move – Monimuotoinen, vetovoimainen lähiö – hanke. Espoo: Aalto-yliopisto
- Nuutila, Olli** (2013) Suomalaista somalielämää Meri-Rastilassa. Kvartti 4/2013. 74–76.
- Maisala, Pertti** (2008) *Espoo – oma lukunsa. Kaupunkisuunnittelun, kaupunkirakentamisen ja kaavoitushallinnon kehitys vuoteen 2000*. Espoo: Espoon kaupunkisuunnittelukeskus.
- Otranen, Patrik** (2009) Suvelan asuinalueen kehittäminen täydennysrakentamisen keinoin. Diplomityö. Tampere: Tampereen teknillinen yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:tyy-200906081061> (luettu 2009-05-20).
- Santasalo, Tuomas & Heusala, Heli** (2002). *Erikoiskauppa kaavoituksessa*. Helsinki: Tuomas Santasalo KY.
- Suvelan syke klinikan loppuraportti** (2010). Espoo: Asunto-, toimitila- ja rakennuttajaliitto RAKLI ry, <http://www.ara.fi/default.asp?contentid=16926&lan=fi>
- Söderström, Panu** (2012) *Elävät kaupunkikeskukset. Kaupunkiympäristön monipuolisuus ja laatu verkostokaupungin keskuksissa*. Helsinki: Suomen ympäristökeskus.
- Tilastokeskus** (2015). Vanhojen vapaarahoitteisten asuntojen hinnat postinumeroalueittain [http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__asu__ashi_tau_104.px/?rxid=d455d0a2-717f-4461-b08a-ea12886a9b26](http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__asu__ashi/040_ashi_tau_104.px/?rxid=d455d0a2-717f-4461-b08a-ea12886a9b26)

Julkaisematon aineisto:

- Aatu-tutkimushanke** (2010–2012). SoftGIS-karttoja Espoon keskuksen asukkaiden kokemusten pohjalta. Lisätietoja: <http://maa.aalto.fi/fi/research/ytk/research/aatu/>.

<i>Espoon aluekeskusten työpaikat toimialan mukaan 2012, %</i>					
<i>(tiedot: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto)</i>					
	Espoon keskus	Leppä- vaara	Tapiola	Matinkylä	Espoon- lahti
C Teollisuus	0 %	13 %	8 %	1 %	0 %
F Rakentaminen	5 %	7 %	1 %	2 %	4 %
G Tukku- ja vähittäiskauppa	5 %	18 %	13 %	36 %	18 %
H Kuljetus ja varastointi	3 %	1 %	1 %	3 %	4 %
I Majoitus- ja ravitsemistoiminta	4 %	3 %	4 %	6 %	8 %
J Informaatio ja viestintä	1 %	14 %	5 %	1 %	1 %
K Rahoitus- ja vakuutustoiminta	1 %	3 %	25 %	2 %	1 %
L Kiinteistöalan toiminta	0 %	1 %	1 %	4 %	3 %
M Ammatill., tieteell. ja tekninen toiminta	8 %	14 %	6 %	5 %	5 %
N Hallinto- ja tukipalvelutoiminta	8 %	3 %	1 %	6 %	3 %
O Julkinen hallinto ja maanpuolustus	19 %	1 %	8 %	0 %	1 %
P Koulutus	16 %	7 %	5 %	8 %	12 %
Q Terveys- ja sosiaalipalvelut	22 %	7 %	11 %	19 %	30 %
R Taiteet, viihde ja virkistys	2 %	5 %	7 %	4 %	4 %
S Muu palvelutoiminta	6 %	2 %	4 %	3 %	5 %
Muu tai tuntematon	0 %	0 %	1 %	0 %	0 %
Kaikki toimialat yhteensä	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Lukumäärä	6 014	17 076	6 787	3 564	2 674

LIITETAULUKKO 2

Seitsemän palvelutoimialan työpaikat aluekeskuksissa 2012, lkm (tiedot: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto)					
	Espeen keskus	Leppävaara	Tapiola	Matinkylä	Espeen- lahti
Vähittäiskauppa	307	1 306	751	912	386
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	258	517	245	211	225
Koulutus	936	1 270	322	286	327
Terveyspalvelut	436	524	395	207	198
Taiteet, viihde ja virkistys	106	869	486	152	106
Järjestöjen toiminta	269	219	195	25	59
Henkilökohtaiset palvelut	73	167	71	85	79
Yhteensä	2 385	4 872	2 465	1 878	1 380

Olosuhteita ja hyödynnettäviä voimavaroja – Pyöreän pöydän malli Pansio-Pernon kehittämisessä

Mikko Mälkki, Markku Norvasuo ja Jukka Hirvonen

1 Johdanto

Tässä artikkelissa selvitetään Turun Pansio-Pernon alueen kehittämisen lähtökohtia ja mahdollisia suuntia. Alue on lähiökehittämisen kohteena erityislaatuinen. Sen historia liittyy olennaisesti Suomen sotakorvausteollisuuden syntyyn ja sitä kautta laivanrakennuksen historiaan. Nykyisin alue on Turun kaupungille tärkeä siellä olevien teollisuuden, satamatoimintojen ja puolustusvoimien laivastotukikohdan vuoksi. Toisaalta Pansio ja Perno ovat asuinaluevaltaisia kaupunginosia, jotka kaupunginosien keskinäisessä vertailussa eivät menesty erityisen hyvin. Siltä kannalta Pansio-Perno rinnastuu muihin kehittämiskohteena oleviin Turun asuinalueisiin. Tämän artikkelin keskeisenä teemana on kuitenkin näkökulman laajentaminen asuinalueiden tavanomaisten kehittämiskeinojen ulko-puolelle. Tällöin sekä alueen tausta että nykyinen tuotannollinen merkitys tulevat varsin merkitseviksi.

ELINAT-tutkimus oli yksi neljästä Pansio-Pernoon kohdistetusta lähiöohjelman kehittämishankkeesta (taulukko 1). ELINAT-hankkeella ei kuitenkaan ollut alueella varsinaista osallistavaa osuutta, vaan tarkoitus oli tutkia alueen tilapäiskäyttöjä ja paikallisuutta yleisemmin kehittämisen näkökulmasta.

Taulukko 1. Lähiöohjelman puitteissa Pansio-Pernoon on kohdistettu seuraavat kehittämishankkeet.

Hanke	Pääsisältö	Vastuutahot
Koulu keskellä korttelia	Koulu alueen yhteisöllisyyden vahvistajana laajentunut koulu toimintamallin avulla; kaupunkiviljelytoiminta yhteisöllisyyden vahvistajana	Turun ammattikorkeakoulu
Tiede, taide ja teknologia	Asukkaiden osallistuminen asuinalueensa tulevaisuuden ideointiin ja suunnitteluun ja osallistumiskynnyksen madaltaminen tieto- ja viestintäteknikkaa hyödyntämällä	Turun yliopisto, maantieteen ja geologian laitos
EVIVA-toimintaohjelma (2011–2015)	Asukkaiden hyvinvoinnin tukeminen ja vapaa-ajanpalvelujen kehittäminen yhdessä muiden hallintokuntien sekä kolmannen sektorin kanssa.	Turun kaupungin vapaa-aikatoimiala
ELINAT	Asuinalueiden kehittäminen paikallisessa kontekstissa, erityisesti asukastilojen tuottaminen, käyttö ja kehittämisen edellytykset sekä paikallisuuden suhde asuinalueen yhteisölliseen kehittämiseen. Hankkeella on Pansio-Pernon lisäksi toisena kohdealueena Espoon keskus.	Aalto-yliopisto, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutusryhmä YTK.

Kun ELINAT-hankkeessa ryhdyimme tutkimaan Pansio-Pernon aluetta, alkuperäinen kehittämisen ongelma osoittautui mutkikkaaksi. Ensinnäkin pelkkä tilojen tarkastelu oli riittämätöntä. Tarkoituksena oli ollut katsoa tiloja kahden ulottuvuuden avulla, joista ensimmäinen kuvasi hajauttamisen astetta suhteessa keskittämiseen ja toinen tilapäisyyden astetta suhteessa pysyvyyteen. Projektin aikana kuitenkin alkoi kuitenkin näyttää siltä, että nämä näkökulmat eivät Pansio-Pernon osalta vastaa olennaisimpiin asukastiloja koskeviin kysymyksiin. Pansio-Pernossa oli jo otettu käyttöön muutamia tilapäisiä asukastiloja. Kokonaisuutena alueen tilojen hyödynnettävyydessä ilmeni kuitenkin ongelmia. Pansion ja Pernon alueella on suuria toimijoita, joilla tietävästi on ainakin tilapäisesti tyhjillään olevia tiloja. Ne ovat kuitenkin erillään asuinalueista, ja lisäksi sataman ja telakan toimintojen luonne rajoittaa ulkopuolisten pääsyä alueille. Asukastiloiksi paremmin soveltuvia tiloja on ostoskeskuksen ja sen läheisen koulun yhteydessä. Ostoskeskuksen tilojen osalta olikin jo kokeilu käynnissä. Koulurakennuksen tilojen saaminen asukkaiden käyttöön edellyttäisi puolestaan suuren mittakaavan ratkaisuja ja investointeja. Sieltä tarjolla olevaa tilaa on vaikea ottaa käyttöön vain osittain.

Toiseksi ja laajemmaksi kysymykseksi ilmeni tilojen merkitys ja vaikutus. Pansio-Perno ei selvästikään ole tyypillinen lähiö, vaan aivan omanlaisensa ympäristö, jonka leimallisia piirteitä ovat alueellinen rikkonaisuus ja ajallinen kerrostuneisuus. Kiinnostuimme alueen menneisyydestä. Aloimme pohtia, mistä näkökulmista tilojen kehittämistä pitäisi tarkastella, jotta erilaisista mahdollisuuksista saisi paremman otteen. Samalla tarkastelu laajeni kohteen ydinalueen ulkopuolelle ja alkoi koskea muun muassa Pansio-Pernon sijoitumista Turun lähiökehälle. Yhdyskuntarakenteen, alueen toimijoiden ja toimintojen kysymykset osoittautuivat mutkikkaammiksi mutta myös kiinnostavammiksi kuin aluksi näytti.

Tavoitteena on siis jäsentää Pansio-Pernon kehittämisen kysymyksenasettelua laajemmin kuin vain asukastilojen osalta, esittää kehittämiselle tältä pohjalta uudenlainen malli sekä lopulta pohtia, miten Pansio-Pernon analyysi liittyy laajemmin lähiökehittämiseen nykytilanteeseen. Tutkimuksen aikana kävimme monta kertaa tutustumassa alueeseen. Osallistuimme kolmeen Turussa järjestettyyn seminaariin ja tapasimme kolmasti myös kaupungin edustajia. Vierailujen ja keskustelujen avulla kykenimme täydentämään käsitystämme Pansio-Pernon alueesta.¹

Tekstissä on käytetty termiä *lähiökehittäminen*, koska se kattaa erilaiset lähiöhankkeet aina lähtien 1970-luvun lopulta. Ympäristöministeriö on käyttänyt myös sanaa lähiöuudistus koskien 1990–2000-lukujen hankkeita, esimerkiksi nimessä ”Lähiöuudistus 2000 -ohjelma” (toteutettiin vuosina 2000–2004). Sana *lähiöparannus* puolestaan painottaa fyysisiä, rakennuksiin ja ympäristöön kohdistuvia korjaus ja uudistustoimia.

Kaupungin laajempaan kaava- ja kehittämistyöhön on tekstissä myös viitattu kehittämisen yleiskäsitteellä, vaikka yleiskaavoituksen käsite pääosin kattaakin sen mitä tarkoitetaan. Kirjallisuudessa puhutaan myös kaupunki-uudistuksesta. Englanninkielinen käsite *urban renewal* tarkoittaa usein asuinalueiden tai kokonaisten kaupunginosien uudelleenrakentamista, kaupunkisaneerausta. Meillä kaupunki-uudistus-sanaa on käytetty Suomea koskien pääosin ilman tällaista merkitystä, mutta käsitettä on tässä kuitenkin vältetty, koska se sopii huonosti lähiökehittämisen peruslähtökohtiin.

¹ Turun kaupungin ja Siemens Osakeyhtiön asuinalueuudistus 25.6.2013, Turun asuinaluehankkeen ”Hyvinvoivat, viihtyisät ja elinvoimaiset asuinalueet – vetovoimainen Turku” kick-off-tilaisuus 23.10.2013 sekä Bryggman-päivän seminaari Turun yliopistossa 7.2.2014. Kaavoitus-, kiinteistö- ja nuorisotoimen edustajien tapaamiset 26.9.2014, toinen yhteinen tapaaminen konsernihallinnon tiloissa 16.12.2014 sekä vierailu Pansio-Pernon alueella kaupungin edustajien ja alueen muiden tutkimushankkeiden kanssa 3.6.2015. Kiitämme Nella Karhulahtea, Petri Liskiä, Toni Ekroosia, Sampo Ruoppilaa ja muita tapaamisiin osallistuneita yhteisistä keskusteluista. Johtoryhmässä myös Katariina Hilke esitti tärkeitä huomioita Pansio-Pernon tilanteesta ja kehittämisestä.

Tarkastelumme jakaantuu kuuteen päälukuun. Johdantoa seuraavassa toisessa luvussa selvitämme kehittämisen lähtökohtia, joihin liittyy näkemyksemme mukaan tärkeänä osana myös alueen menneisyys. Kolmannessa luvussa tarkastelemme lyhyesti alueen kehittämisen tilaa ja Pansio-Pernolle Turun rakennemallityössä ajateltuja rooleja. Neljäs luku jäsentää erilaisia tulkintamahdollisuuksia. Pohdintojen lopputuloksena esitämme viidennessä luvussa mallin, jossa on pyritty ottamaan huomioon nämä monenlaiset reunaehdot. Kuudes luku pohtii, mitä Pansio-Pernon tilanteesta voisi oppia.

2 Pansio-Pernon tarkastelun lähtökohdat

Pansio ja Perno Turun kaupunginosina

Nykyisin Pansio ja Perno ovat kumpikin erillisiä Pansio-Jyrkkälän suuralueeseen kuuluvia kaupunginosia. Tässä niitä käsitellään yhtenä Pansio-Pernon kokonaisuutena, mikäli niitä ei ole syytä erotella historiallisista syistä. Pansion asuinalueen vanhimmat osat rakennettiin pian sodan jälkeen, mutta Perno liitettiin Turkuun vasta vuonna 1967. Myöhemmän lähiörakentamisen näkökulmasta Pansio-Perno voidaan lukea myös osaksi 1960–70-luvuilla muodostunutta Turun lähiökehää (Karhulahti 2014). Siihen kuuluvat myös esimerkiksi Jyrkkälän ja Vienolan asuinalueet läheisestä Pahaniemen kaupunginosasta. Härkämäki Jyrkkälän pohjoispuolella sen sijaan on 1970–80-lukujen kerrostumaa. Pansio-Pernon ja Pahaniemen väliin jää Artukaisten kaupunginosa, jossa asuntorakentamista on vähän. (Kuva 1.)

Kuva 1. Pansion, Pernon, Artukaisten ja Pahaniemen kaupunginosien sijainti. Alueet rajautuvat pohjoisessa Raision kuntarajaan (punainen yhtenäinen viiva). Kartta: Turun Kiinteistöliikelaitos, <http://opaskartta.turku.fi/>. <http://opaskartta.turku.fi/IMS/?layers=Opaskartta&lon=Kuntarajat&lon=Kaupunginosat&cp=6704972,23452604&z=8>

Pansion-Pernon rakentumisen tausta

Pansion rakentuminen alkoi jo ennen toista maailmansotaa, mutta sotakorvausteollisuuden tarpeet vauhdittivat kehitystä ratkaisevasti. 1940-luvun jälkipuoliskolla Pansion rakentui nopeasti suhteellisen tiivis telakkateollisuuden yhdyskunta, jonka asuinalueet tulivat aivan telakkatoimintojen viereen.²

Pansio liitettiin Turkuun vuonna 1930, ja samanaikaisesti alueen teollinen kehitys alkoi öljysataman rakentamisella. Kohti vuosikymmenen loppua Pansioon keskittyi myös merkittävää maataloustuotteiden ja elintarvikkeiden vientitoimintaa. Jo aiemmin kaavailtu laivaston tukikohta, Turun laivastoasema, perustettiin vuosina 1937–39. Kun Pansiosta Turkuun rakennettiin tielinja ja rautatie, teollisuus ja liikenne valtasivat vähitellen koko rantavyöhykkeen. Pansion muutosta edisti myös läheisen Artukaisten lentokentän rakentaminen ja käyttöönotto vuonna 1935. Tulevina sotavuosina lentoreitti Turusta Tukholmaan oli ainoa joka kyettiin pitämään toiminnassa. Heti talvisodan alettua joulukuussa 1939 Turun laivastoasemasta tuli merivoimien päätukikohta. Sen vahvistamiseksi rakennettiin muun muassa maanalaisia miinavarastoja ja korjaustelakka.

Jatkosodan lopussa vuonna 1944 Suomi veloitettiin maksamaan Neuvostoliitolle sotakorvauksia yhteensä 300 miljoonan Yhdysvaltojen dollarin arvosta. Korvaukseen sisältyi meriteollisuuden tuotteita, esimerkiksi 90 kappaletta puisia kuunareita. Sotakorvausalusten rakentamiseksi Pansioon perustettiin nopeasti kaksi laivatelakkaa heti sodan jälkeen. Ensimmäisen pohjana oli Turun laivastoaseman korjaustelakka, ja sen toiminnasta vastasi Valtion Metallitehtaat, myöhempi Valmet Oy. Toinen telakka kuului Oy Laivateollisuus Ab:lle eli ”LATElle”, joka perustettiin rakentamaan erityisesti puulaivoja.

Pansion telakkateollisuudelle alkoi ilmaantua vaikeuksia jo 1950-luvun aikana. Toistuvat kriisit ja suhdannekäänteet johtivat siihen, että Valmet osti Laivateollisuuden vuonna 1973. Samoihin aikoihin tapahtui tulevaisuuden kannalta merkittävä käänne, kun Pansion luoteispuolelle Pernoon rakennettiin uusi telakka suurille laivoille. Sen perusti Aurajokisuulla sijainnut vanhempi yritys, tuolloin nimeltään Wärtsilä-yhtymä Oy. Pernon telakka vihittiin käyttöön vuonna 1975. Pansion telakoiden jatkuvat vaikeudet johtivat edelleen Wärtsilän ja Valmetin telakkatoimintojen yhdistämiseen vuonna 1986, minkä jälkeen Pansion telakat suljettiin. Wärtsilä Marine puolestaan meni konkursiin pian sen jälkeen, vuonna 1989. Turulle onneksi Pernon telakan toiminta on kuitenkin jatkunut uusien omistajien voimin.

² Tämä alaluku on tiivistetty artikkelista Norvasuo & Mälkki 2015.

Sotavuosia seuranneessa asuntopulassa telakkateollisuus rakennutti Pansioon asuntoja työväelle. Aluksi pystytettiin yksinkertaisia parakkeja ja hirsitaloja, mutta pian kokonainen asuinalue. Tämän Oy Laivateollisuus Ab:n asuinalueen asemakaavan laati arkkitehti Erik Bryggman. Asunnot suunniteltiin ja rakennettiin vuosina 1946–48. Talot sijoitettiin alueelle korkeuskäyriä noudatellen. Alueen rakenne kuvasti yhteisön sosiaalista hierarkiaa: lähimpänä telakkaa olivat johdon ja insinöörien hieman suuremmat asunnot, kun taas alemmassa asemassa olevat saivat asuntonsa alueen reunoilta. Alueen keskelle oli suunniteltu asukastalo, jota ei kuitenkaan toteutettu.

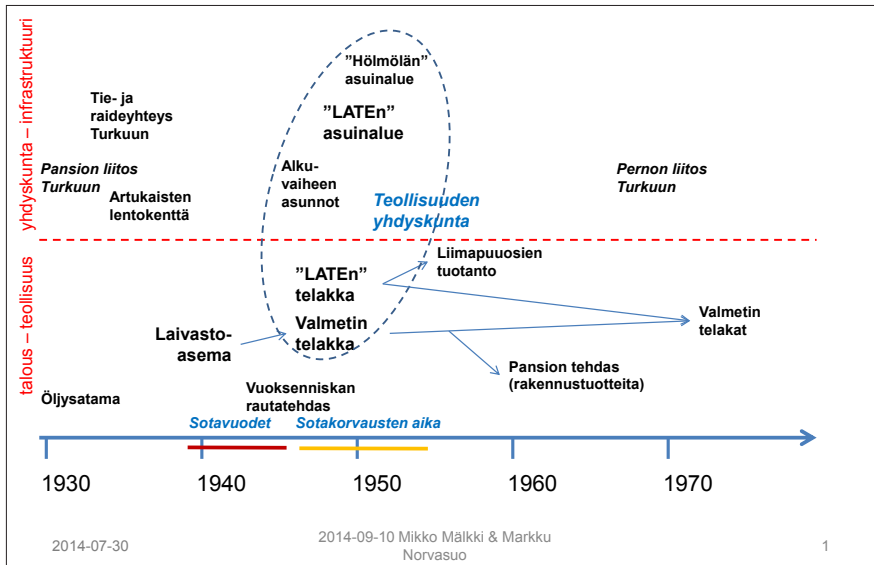
Moni kirjoittaja ja haastateltu on korostanut Pansion sodanjälkeistä yhteishenkeä. Vaikka työ oli raskasta, perheillä oli pieniä lapsia ja sodanjälkeisen asuntopulan ratkaiseminen otti aikansa, tulevaisuus näytti valoisalta ja hyvinvointi lisääntyi. Pansiosta tuli merkittävä Turun ulkopuolinen asutuskeskittymä. Valmetin ja Laivateollisuuden asuinalueiden väestö oli 1950-luvun alussa jo yli 2 000 henkeä.

Pansion telakkayhdyskunta sijoittuu mielenkiintoiseen välivaiheeseen: toisaalta se noudatti perinteisen teollisuusyhdyskunnan mallia mutta toisaalta edusti jo uudenlaisia yhdyskuntasuunnittelun virtauksia. Kyseessä oli hajakeskityksen aate, jota levitti erityisesti Otto-Iivari Meurman toimiessaan asemakaavoituksen professorina Teknillisessä korkeakoulussa. Tässä mallissa kaupunki, sen osina niin kutsutut asumakunnat, niiden alaiset asumalähiöt ja edelleen alimman tason asumasolut muodostivat hierarkkisen rakenteen. Merkittävä osa tästä ajattelusta oli omaksuttu Britanniasta.

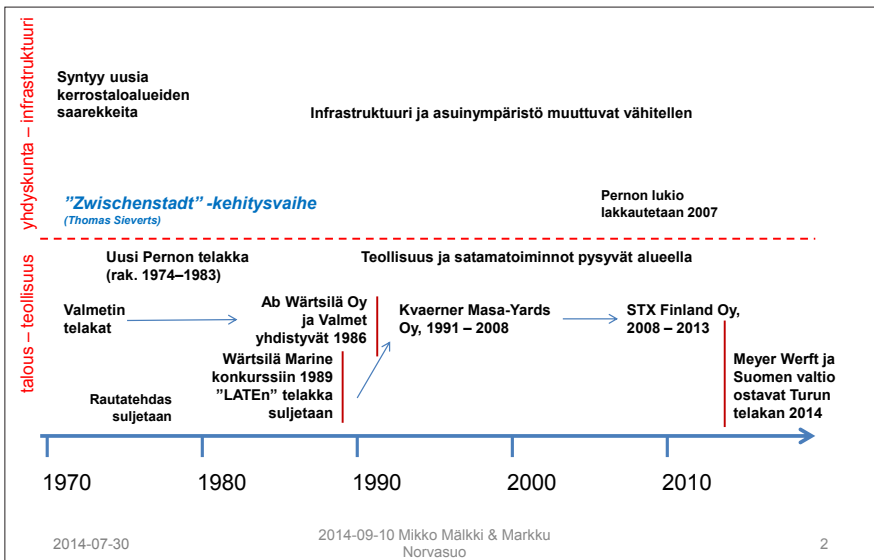
Hajakeskityksen merkityksen Pansiossa osoitti yleiskaavaehdotus, jonka arkkitehti Olavi Laisaari laati Turkuun varten vuonna 1951. Ehdotuksessa Pansion muodostamalla asumalähiöllä oli määrä olla yksi pääkeskus ja useita asumasoluja omine pienine keskuksineen. Yhden pienistä keskuksista muodosti jo toteutettu Bryggmanin asuinalue. Pansion myöhempi asuntorakentaminen näyttää seuranneen hyvinkin tarkasti Laisaaren ehdottamia tai ennakoimia ”asumasolujen” sijaintipaikkoja. Tosin Laisaaren ehdottamaa pääkeskusta ei sellaisenaan lähdetty toteuttamaan. Myöhemmin sen tuntumaan rakennettiin muun muassa nyt jo lakkautetun Pernon lukion rakennus ja Hövelin kauppakeskus. Keskus jäi kuitenkin hyvin vajavaiseksi kaavan tavoitteisiin verrattuna.

Pansio-Pernon nykytilan analyysia

Pansio-Pernon kehittämisen lähtökohdaksi voi eritellä joitakin tunnistettuja ongelmia. Alueella esiintyy jonkin verran sosiaalisia ongelmia samoin kuin väestöryhmien eriytymistä ja maahanmuuttajien syrjintää. Pansio-Perno

Kuva 2. Pansion sotakorvausteollisuuden ja teollisen yhdyskunnan synty ja alkuvaiheen muutos.

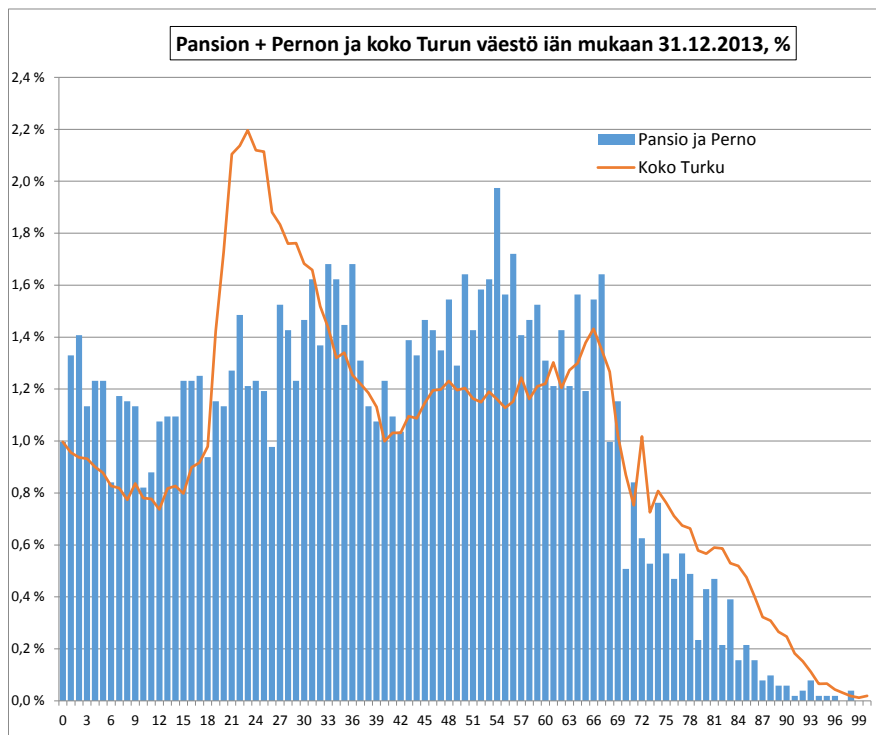

Kuva 3. Pansio-Pernon telakateollisuuden ja yhdyskunnan muutos viime vuosikymmeninä.

sijaitsee yhdyskuntarakenteessa hieman erillään. Alueen arvostus asuinpaikkana ei ole erityisen korkea. Asuntojen keskimääräinen hinta on melko matala, eivätkä yhtiömuotoiseen toteuttamiseen tarkoitetut tontit mene kau-paksi. Tarjolla olevia palveluja on karsittu.

Väestön ikäjakauma ei sinänsä poikkea Turun keskimääräisestä merkittävästi (kuva 4). Väestön rakenne on kuitenkin muuttunut, sillä vieraskielisten

osuus alueella on tasaisesti kasvanut ja samalla kotimaisten kielten osuus laskenut (kuva 5). Lisänä on teollisuuden tarvitsema tilapäinen vierastyövoima, joka näkyy ajoittain selvästi alueen katukuvassa. Kokonaisuudessaan Pansio-Pernon asukasluku on pysytellyt melko tarkasti 5 000 henkilön tuntumassa.

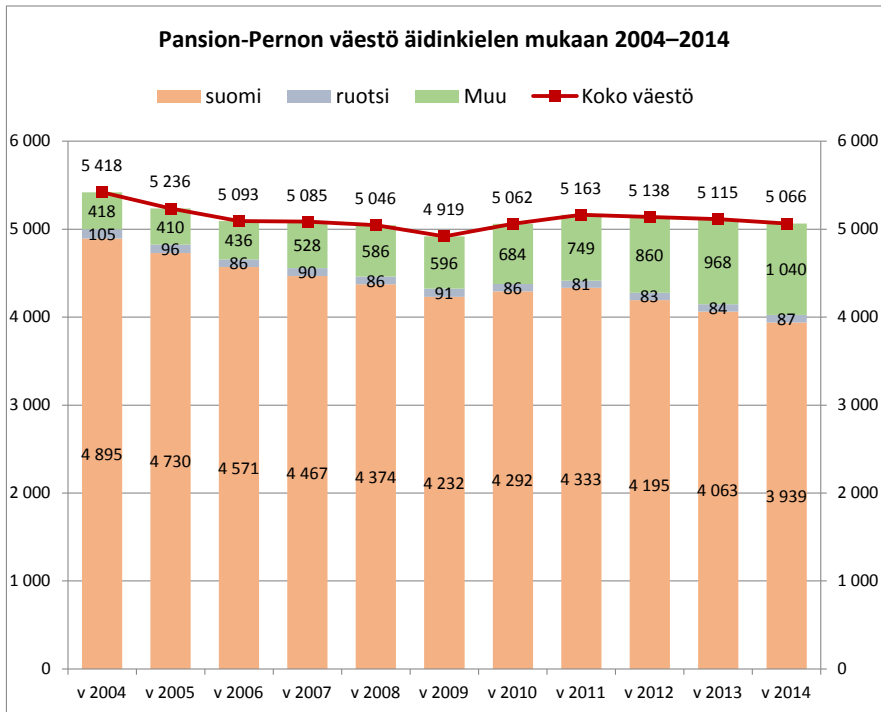

Kuva 4. Koko Turun ikäjakaumassa korostuvat nuoret, noin 20–25-vuotiaat, missä kuvastuu Turun asema opiskelukaupunkina. Pansio-Pernossa ei ole vastaavaa ”piikkiä”, vaan ikäluokat ovat tasaisemmin edustettuina aina suuriin ikäluokkiin asti. Lapsi-ikäluokkia on Pansio-Pernossa Turun keskiarvoa suurempi osuus, iäkkäitä puolestaan Turun keskiarvoa pienempi osuus. Mediaani-ikä on Pansio-Pernossa vähän korkeampi (40 vuotta) kuin koko Turussa (38 vuotta). (tiedot: Tilastokeskus)

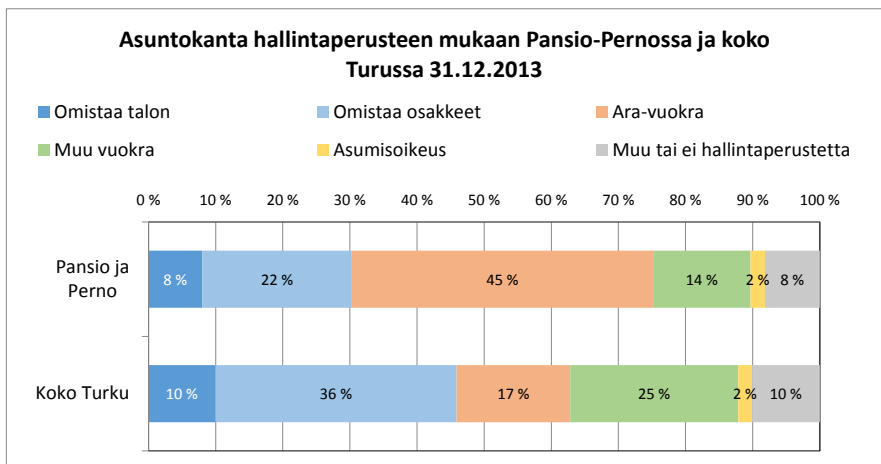
Vuokra-asuntojen määrä on huomattavasti suurempi kuin Turun alueella keskimäärin (kuva 6). Osa kaupungin vuokra-asunnoista on tyhjillään. Kaupunginhallinnossa onkin tuotu esiin ajatus siitä, että purettaisiin osa vuokra-asunnoista ja rakennettaisiin tilalle omistusasuntoja.³

Pansio-Pernon yhdyskuntarakenne on jossain määrin jäsentymätön. Alueelle johtaa monta reittiä: rannanmyötäinen Pansiontie Turun suunnasta, useita muita paikallisteitä eri suunnista ja pohjoislaidalla vielä Turun ja Naantalalin välinen nopea Naantalintie liittymiseen. Tasaista ranta-aluetta reunustavat avarat teollisuusalueet halleineen ja rakenteineen. Vanhan öljysataman

³ Tiedot perustuvat osaksi keskusteluun ohjausryhmän kokouksessa 24.2.2015.

Kuva 5. Pansio-Pernon väkiluku väheni 2004–2009 noin 5 400:sta noin 4 900:aan. Vuosina 2010–2011 väestö kasvoi parilla sadalla. Sen jälkeen on taas ollut hienoista vähenemistä. Uusin tilasto osoittaa väkimääräksi 5 066 asukasta vuoden 2014 lopussa. Vieraskielisten lukumäärä on aikavälillä lisääntynyt yli kaksinkertaiseksi noin neljästä sadasta tuhanteen. Kotimaisissa kielissä on puolestaan ollut selvä laskeva trendi. Vieraskielisten osuus alueella on 20,5 %, mikä on selvästi Turun keskiarvoa (9,5 %) enemmän. (tiedot: Tilastokeskus)

Kuva 6. Pansio-Pernon asunnoista 45 % on ARA-vuokra-asuntokantaa ja 30 % omistusasuntoja. Markkinavuokra-asuntojen osuus on 14 % ja ASO-asuntojen 2 %. Koko Turkuun verrattuna alueella on huomattavasti enemmän ARA-vuokra-asuntoja ja vähemmän puolestaan omistus- ja markkinavuokra-asuntoja. (tiedot: Tilastokeskus)

säiliöt ovat näkyvä maamerkki. Asutus jää sisemmäs, vyöhykkeelle jonka maisemalle ovat tyypillisiä jyrkät luonnontilaiset mäet ja kalliot. Asuinalueet sijoittuvat pääasiassa saarekkeiksi niiden väliin.

Pansion asuntokanta on vaihteleva sekä iältään että rakennustavaltaan. Pientalo- ja kerrostaloalueet vuorottelevat. Alueella on sekä omistus- että vuokra-asuntoja, ja vuokralla asuminen on varsin yleistä. Omakotialueiden vanhimmat osat ovat 1940- ja 50-lukujen vaihteesta, mutta suuri osa taloista on rakennettu myöhemmin. Kerrostalorakentamisen huippukausi osui 1960–80-lukuihin. Sen jälkeen on rakennettu lisää etenkin Pernon suunnassa. Kerrostaloalueista voi mainita muun muassa Paakarlan Pernontien eteläpuolella ja läheisen Lumikonkadun alueen.

Vanhinta kerrostumaa edustaa ympäristöstään poikkeava ja tiiviisti rakennettu Laivateollisuuden asuinalue, jonka rakennuskanta on pääosin kytkeytyjä ja erillispientaloja. Jo vuonna 2003 Turun Sanomat kirjoitti Laivateollisuuden asuinalueen ”menneen maailman” tunnelmasta (Tapana 2003). Muutamamat omakotialueet ovat myös samalta aikakaudelta, 1940–1950-luvuilta. Myöhemmin Pansio-Pernoon rakennettiin useita kerrostaloalueita. Väliin jää kuitenkin runsaasti rakentamatonta maata. Alueen rajat ovat epämääräiset, eikä sillä näytä olevan varsinaista keskustaa.

Pansio-Pernon rakenteellisen hajanaisuuden voi katsoa johtuvan monesta syystä. Ensinnäkin asuinalueiden saarekkeisuus oli vielä 1950-luvulla suunnitteluihanne ja liittyi lähiöiden hajakeskityseriaatteeseen. Pansion asuinalueiden saarekkeet noudattavat varsin tarkasti Olavi Laisaaren yleiskaavaluonnosta vuodelta 1952 (kuva 7). Tosin Laisaaren luonnos otti sijoittelussa huomioon myös alueen maastonmuodot, sillä siinä osa rakentamattomiksi merkityistä alueista kohooa kallioisina ympäristöään korkeammalle. Pansio-Pernon nykyinen lähiölle epätyypillinen rakenne johtuukin siis paradoksaalisesti siitä, että alue on hyvin uskollisesti rakentunut 1940-luvun lähiöperiaatetta noudattavan suunnitelman mukaan.

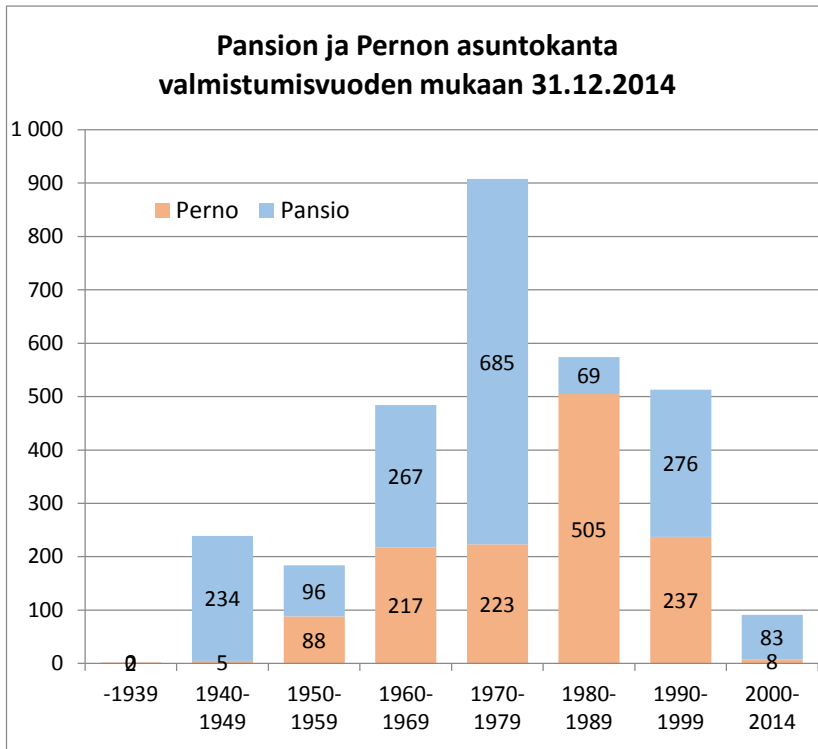
Toiseksi, Pansio-Perno rakentui pitkän ajan kuluessa vaiheittain, joten rakennustavat ehtivät muuttua. Näin alueesta tuli kokoelma eri aikoina toteutettujen rakennusten saarekkeita (asuntojen osalta ks. kuva 8). Syntyi maise-mallista hajanaisuutta, vaikka saman osa-alueen sisällä rakennuskanta voikin olla yhtenäinen. Pernon koulun ympärille suunniteltu suurempi lähiökeskus toteutui vain osaksi, mikä jätti eräänlaisen aukon alueen keskelle.

Kolmantena tekijänä ovat teollisuuden, yritysten ja liikenteen käytössä olevat alueet, jotka lomittuvat asuinalueiden kanssa. Suuremman epäyhtenäisen ja tilapäisluontoisen vyöhykkeen Pansio-Pernon itäpuolella muodostaa Artukaisten entinen lentokenttä ympäristöineen. Tämän alueen osalta on käynnissä yleiskaavatyö, jonka osana arvotetaan vanhoja ympäristöjä.

Kuva 7. Vertailu joka osoittaa Pansio-Pernon rakentuneen pitkälti Olavi Laisaaren hajakeskitys-mallin pohjalta vuosikymmenien kuluessa. Alemmassa kuvassa osa Laisaaren kaavaehdotuksesta vuodelta 1952 on kerrostettu vuoden 2015 kartan (vertaa kuva 1) päälle. Kolmio kuvan keski-vaiheilla esittää asunalähiön pääkeskuksen paikkaa, ja ympyrät ovat pienempiä asumasolujen keskuksia. Leveä tumma viiva tarkoittaa tieyhteyttä.

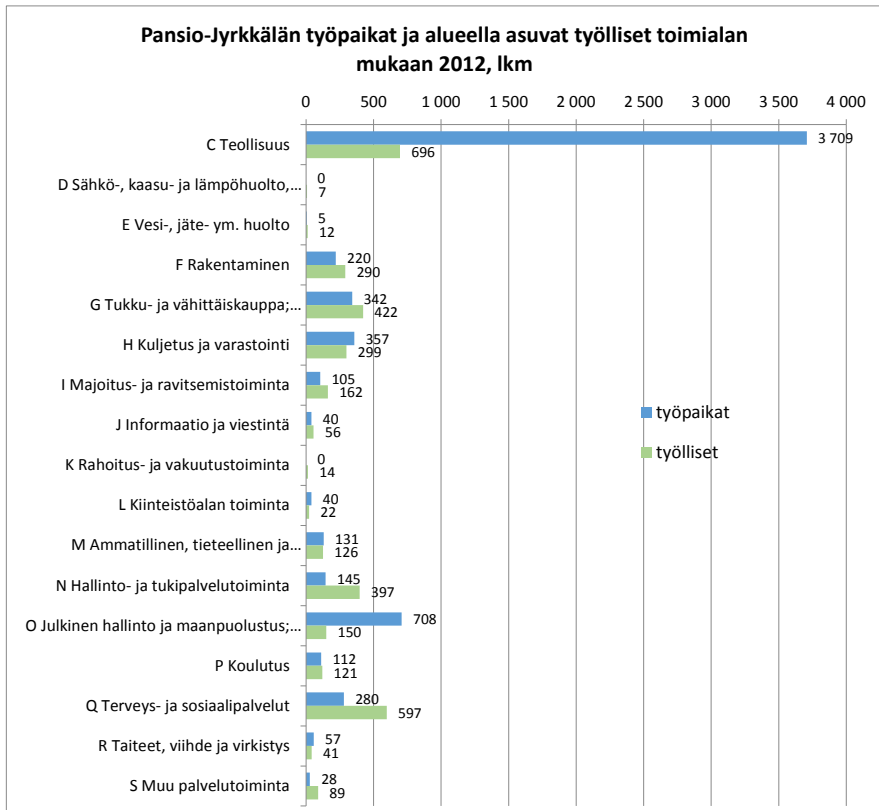

Kuva 8. Pansio-Pernon asuntokanta on etupäässä peräisin aikaväliltä 1960–1999. Viikkainta rakennusaikaa oli 1970-luku. Etenkin Pansioon rakennettiin tuolloin paljon. Pernossa rakennettiin puolestaan eniten 1980-luvulla. (tiedot: Tilastokeskus)

Pansio-Pernon asuinalueiden toiminnalliset ongelmat voidaan osaksi paikantaa myös eristyneeseen sijaintiin. Kaupunkirakenteellinen yhteys Turkuun on katkonainen. Artukaisten kaupunginosa erottaa Pansio-Pernon ydinalueet Raisionjokilaaksosta Turun suunnassa. Turun ja Naantalin välinen tieyhteys (tie 185) puolestaan katkaisee Pernon yhteyden pohjoissuuntaan. Toisaalta voi todeta, että tieyhteydet Turkuun ja muihin suuntiin ovat kuitenkin hyvät. (Kuva 1.)

Pansio-Pernon ja ympäristön teollisuuden suurta merkitystä Turun työllistäjänä ilmentää kuva 9. Kooltaan merkittäviä toimijoita ovat erityisesti Pernon telakan omistava Meyer Turku Oy, Merivoimien Rannikkolaivasto ja Turun Satama; lisäksi alueella on muuta tärkeää yritystoimintaa ja teollisuutta.

Alueen teollisuus rajoittaa asuinalueiden kehittämistä. Teollisuus käsittelee palovaarallisia ja haitallisia aineita. Varoalueet estävät väestöpohjan merkittävän kasvattamisen, vaikka maata olisi runsaasti täydennysrakentamisen tarpeisiin. Osittainen lisärakentaminen on mahdollista, mutta edellyttää

Kuva 9. Pansio-Jyrkkälän alueella on runsaasti teollisuuden työpaikkoja. Alueella asuvia teollisuudessa työskenteleviä on huomattavasti pienempi lukumäärä, mutta silti teollisuus on suhteellisesti merkittävä alueen asukkaiden työllistäjä. Julkisen hallinnon ja maanpuolustuksen suhteellisen suuri osuus selittyy Turun laivastoasemalla. On syytä huomata, että Pansio-Jyrkkälä kattaa laajemman alueen kuin muu esitetty tilastoaineisto, ja siihen sisältyy mm. Artukaisten alue. (tiedot: Tilastokeskus)

turvallisuusselvityksiä. Myös ranta-alueiden käyttö kehittämissressina on käytännössä estynyt. On esimerkiksi mahdotonta käyttää rantaa arvokkaana asuntorakentamisen tonttimaana ja näin parantaa alueen statusta, ja myös rannan virkistyskäyttö on mahdollista vain muutamassa kohdin. Valtaosa ranta-alueista säilyy Pernon telakan, Rannikkolaivaston Pansion tukikohdan ja Pansion sataman käytössä. Ranta-alueille on viime aikoina siirretty Turun satamatoimintoja, koska Turun keskustaan on tarkoitus jättää ainoastaan henkilöliikenteen toiminnot. Kun muuta sijaintipaikkaa satamatoiminnoille ei nykyisellään ole tiedossa, rannan satamakäyttö jatkunee nykyisten näkymien mukaan varsin pitkään.⁴

⁴ Perustuu mm. tietoihin, jotka on saatu tapaamisissa Turun kaupungin edustajien ja kaavoitus-toimen kanssa.

3 Pansio-Perno Turun kaupungin kehittämiskohteena

Turun rakennemallityö

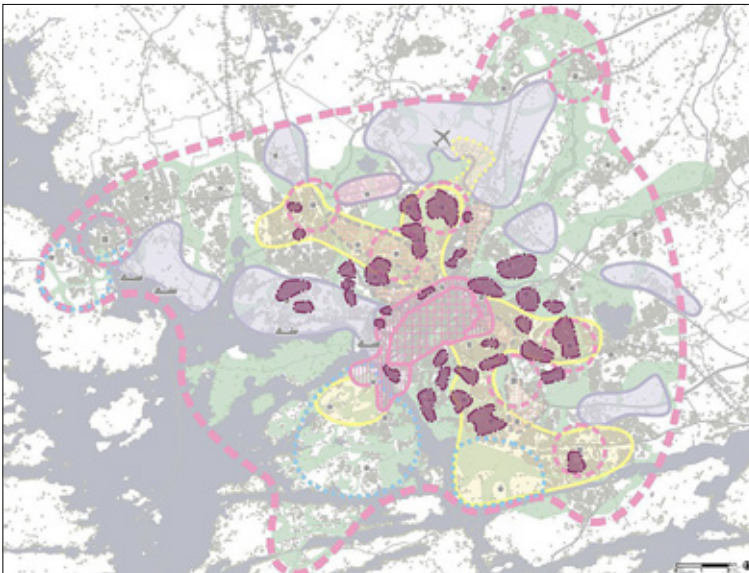
Turun kaupunkiseudun kehittämistä varten on laadittu konsulttityönä niin kutsuttu rakennemalli, joka ulottuu vuoteen 2035. Työryhmässä oli mukana 14 kuntaa ja Varsinais-Suomen liitto. Työryhmän loppuraportti julkaistiin 2.4.2012. Työn aikana tutkittiin erilaisia mallivaihtoehtoja, joissa myös Pansio-Pernon asema jonkin verran vaihteli (taulukko 2). Hyvin olennainen kysymys koski kaupunkiseudun tulevan kasvun suuntaamista. Lopullisessa vertailussa päädyttiin neljään vaihtoehtoon alavaihtoehtoineen. Vaikutusten arvioinnin ja lausuntojen perusteella tehtiin linjaratkaisu, jonka neljä pääosaa käsittelevät kasvun ohjaamista keskustoihin, työpaikkoja ja palveluita, yhdyskuntaraken- netta ja elinympäristön laatutekijöitä sekä liikennettä. Rakennemallityössä varauduttiin vuoteen 2035 mennessä noin 75 000 asukkaan väestönkasvuun. Loppuraportin mukaan kasvusta 80 prosenttia kohdistuisi ydinkaupunki- alueelle, johon myös Pansio-Pernon alue kuuluisi. (*Turun kaupunkiseudun rakennemalli 2035, 2012*).

Taulukko 2. Pansion asema kuudessa Turun rakennemallitarkastelussa. Päävaihtoehtoja on neljä, joista kahdessa ensimmäisessä kaksi alavaihtoehtoa. (Taulukkoa laadittaessa on käytetty loppuraportin ohella Turun kaupungin sivuilla olleita mallityön aikaisia teemakarttoja. Mallivaihtoehdot on esitetty yleispiirteisesti loppuraportin sivuilla 10–11.)

Ydinkaupunkia painottava malli Kotilo: City (1A). Pansio-Perno sijaitisi Turun, Raision ja Kaarinan muodostamalla tiiviillä ydinkaupunkialueella, johon kaikki väestönkasvu eli 75 000 asukasta sijoittuisi.	Pansio-Pernon kohdalle on merkitty n. 3 000 uuden asukkaan ja nykyisen väestön asumisväljyyden kasvun aiheuttama 230 000 kerrosneliömetrin yhteenlaskettu rakentamistarve.
Ydinkaupunkiseutua painottava malli Kotilo: Merikaupunki (1B). Pansio-Perno sijaitisi Naantalista Piikkiön ulottuvalla ydinkaupunkialueen rantavyöhykkeellä, johon kaikki väestönkasvu eli 75 000 asukasta sijoittuisi.	Pansio-Pernon itäpuolella Artukaisten eteläosassa olisi ”potentiaalinen muu työpaikkojen kasvualue”. Muilta osin alueen luonnetta ei ole määritelty kartassa.
Monikeskusmalli Verkko (2A). Pansio-Perno sijoittuisi Naantalın, Turun, Raision ja Kaarinan muodostamalle ydinkaupunkialueelle, johon sijoittuisi 30 000 uutta asukasta. Loput 45 000 asukasta sijoittuisivat kaupunkiseudun muihin taajamiin.	Pansio-Perno, mukaan luettuna Artukainen, koostuisi väljemmästä työpaikkamäärään sekä asukas- ja työpaikkamäärään perustuvasta taajama- alueesta. Kasvu olisi siten hajanaisempaa kuin ydinkaupunkiseutua painottavissa malleissa.

<p>Monikeskusmalli Verkko (2B). Pansio-Perno sijoittuisi Naantalın, Turun, Raision ja Kaarinan muodostamalle ydinkaupunkialueelle, johon sijoittuisi 45 000 uutta asukasta. Loput 30 000 asukasta sijoittuisivat kaupunkiseudun muihin taajamiin.</p>	<p>Pansio-Perno, mukaan luettuna Artukainen, koostuisi väljemmästä työpaikkamäärään sekä asukas- ja työpaikkamäärään perustuvasta taajama-alueesta. Kasvu olisi siten hajanaisempaa kuin ydinkaupunkiseutua painottavissa malleissa.</p>
<p>Liikennekäytävämalli Helmet (3A). Väestön ja työpaikkojen kasvusta 80 % (n. 60 000 asukasta ja n. 16 000 työpaikkaa) ohjattaisiin joko nykyisille tai mahdollisille uusille radanvarsien asemanseduille.</p>	<p>Pansio-Pernoa lähimmät asemat olisivat Jyrkkälä ja Ihala, joiden vaikutusalueet (vähintään 5 000 asukasta ja työpaikkaa yhteensä) ulottuisivat myös alueen pohjoisosiin.</p>
<p>Liikennekäytävämalli Mustekala (3B). Kaikki väestönkasvu eli 75 000 asukasta ohjattaisiin ydinkaupunkiseudulle ja siitä sormimaisesti kasvaville maankäyttövyöhykkeille.</p>	<p>Pansio-Perno sijoittuisi keskusakselin Naantali-Raisio-Turku-Kaarina-Piikkiö eteläpuolelle hyvien runkolinjayhteyksien varteen.</p>

Rakennemallin loppuraportin kartoissa Pansio-Pernon on merkitty teollisuus- ja logistiikka-alan täydentyviä työpaikkavyöhykkeitä ja ”erityisesti kehitettäviä lähiöitä”. Alueen profiliin kuuluisivat teollisuus, logistiikka sekä tiede- ja teknologia. Pansio-Perno sijoittuu asuinalueena Turun lähiökehälle, jossa on tarkoitus monipuolistaa täydennysrakentamisella asukasrakennetta ja asuntokantaa, tukea lähipalveluja ja parantaa elinympäristön laatua (kuva 10). (*Turun kaupunkiseudun rakennemalli 2035*, 2012, 22–23, 28, 53–54.)

Kuva 10. Pansio-Perno osana Turun lähiökehää.

Rakennemallissa on pääasiassa kolme keskusverkon tasoa: kaupunkiseudun pääkeskus Turku, yli 4 000 asukkaan aluekeskukset ja näitä pienemmät lähikeskukset. Pansio olisi yksi tällaisista lähikeskuksista. Lisäksi malli määrittelee lähikeskuksia vaatimattomammat, alle 500 asukkaan niin kutsutut kyläkeskukset eli palvelukylät, mutta nämä eivät ole suoraan hierarkkisessa suhteessa lähikeskuksiin, vaan pikemminkin vaihtoehtoja syrjäisillä alueilla ja saaristossa. Aluekeskuksia olisivat Pansion ympäristössä muun muassa Naantali, Raisio, Länsikeskus ja Runosmäki. Pansion ja sen itäpuolisen Artukaisten teollisuusalueiden julkisen liikenteen yhteys on rakennemallissa ratkaistu bussiliikenteen runkolinjojen avulla. Alueet lukeutuvat niihin tieteen ja teknologian työpaikka-alueisiin, joiden odotetaan kasvavan ja tiivistyvän (kuva 11). (*Turun kaupunkiseudun rakennemalli 2035*, 2012, 35–39, 42.)

Kuva 11. Osa maankäytön muutosalueiden kartasta. Alueet: 9) Pansio, tiivistyvä työpaikka-alue; 25) Pansio, tiivistyvä pientaloalue; 37) Telakan ympäristö, tiivistyvä työpaikka-alue; 98) Pansio/Artukainen, tiivistyvä työpaikka-alue; 103) Pansio/Artukainen, tiivistyvä työpaikka-alue. Pansioon ulottuva liikenteen runkolinja on merkitty sinisellä.

Vaikka Pansio-Perno kuuluu mallissa tiivistettävään ydinkaupunkialueeseen, työpaikkavyöhykkeenä se jää sivuun rakennemallin tärkeimmistä yhdyskuntarakenteen tiivistämisen ja sekoittamisen vyöhykkeistä ja niihin liittyvistä liikennejärjestelyistä. Tällaisia liikennejärjestelyjä olisivat muun muassa lähijunaraide, pikaraitiotie sekä tiheävuoroinen seutuliikenne. Rakennemallityö osoittaa, että Pansio-Pernon oletetaan säilyvän teollisuusvaltaisena

työssäkäyntialueena ja Pansio säilyisi edelleen alemman tason yhdyskuntakeskuksena. Enimmäkseen Olavi Laisaaren 1950-luvun kaavaehdotuksen keskusvisiot eivät ole toteutuneet kovin hyvin, mutta rakennemallissa Pansio säilyttäisi suunnilleen 1950-luvulla sille ajatellun aseman pienenä keskuksena. Asuinalueiden kehittämisen osalta rakennemallissa viitataan vain yleisesti lähiökehän asumisen monipuolistamiseen. Pansio-Pernon teollisuutta ja työpaikkoja painottaessaan rakennemalli ei tuo esiin mitään sellaista, jolla voitaisiin ylittää olemassa olevan teollisuuden aiheuttamat käytön ja kehittämisen rajoitukset.

Turun kaupungin ja Siemens Osakeyhtiön yhteistyön ratkaisuehdotuksia

Turun kaupungin ja Siemens Osakeyhtiön yhteistyön taustalla on vuonna 2012 solmittu kolmivuotinen strateginen kumppanuussopimus. Sen kuluessa kehitettiin muun muassa ”työkalupakki älykkäiden kaupunkialueiden suunnitteluun”. Se määrittelee kehittämisen vaiheet lähtien projektin perustamisesta ja päättyen alueen suorituskykymittareiden valvomiseen ja kehittämiseen. Hankkeessa painotetaan erilaisten älykkäiden ratkaisujen käyttömahdollisuuksia. Osaltaan tavoitteena on lisätä myös resurssitehokkuutta, sosiaalista kestävyyttä ja yhteisöllisyyttä. Tarkasteltuja keinoja ovat nk. green building monitor -järjestelmä, living lab -tutkimus, yhteiset saunat, torit, liikenneopas ja viimeisen osuuden kulkeminen autolla, tuettu asuminen ja monitoiminnallinen koulukeskus. (*Muutoksen mahdollisuus 2015; Kestävien kaupunkialueiden kehitys 2013, 55–57.*)

Aiemmassa yhteistyöraportissa sivutaan myös alueiden (etenkin Skanssin ja Linnakaupungin) yhteisiä tiloja ja todetaan muun muassa: ”Tilat joissa kaikki sukupolvet voivat kohdata, edistävät vähemmistöryhmien aktiivista integraatiota ja luovat pohjan turvalliselle ja esteettömälle ympäristölle.” Yhteisiä tiloja ehdotetaan erityisesti uudensuunniteltuihin koulukeskuksiin. Tilojen vuokraaminen koululta voisi tapahtua älypuhelimien perustuvan varaus- ja viivakoodijärjestelmän avulla. Tilojen ohjausjärjestelmät voisivat säästää energiaa ja tarjota vuorovaikutteisia toimintoja. (*Kestävien kaupunkialueiden kehitys 2013, 49–50*) Vaikka älykkäät järjestelmät ovat uudensuunniteltuja, ehdotus asukastilojen liittämistä kouluun noudattaa varsin perinteistä ajatusmallia.

Hankkeen osana järjestettiin kesäkuussa 2013 eri toimijoiden yhteinen työpaja (*Conclusions... 2013*). Työskentelyn aikana Pansio-Pernon ominaisuuksiksi nimettiin muun muassa ”rouheus”, ”tapahtumilla lähestyttävyyttä”, ”tulevaisuuden tuunaaminen”, ”merellisyys” ja ”hevosvoima”; alueen katsottiin olevan ”teollinen, luonnonläheinen ja omintakeinen”. Tapahtumilla

ja ”tuunaamisella” viitattiin alueen monenlaisiin tapahtumiin, tempauksiin, ”pop-up-toimintaan”, asukasaktiivisuuteen ja parantuneisiin harrastusmahdollisuuksiin. Pansion luontoympäristöjä hyödyntävät jo nyt muun muassa Pansio-Pernon paavonpolku (paavonpolut ovat maastoon merkittyjä lähiluontoreittejä) sekä alueen ratsastus- ja polkupyörämahdollisuudet. Työpajassa ideoitiin, että sosiaaliset toiminnot keskittyisivät tulevaisuudessa erityisesti kolmeen paikkaan: Kisapuistoon, Hövelin ja koulun alueelle sekä uimarantaan. Nk. kolmas sektori katsottiin merkittäväksi alueen kehittämisessä. Myös Turun Mikaelin seurakunta on järjestänyt toimintaa alueella (mm. palvelukeskuksen kahvila Hövelin).

Pansio-Pernon kehittämistyöpajassa tukeuduttiin siis alueen tunnistetuihin vetovoimatekijöihin, joita olivat luonto, ulkoiluharrasteet, merellisyys. Tältä osin kehittämiselle annettiin laajempi alueellinen ja yhdyskuntarakenteellinen ulottuvuus. Paikallisen toiminnan kehittäminen lyhytkestoisten projektien kautta puolestaan vaikuttaa selvemmin perinteiseltä lähiökehittämiseltä, jossa asukkaiden innostaminen tukeutuu ulkopuolisiin toimijoihin ja alueeseen kohdistuviin tutkimusprojekteihin.

4 Tulkintoja Pansio-Pernon tilanteesta

Tutkimuksen alkuvaiheessa hahmottelimme Pansion vahvuuksien ja heikkouksien analysointia SWOT-mallin mukaisesti (kuvio 12). Alueen vahvuuksia ovat mm. merenrantasijainti vastapäätä Ruissaloa, teollisuuden rakennusperintö ja luonnonympäristö, samoin kuin sijainti suhteellisen lähellä Turun keskustaa. Näin ollen olisi houkuttelevaa käyttää teollisuushistoriaa alueen brändäämiseen ja hyödyntää merenrantaa edustavaan asumiseen. Edelleen voitaisiin parantaa taajamarakennetta kuten Pernontien raittia, hyödyntää paremmin alueen tilavarantoa ja kehittää Pansio-Pernon ja Turun välistä aluetta. Heikkouksiksi puolestaan tunnistettiin kehittämistä haittaava teollisuus, keskuksettomuus, hajanainen rakenne, heikko alueellinen liittyminen Turkuun ja alueen sosiaaliset ongelmat. Uhkana näimme, ettei alueen potentiaalia tunnisteta eikä alueeseen siksi panosteta, palvelujen ja paikkojen rapistumisen annetaan jatkua ja eriytymiskehitys voi jyrkentyä.

Yritimme siis löytää soveliaita kehittämisen lähtökohtia, varsinkin sellaisia, joita tyypillisesti on hyödynnetty kaupunkien kehittämisessä. Tällöin ajattelimme Pansio-Pernoa ensisijaisesti asuinalueena tutkimuksen lähtökohtien mukaisesti. Pansio-Pernon merkitys Turun kaupungille suurten ja taloudellisesti merkittävien toimijoiden hallitsemana kaupunginosana kuitenkin rajoittaa tällaisten keinojen käyttöä merkittävästi, kuten edellä on käynyt ilmi.

VAHVUUDET (STRENGTHS)	HEIKKOUEDET (WEAKNESSES)
<ul style="list-style-type: none"> • Edullinen merenrantasijainti • Hieno, monipuolinen luontoympäristö • Teollisuuden rakennusperintö • Turun keskustan läheisyys 	<ul style="list-style-type: none"> • Nykyinen teollisuus on kehittämisen tiellä • Hajanainen rakenne ja keskuksettomuus • Heikko alueellinen liittyminen Turkuun • Sosiaalisia ongelmia
MAHDOLLISUUDET (OPPORTUNITIES)	UHAT (THREATS)
<ul style="list-style-type: none"> • Historiallisen kerrostuneisuuden, teollisuusperinnön, luonnon ja merenranta-alueen hyväksikäyttö • Taajamarakennetta on mahdollista parantaa (mm. Pernontien raitti) • Pansion ja Turun väliä voisi myös kehittää • Nykyisen tilavarannon hyödyntäminen 	<ul style="list-style-type: none"> • Ei nähdä alueen potentiaalia • => alueeseen ei panosteta • Palvelut ja paikat rapistuvat • Eriytymiskehitys on mahdollista • Kaavoitustilanne suhteessa teollisuuteen...?

Kuvio 12. ”Pansio-SWOT” analyysin lähtökohtana. Malli oli alustava eikä riitä toiminnan perustaksi, koska siinä ei ole riittävästi otettu huomioon kehittämisen tiellä olevia rajoitteita.

Historiallinen tausta auttaa ymmärtämään tämän tilanteen. Pansio-Pernon sidos teollisuuteen oli aluksi hyvin toiminnallinen: teollisuus oli suora syy alueen syntyyn ja alueen työllistäjä. Etenkin 1940-luvun lopulla ja 1950-luvulla Pansiolla oli pienen teollisuuspaikkakunnan piirteitä. Ajan kuluessa sidos asuminen ja teollisuuden välillä on pelkistynyt maantieteellisemmäksi samalla kun teollisen toiminnan mittakaava on kasvanut.

Tällaiselle tilanteelle on vaikea löytää suoraa viitekohtaa tutkimuskirjallisuudesta. Tämä johtuu osittain tutkimuksen painottumisesta kaupunkeihin ja kokonaisuun yhdyskuntiin. Kaupunki on se yksikkö, jota 1900-luvun alkupuoliskolla tarkasteltiin sekä itsenäisenä taloudellis-toiminnallisena kokonaisuutena että seudun tai alueen toiminnallisena osana. Hajakeskityksen mallissa Pansion kaltaiset asumalähiöt sijoitettiin kaupungin hyvin kaavamaisen aluehierarkian osaksi. Turkua varten tällaisen mallin esitti Olavi Laisaari vuonna 1951. Kun 1980-luvulla havahduttiin globalisaatioon, kiinnostuksen kohteeksi tulivat kaupunkiseudut, jotka saivat uuden, kansallisvaltioiden rajat ylittävän taloudellisen merkityksen. Kaupungin kehitystä alettiin tarkastella tässä uudessa viitekehyksessä, jossa korostettiin muun muassa kaupungin vetovoimatekijöitä. Myös asuinalueita alettiin tarkastella tästä näkökulmasta, jolloin kiinnostuttiin asuinalueiden eriytymisestä. Pansio-Pernon erikoislaatuinen yhdistelmä asumista ja teollista toimintaa on kuitenkin aihe jota on vaikea lähestyä tästä näkökulmasta.

Kutistuvat kaupungit ja luonnonvarayhdyskunnat vertailukohtina

Yhdysvalloissa niin kutsuttu Chicagon koulu kehitteli jo 1900-luvun alkupuolella teoriaa kaupunginosien taantumiskehityksestä sosiaalisen muutoksen kautta. Tämä ajatus toistettiin useissa raporteissa 1930-luvulta 1970-luvulle, ja usein taantuminen liitettiin etnisten vähemmistöjen muuttamiseen alueelle. Alueen uusi nousu puolestaan saattoi tapahtua muun muassa julkisen intervention kautta, esimerkiksi rakennuskantaa uudistamalla. Tällaista syklistä käsitystä on arvosteltu itseään toteuttavaksi, koska se on vähentänyt investointeja taantuville alueille. (Fol & Cunningham-Sabot 2010; Metzger 2000.)

Kokonaisia kaupunkeja koskeva taantumiskehitys puolestaan tunnetaan ”kutistuvien kaupunkien” (shrinking cities) ongelmana. Sille on ominaista teollisuuden taantuminen ja väestön väheneminen. Ilmiö on yhdistetty pitkään taloudellisiin ja teknologisiin sykleihin ja jälkiteollisen yhteiskunnan siirtymiseen teollisesta tuotannosta palveluihin. Tällaista kehitystä tuottavat paikallisesti teollisuuden kuihtuminen, esikaupungistuminen ja demografiset muutokset. (Fol & Cunningham-Sabot 2010; Großmann et al. 2013, 223) Kutistuvat kaupungit tunnetaan erityisesti Yhdysvaltojen 1900-luvun jälkipuolen ongelmana, tyyppiesimerkkinä Detroit. Euroopassa kaupunkien kutistumisesta on alettu puhua myöhemmin, erityisesti Saksojen jälleenyhdistymisen jälkeen, mutta esimerkiksi Ruhrin alueella ilmiö alkoi jo 1950-luvun lopulla. (Schmidt-Thomé & Niemenmaa 2011; Pallagst 2010.)

Pansio-Perno ei sellaisenaan täytä kutistuvan kaupungin määritelmää. Alue ei ole kaupungin kaltainen itsenäinen taloudellinen yksikkö, joka kärsisi kutistuville kaupungeille ominaisista ongelmista. Alueen teollisuus on pikemminkin lisääntymässä kuin vähenemässä. Teollisuuden vaikutusta on arvioitava toisesta lähtökohdasta. Ensinnäkin teollisuus hyödyttää taloudellisesti koko Turkua, mutta tästä hyödystä vain osa kohdistuu Pansio-Pernoon työllistämisen välityksellä. Toisaalta Pansio-Perno ei ole myöskään riippuvainen telakkateollisuudesta, koska koko Turku ympäristöineen muodostaa sitä selvästi laajemman työssäkäyntialueen. Kuitenkin teollisuuden tarpeet, kuten ulkomaisen tilapäistyövoiman majoittaminen, kuormittavat aluetta ja vaikeuttavat väestöpohjan kasvattamista. Lopputulos on hieman samantapainen kuin kutistuvissa kaupungeissa: alue taantuu eikä sinne suunnata uudistavia investointeja.

Samantapainen asetelma ilmenee nk. resurssiperustaisten paikkakuntien rakennemuutosten tarkastelussa (viimeaikaisesta tutkimuksesta ks. esim. Halonen et al. 2015). Resurssiyhdyskunnat rakentuivat luonnonvarojen (puutavaran,

mineraalien) hyödyntämisen pohjalta. Suomessa tyypillisiä olivat metsäteollisuuden 1920–1940-luvuilla perustamat yhdyskunnat. Resurssiyhdyskuntiin on luettu myös rataverkon asemapaikkakuntia. Varhaista Pansiota voi ajatella resurssiyhdyskunnan kaltaisena telakkahistoriansa kautta, sillä yhdyskunnan mallina näyttävät olleen ajan tyypilliset uudet teollisuuspaikkakunnat, ja koko yhdyskunnan toiminta riippui yhden teollisuudenalan menestyksestä suhdannevaihteluineen.

Nyt tämän varhaisemman kehitysvaiheen jäljet ovat jo haalistuneet. Telakkateollisuus on kyennyt uusiutumaan kriiseistä huolimatta ja saanut seurakseen muita teollisia toimialoja. Myös Pansio-Pernon sijainti on erinomainen verrattuna syrjäisiin luonnonvarayhdyskuntiin. Teollisuuden ei enää tarvitse tukeutua paikallisyhteisöön Turun kaltaisella tiheällä kaupunkialueella, vaan työvoimaa saadaan joustavasti sekä ympäröivistä kunnista että ulkomaisena siirtotyövoimana. Kun urbaani mittakaava on kasvanut ja koko alue seutuistunut, Pansio-Pernon vertaaminen luonnonvarayhdyskuntaan ei ole enää mielekästä. Tarkastelun kannalta on olennaista, että Pansio-Perno ei ole teollisuusyhdyskunta vaan kahden kaupunginosan muodostama alue teollisen toiminnan katveessa.

Lähiötarkastelua laajempi perspektiivi

Pansio-Perno voi siis tarkastella lähiönä, mutta tämä näkökulma ei ole riittävä, eivätkä ongelmat paikannu selvärajaiseen lähiöön. Nykyisen Pansio-Pernon kehittämisessä on tärkeää ymmärtää alueen asema Turun reuna-alueena ja eräänlaisena alueellisena reservinä. Yksi tähän viittaava tulkinta on Thomas Sievertsin käsite *Zwischenstadt* (Sieverts 2003). Termi kääntyy kirjaimellisesti ”välikaupungiksi”, mutta käsitteen ymmärtäminen vaatii hieinan ajattelun taustojen avaamista. Käsitteen painotus on ympäristön dynaamisessa muutoksessa. Sievertsin termi viittaa seutuistuneeseen, jatkuvassa muutostilassa olevaan, osittain urbaaniin yhdyskuntarakenteeseen, joka ei näytä noudattavan minkään yksittäisen kokonaissuunnitelman logiikkaa. Leikkimielisiä käännöksiä termille voisivat olla myös ”seutunki” (seutukaupungista) tai ”laajama” (väljään taajamaan viitaten).

Zwischenstadtista kaupungin mittakaavassa puuttuu varsinainen toiminnallinen keskus, mutta siinä voi olla useita hajautuneita keskuksia; tämä ajatus pätee paikallisesti myös Pansio-Perno. Lisäksi kaupungin ja maaseudun välinen raja on tällaisen kehityksen myötä syntyvässä ympäristössä yhä vaikeammin hahmotettavissa (sen lisäksi että kategorioina kaupunki ja maaseutu ovat yleensäkin ongelmallisia). Tällaista aluetta ei voi suoraan kuvata

kaupungiksi, maaseuduksi tai teollisuusalueeksi, vaan kyseessä on epämääräisempi ja mosaiikkimaisempi rinnakkaisten kehityskulkujen yhdistelmä. Tästä lähtökohdasta muotoilimme seuraavat tulkinnalliset kysymykset:

- *Mikä kaikki kuuluu lähiökehittämiseen?* Lähiöiden kehittäminen rajautuu alueellisesti, mutta asuinalueiden tilanteet ovat hyvin yksilöllisiä ja niihin voivat vaikuttaa monet ulkoiset, esimerkiksi elinkeinopoliittiset tai alueelliset tekijät. Kehittämistä olisi siis aina tarkasteltava laajemmassa asiasuhteudessa. Pansion tapauksessa ympäröivä yritysvyöhyke on olennainen tekijä – miten sitä voisi hyödyntää?
- *Miten suhtaudutaan aikaan ja tapahtumien ennakoimattomuuteen?* Lähiöiden ajatellaan pysyvän melko staattisina tai sitten kehittyvän ennakoitavasti esimerkiksi segregaatiota koskevien ajatusmallien mukaan. Pansio-Pernon historia on kuitenkin esimerkki ennakoimattomista kehityskuluista, erityisesti koskien koko alueen syntyä ja myöhempiä telakateollisuuden kriisejä. Tällaiset muutokset ovat edelleen mahdollisia etenkin työssäkäyntialueilla, samalla kun teollisuus tavallaan lukitsee joidenkin kohtien kehittämismahdollisuudet. Tämä johtaa tarkastelemaan alueen kykyä kestää erilaisia paineita (engl. urban resilience) – kuinka sitä voisi lisätä?
- *Miten yhdistää paikallinen ja koko kaupungin tasoinen kehittäminen?* Pansio-Pernoa on kehittämishankkeissa tarkasteltu pääasiassa lähiönä. Lähiöiden parantamisen keinot edustavat paikallista, suoraan asuinalueeseen kohdistuvaa kehittämistä. Koko kaupungin tasolla kehittäminen liittyy aiemmin mainittuihin rakennemalleihin ja strategiseen kehittämiseen. Strategisen kehittämisen keskeinen tavoite on 10–20 viime vuoden aikana ollut menestyminen globaalissa kaupunkiseutujen välisessä kilpailussa. On esimerkiksi pyritty lisäämään kaupungin asuinalueiden houkuttelevuutta ja muutenkin houkuttelemaan ”luovaa luokkaa” erilaisilla vetovoimatekijöillä. Pansio-Pernossa tällaisia mahdollisuuksia lisätä vetovoimaa on verraten niukasti. Pansio-Pernon tilanteen vuoksi ehdotammekin, että strategisessa ajattelussa kiinnitettäisiin enemmän huomiota urbaaniin kestävytyteen. Myös kutistuvien kaupunkien osalta on kiinnitetty huomiota tähän asiaan (Großmann et al. 2013, 224), ja kehoitus sopinee myös Turun kaltaisille verkkaisesti kasvaville kaupungeille. Jatkossa esitetyt kehittämisehdotukset nojautuvat tällaiseen kestävytyden lisäämisen ajatusmalliin.

5 Ratkaisuehdotuksia

Miten siis ymmärtää alueen kehittäminen Pansio-Pernon tapauksessa? Miten hyödyntää alueella olevia resursseja kehittämisessä ja miten lisätä alueen kestävyyttä edellä kuvatussa mielessä? Vastaukset ovat erityyppisiä riippuen siitä, missä valossa aluetta tarkastellaan.

Jos Pansio-Pernon nähdään olevan ensisijaisesti Turun teollisuuden sijoittumisvyöhyke ja vain toissijaisesti asuinalue, aluetta voi pitää eräänlaisena reservinä, jota halutaan ottaa käyttöön vähin erin. Pansio-Perno on tällaisessa ajatusmallissa Turun ”kolonisoima” alue, jonne voi helposti sijoittaa toisiinsa nähden irrallisia toimintoja. Suunnittelun tärkein tavoite olisi silloin tyydyttää alueelle sijoittuneiden ja sinne aikovien yritysten ja instituutioiden tarpeita. Tämä näkökulma on kuitenkin riittämätön ja suhteessa asuinalueen kehittämisen tavoitteeseen suorastaan kyseenalainen. Tarvitaan monipuolisempaa ymmärrystä kaupunginosasta kokonaisuutena.

Tarvitaan myös monipuolista ymmärrystä siitä, miten ja mihin tiloja käytetään ja mitä ne voivat tuottaa asukkaille. Tilat luovat puitteita erilaiselle toiminnalle tai, kääntäen ilmaistuna, toimijat tarvitsevat tiloja. Pelkkä tilojen saatavuus ei riitä, vaan tilojen ja tilatarpeiden olisi kohdattava, eikä kummankaan kohdalla ole kysymys abstraktista asiasta. Toisaalta voidaan kysyä, millaiset toiminnot ja tapahtumat ovat alueella toivottavia. Tiloja tarvitaan ainakin asukkaiden hyvinvoinnin edistämiseen, alueen sosiaalisen koheesion lisäämiseen sekä sellaisiin toimintoihin, jotka auttavat asuinaluetta kehittämään pitkällä tähtäimellä.

Lähiökehittämisessä ajatellaan usein tilojen sinänsä synnyttävän toimintaa, ja kohtaamisten edistämiseksi tiloja on pyritty keskittämään esimerkiksi ostoskeskuksen yhteyteen tai erilliseen asukastaloon. Kun lähdetään liikkeelle vallitsevasta tilatarjonnasta, ongelmina näyttäytyvät sopivien tilojen puute, toimintaan huonosti sopivat tilat tai tilat jotka ”väärän” sijaintinsa vuoksi eivät kohtaa toimijoita. Tällöin voi kysyä, mitä voitaisiin muuttaa, jotta tilat löytäisivät toimijansa. Kun kehitetään vanhaa, olosuhteiden hyödyntämisessä tarvitaan sopeutumista ja kekseliäisyyttä.

Tutkimussuunnitelmassa oli ajatuksena, että tarjolla olevat tilat voisivat synnyttää toimintaa joihinkin Pansio-Pernon osiin. Lisäksi halusimme löytää vaihtoehtoja asukastilojen keskittämisen idealle ja tarkastella tilapäisten tilojen käyttöä ja tilojen hajauttamista. Hieman vastaavaa verkostopohjaista ajatusta kehiteltiin Keravan Kiilan tapaustutkimuksessa 1990-luvulla (Tapaninen 1997). Tarkastelussamme kävi ilmi, että vaikka Pansio-Pernossa on vanhastaan monia erillisiä tilakeskittymiä, toivomamme kaltaisia vapaita tiloja,

esimerkiksi yritystoiminnalta jääneitä, ei käytännössä ollut saatavilla. Jouduimme siis luopumaan tästä ajatuksesta.

Toisaalta ilmeni, että tilatarjontaa kuitenkin on, mutta sen hyödyntäminen on käytännössä ongelmallista. Tilojen käytön esteet liittyivät rakennusten kuntoon, omistajuuteen, vuokraehtoihin ja vastaaviin seikkoihin, ei tilojen puuttumiseen sinänsä. Toisin sanoen osa ongelmaa olivat tyhjät tilat keskeisillä paikoilla. Tämä tilojen vajaakäyttö puolestaan huonontaa alueen ulkoista kuvaa. Näin päädyimme liittämään tilakysymyksen osaksi laajempaa kehittämisen tarkastelua.

Työn aikana alkoi vaikuttaa siltä, että yksittäiset toimenpiteet eivät riitä joko siksi, että niitä on vaikea toteuttaa kunnolla, tai siksi, että ratkaistavat kysymykset ovat liian moniulotteisia. Päädyimme siihen tulokseen, että tarvitaan vähittäistä kehitystä, joka perustuu moniin rinnakkaisiin toimiin ja lähestyy ratkaisua useasta näkökulmasta. Seuraavassa esitämme kolme mallia siitä, millaiseen ajatteluun Pansion kehittyminen voisi tukeutua. Näkemyksemme mukaan erilaisiin ajatusmalleihin perustuvat ratkaisuehdotukset eivät, ainakaan lähtökohtaisesti, ole toisiaan pois sulkevia. Ajatusmallit voidaan ymmärtää jopa toisiaan tukeviksi.

Ajatusmalli 1: Pansio-Perno ohjelmallisesti parannettavana lähiönä

Pansion näkeminen ensisijaisesti suunnitelmallisia toimenpiteitä vaativana lähiönä on tietysti perusteltu näkökulma. Pansio-Perno muodostaa melko tarkasti 5 000 asukkaan lähiön, joka Turun rajojen sisällä muodostaa eräänlaisen irrallisen saarekkeen, tai oikeammin saarekeryhmän. Alue sijaitsee osana niin sanottua lähiökehää, se on monella tavalla riippuvainen siitä että on osa Turkua, ja sitä tarkastellaan muissakin yhteyksissä yhtenä Turun lähiöistä. Kuten edellä on todettu, asuntorakentaminen näyttää seuranneen hyvinkin tarkasti lähiöperiaatteen hengessä vuonna 1950-luvun alussa laaditun suunnitelman ehdottamia tai ennakoimia ”asumasolujen” sijaintipaikkoja, vaikka alueen toteutus ei ole samalla tavalla rakennuskannaltaan yhtenäinen kuin useissa muissa lähiöissä.

Mitä merkitsee Pansio-Pernon kehittäminen perinteisen lähiöparantamisen näkökulmasta? Jos Pansio-Perno halutaan kehittää lähiönä, kytkeydytään lähiöhankkeiden pitkään traditioon, joka tarjoaa monia keinoja. Tavoitteena ovat toimenpiteet, joilla voidaan tasapainottaa hyvinvointieroja. Lähiökehittäminen on kuitenkin perustunut julkisiin panostuksiin, ja tarjolla olevat resurssit ovat niukentuneet. Tästä huolimatta lähiökehittäminen tarjoaa johdonmukaisen, erityisesti alueen sisäiseen kehittämiseen paneutuvan lähestymistavan. Suunnittelun keskeisenä tehtävänä on tässä ajatusmallissa

mahdollistaa, käynnistää ja koordinoida paikallisia hankkeita, joissa kunnostetaan ja peruskorjataan rakennuskantaa, kohennetaan lähiympäristöä, lisätään asukasviihtyvyyttä, parannetaan palveluja sekä puututaan sosiaalisiin ongelmiin ja pyritään ehkäisemään niitä. Pansio-Pernossa lähiöparantamiseen sopisi hyvin myös se, että vahvistettaisiin alueen keskusta, joka jäi oikeastaan rakentamatta vaikka oli osa alkuperäistä 1950-luvun suunnitelmaa.

Lähiökehittämislle tyypillisiin keinoihin voidaan lukea esimerkiksi asukkaille järjestetyt tilaisuudet ja projektit, alueen kehittämiskyselyt ja kehittämistyöpajat, sosiaalinen tuki, harraste- ja kokoontumistilojen ja kohtaamispaikkojen tarjoaminen sekä ympäristön viihtyisyyden parantaminen. Edellä lueteltujen toimien tarve ei varmasti ole kyseenalainen. Ongelmana on vain se, että julkisella sektorilla on mittava määrä työtä hyvin monilla alueilla, ei vain Pansio-Pernossa, ja voimavarat ovat rajalliset. On myös asioita, joihin lähiöhankkeilla on vaikea vaikuttaa.

Ajatusmalli 2: Pansio-Perno laajemman kaupunkikehittämisen osana

Jos Pansio-Perno nähdään vaihtelevien, aluetta moniin eri tarkoituksiin muokkaavien suunnitelmien ja hankkeiden kenttänä, alue tavallaan vertautuu siihen, mitä Thomas Sieverts on kokonaisten kaupunkimaisten seutujen kehityksestä kirjoittaessa kuvannut termillä *Zwischenstadt*. Tässä valossa suunnittelun keskeinen tehtävä näyttäytyy hieman toisenlaisena. Kaupunkisuunnittelijat joutuvat pohtimaan, miten tyydyttää monien erityyppisten toimijoiden tarpeita, kenties hanke kerrallaan, hyödyntäen niitä yllättäviäkin mahdollisuuksia, joita syntyy alueen toimintojen rinnakkaisuudesta.

Tässä ajatusmallissa Pansio-Perno näyttää osin ennakoimattomasti kehittyvänä mutta monenlaista potentiaalia sisältävänä kaupungin reuna-alueena. Suunnittelu pyrkii tarjoamaan mahdollisuuksia alueen kehittäjille ja olosuhteiden parannuksia sekä asukkaille ja yrityksille. Pansio-Pernossa ja sen naapurialueella Artukaisissa on laaja kirjo erilaista rakentamista rakentamattomien alueiden lomassa. Toiminnot ovat monipuolisempia kuin useimmissa lähiöissä, mutta ne eivät erityisemmin palvele asuinalueita. Tilannetta voi pitää nykyaikaiselle osin luontaisena mutta asuinalueiden kannalta ongelmallisena, eikä sitä juurikaan voi muuttaa lähiökehittämisen keinoin. Jos Pansio-Perno sen sijaan kytketään osaksi kaupungin laajempaa kehittämistä, voidaan vaikuttaa Pansio-Pernoa ympäröiviin olosuhteisiin ja kenties sitä kautta itse alueeseen.

Lähiöparantamista laajemmissa kehittämissä tai jopa kaupunkiudistuksen prosesseissa asuinalueiden palvelutasoa, asuntojakaumaa ja lähiympäristöä ynnä muuta voidaan pyrkiä parantamaan esimerkiksi melko

voimakkaalla täydennysrakentamisella siten, että rakentamisen taloudelliset hyödyt kanavoidaan ympäröivän alueen monipuoliseen kehittämiseen (Uudistuva kaupunki 2012, 234–241). Toiminta sisältää ajatuksen siitä, että rakentamisesta voidaan ainakin jossain määrin hyötyä taloudellisesti, jotta olisi runsaammin resursseja joita kanavoida.

Esimerkiksi laajat korjaus- ja muutoshankkeet Tukholman tietyissä lähiöissä 2000-luvulla voidaan nähdä pikemminkin kaupunki uudistuksena kuin vain perinteisenä lähiöparantamisena. Toiminta eroaa lähiöparantamisesta erityisesti mittakaavansa puolesta, mutta myös toimijoiden yhteistyö näyttäytyy erilaisena. Hankkeiden ja uudistusten toteutuminen edellyttää yleensä useiden toimijoiden yhteistyöjärjestelyjä ja työnjakoa.

Pansio-Perno laajemman, esimerkiksi yleiskaavatasoisen kehittämisen haasteina näyttävät sekä alueelle sijoittuneen teollisuuden vaara-alueet, jotka rajoittavat asukasmäärän merkittävää lisäämistä, että myös alueen asuntokannan tällä hetkellä alhainen hintataso. Uudisrakentaminen Pansio-Pernon alueella ei välttämättä ole rakentajalle kovin voitollista. Jälkimmäistä ongelmaa ei luultavasti ole silloin, jos alueen sijaintia merenrannassa päästään jossain vaiheessa hyödyntämään myös asuntorakentamisessa. Pansion teollisen historian hyödyntäminen on mielenkiintoinen kysymys. Siitä on selvimmän tunnustettu Laivateollisuuden asuinalue, joka on luokiteltu valtakunnallisesti merkittäväksi kulttuuriympäristöksi (Pansion Laivateollisuuden asuinalue 2009). Kehittämisen kannalta tarkoituksenmukaisempaa olisi tarkastella koko laivanrakennustoiminnan kehityskaarta, jonka päihin sijoittuisivat sotakorvausteollisuuden alkuvaiheet ja nykyisen yritystoiminnan esittely. Näin alueen tausta ja tulevaisuus voitaisiin molemmat liittää Turun elinkeinojen kehitykseen ja markkinointiin.

Ajatusmalli 3: Väliaikaiset ja tilannesidonnaiset ratkaisut alueen voimavaroina

Väliaikaisten ja tilannesidonnaisten ratkaisujen potentiaalia korostava ajatusmalli ei Pansio-Pernon tapauksessa oikeastaan asetu korvaamaan kumpakaan edellisistä malleista, vaan tukee molempia. Tavoitteena on käyttää aikaa kehittämisen eduksi eli edetä asteittain oikeaan suuntaan hyödyntäen Pansio-Pernon erityisiä vahvuuksia. Tällöin voidaan hyödyntää myös tilapäisiä ja epätavallisia toimenpiteitä.

Olevan ympäristön tarjoamat erilaiset mahdollisuudet pyritään hyödyntämään ja kokeiluja suositaan. Esimerkiksi tyhjillään olevien tilojen asukaslähtöinen, tilapäinen käyttöönotto on useissa yhteyksissä nähty positiivisena,

kaupunkilaisten aktiivisuuden lisääntymiseen kytkeytyvänä toimintana. Ilmiöön voi liittyä uudenlaista yritteliäisyyden kulttuuria: tilat mahdollistavat toimintaa esimerkiksi aloittaville yrityksille joiden resurssit ovat niukat. Halpa tila antaa taloudellista liikkumavaraa ja yritys saa aikaa kehittyä (Lehtovuori, Hentilä & Bengs 2003, 36–48). Toiminta on nähty myös ihmisten ja yhteisöjen valtaistamisena ja kaupungin haltuunottona, ja sitä kautta edistämisen arvoisena kansalaistoimintana.

Kaupunkilaisten aloitteesta tapahtuvaa kansalaistoimintaa voidaan tukea myös virallisin julkisen hallinnon toimin. Suunnittelu pyrkii tässä ajatusmallissa ensisijaisesti luomaan mahdollisuuksia ja helpottamaan pienin askelin tapahtuvia parannuksia ja kaupunkitilan aktiivista käyttöä, olevan ympäristön piirteitä hyväksikäyttäen. (Bishop & Williams 2012, 186–189.) Tällainen kulttuuri voi avata kaikkien kaupunkilaisten silmiä sille, mitä lähes valmiita mahdollisuuksia ympäristö (rakennukset, puistot, tienvarret parkkipaikkoineen ym.) tarjoaa suhteessa muihin käytössä oleviin voimavaroihin.

Kaupunkitilan aktivoituminen kytkeytyy kuitenkin usein siihen, että alueelle kohdistuu monenlaisia intressejä, jotka tuottavat toimintojen monipuolistumista ja kasvua (Lehtovuori & Ruoppila 2012, 37–38). Pansio-Pernon osalta tilapäisten käyttäjien hyödyntäminen alueen aktivoimisessa on sikäli haastavaa, että tilojen kysyntä on alueella alhainen, mikä puolestaan kielii siitä, että on sellaisia tekijöitä, jotka vähentävät kiinnostusta Pansio-Pernoon. Esimerkiksi alueen eristyneisyys muusta kaupunkirakenteesta rajoittaa tällä hetkellä uusien toimijoiden hakeutumista alueelle. Alueen vetovoima voi olla vähäinen siksikin, että sen tarjoamat mahdollisuudet eivät ole laajemmin tunnettuja. Tilanne voi tässä suhteessa muuttua yllättävänkin nopeasti, jos jotkin muutokset saavat alueen näyttäytymään kiinnostavana vaihtoehtona jollekin aktiiviselle toimijajoukolle.

Olennaista väliaikaisten ja tilannesidonnaisten ratkaisujen näkökulmassa on mielestämme se, että olevat tilat ja ympäristön piirteet sekä ihmisten moninaiset motiivit toimia nähdään kaikki tasavertaisina voimavaroina alueen kehittämisessä. Olennaista on myös se, että ollaan valmiita kokeiluihin sekä ratkaisuihin, jotka ylittävät perinteisiä roolijakoja.

Kaupungin suhde erilaisiin voimavaroihin

Ajatuksemme siis on, että erilaiset ajatus- ja ratkaisumallit eivät sulje pois toisiaan, vaan ne voivat tukea toisiaan. Siitä huolimatta on mahdollista analyttisesti erottaa toisistaan perinteinen, pienemmän mittakaavan paikallinen lähiökehittäminen sekä laajemmat toimenpiteet, jotka edellyttävät ja/tai

tuottavat muutoksia yksittäistä lähiötä suuremmalla alueella. Olemme koonneet taulukkoon 3 ajatuksia siitä, miten kaupungin aktiivisuus näissä kahdessa mittakaavassa voi kohdata alueen paikalliset voimavarat.

Taulukko 3. Kaupungin aktiivisuuden ja paikallisten voimavarojen kohtaaminen.
(Kaikkia taulukon ratkaisuehdotuksia ei mainita kuvien 16–18 malleissa.)

	Kaupungin osaaminen lähiön parantamisessa ja pienen mittakaavan lähiötoiminnassa	Kaupunki strategisena toimijana, kaupunkisuunnittelun eri keinot, laajemmat kehittämishankkeet ja yleiskaavatyö
Tyhjillään olevat tilat	Hyödynnetään tyhjiä tiloja pajatoimintaan, koulutukseen ja pienimuotoisen yritystoiminnan edistämiseen yms.	Kehitetään ”sallivia” ja kannustavia sääntöjä tilojen käytölle Asumisen ja työn yhdistämisen uudet tavat (kaavoituksen kehityshankkeena)
Väljä yhdyskuntarakenne	Kehitetään alueen julkisia tiloja Viljelypalstat ym. aktiivoinnin ja kiinnostuksen herättämisen välineinä	Uusia luonto- ja harrastuspalveluita
Pansio-Pernon luontoarvot ja maisema	Uusia luonto- ja harrastuspalveluita	Uusia luonto- ja harrastuspalveluita
Pansion teollisuushistoria		Edistetään uusien työllistävien yritysten sijoittumista Pansio-Pernoon
Pansio-Pernon asema osin itsenäisenä kaupunginosana	Kaupunki turvaa tietyn määrän peruspalveluita Työllistetään erityisesti alueen nuoria yleishyödyllisillä hankkeilla Tarjotaan tiloja Höveli-projektin tapaan	Kehitetään alueen julkisia tiloja Parannetaan alueen ja palveluiden saavutettavuutta täydentämällä yhdyskuntarakennetta. Sijoitetaan uusia toimintoja 1950-luvulla ajateltuun keskukseen Alueen annetaan harkitusti integroitua Artukaisten ja Raision suuntiin uusien hankkeiden kautta
Paikalliset yritykset ja palveluntuottajat	Parannetaan julkisten ja yksityisten palvelujen yhteispeliä Kehitetään julkista ulkotilaa paikallisten toimijoiden yhteistyönä Uusia luonto- ja harrastuspalveluita Edistetään kylämäisiä toimintamalleja ja paikallisia kylätapahtumia	Edistetään uusien työllistävien yritysten sijoittumista Parannetaan julkisten ja yksityisten palvelujen yhteispeliä
Asukastoiminta, kolmas sektori, seurakunta ja vastaavat yhteisöt	Edistetään kolmannen sektorin tilillisiä toimintaresursseja Hyödynnetään tyhjiä tiloja pajatoimintaan, koulutukseen ja pienimuotoisen yritystoiminnan edistämiseen yms. Tarjotaan tiloja Höveli-projektin tapaan Kehitetään julkista ulkotilaa paikallisten toimijoiden yhteistyönä Edistetään säännöillä tms. kylämäisiä toimintamalleja ja paikallisia kylätapahtumia	

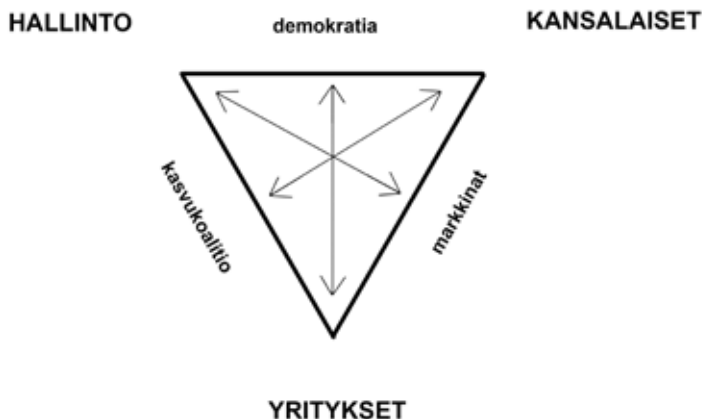
Telakkateollisuus ja muut suuret toimijat alueella		Edistetään uusien työllistävien yritysten sijoittumista Pyritään täydentämään alueen teollisuutta sellaisilla toiminnoilla, jotka eivät sulkeudu vaan asettuvat selvemmin osaksi kaupunkikuvaa Kehitetään teollisuuteen liittyvä "vetonaula" tiloineen ja toimintoineen, esimerkiksi esittely- ja tapahtumakeskus
Ulkoiset investoijat ja kehittäjätahot		Kehitetään "sallivia" ja kannustavia sääntöjä tilojen käytölle Uusia luonto- ja harrastuspalveluita Alueelle sijoitetaan koko seutua kiinnostava kärkihanke

Kaupungin rooli yhteistyön rakentajana

Ylemmän tason strategiset ratkaisut ovat kaupunkisuunnittelussa tärkeitä. Kaupunki voi turvata alueellista eheyttä muun muassa liikennetarkaisujen ja aluevarausten avulla. Toisaalta kaupunkilaisten elinympäristön kannalta juuri sillä on merkitystä, mitä tapahtuu paikallisella tasolla. Paikallisen tason ratkaisut ovat konkreettisuudessaan merkityksellisiä ja paikallisen tason yhteistyö voi tuottaa parannuksia, mutta mahdollisuudet riippuvat monessa asiassa ylemmän tason asenteista ja ratkaisuista. Toisinaan ratkaisevaa voi olla paikalliset olot tuntevien toimijoiden kyky luovia ja löytää yllättäviäkin mahdollisuuksia.

Asioihin vaikuttavia tahoja on paljon ja intressit ovat moninaisia. Keskenään kilpailevat tavoitteet joutuvat helposti vastakkain. Keskusteleminen kaupungista voi olla monimutkaista myös siksi, että eri toimijat näkevät ja ymmärtävät kaupungin eri tavoin (vrt. esim. kaupunkitutkimuksen monialaisuus). ELINAT-hankkeen Pansiota koskevassa tarkastelussa kaupunkia on tarkasteltu monien toimien ja suunnitelmien vaikutuksesta rakentuvana elinympäristönä, jonka laadullisilla piirteillä on merkitys. Näkökulmamme on sukua esimerkiksi Juho Rajaniemen väitöskirjassaan esittämälle (Rajaniemi 2006, 12–15). Tutkimuksessaan Rajaniemi esitti maankäytön suunnittelun osapuolista ja näiden väliseen vuorovaikutukseen liittyvistä piirteistä yleisen tason mallin, jossa analysoidaan erilaisia osapuolten välille syntyviä dikotomioita. (Kuva 13.)

Pääpiirteissään Rajaniemen kuvioon liittyvän ajattelun voinee tiivistää tähän tapaan (vrt. Rajaniemi 2006, 14): Julkinen taho (kuvassa *hallinto*) on perinteisesti ollut kaupungin kehityksen säätelijä. Toisaalta hallinto ei voi määrätä kansalaisten ja yritysten vuorovaikutuksessa toimivien markkinoiden

Kuva 13. Juhon Rajaniemen malli maankäytön suunnittelun osapuolista (Rajaniemi 2006, 15; kuvio on tässä käännetty toiseen asentoon).

toimintaa. Rakentuu dikotomia hallinnon ja markkinoiden välille. Elinkeinoelämän toimijat (kuvassa *yriytykset*) pyörittävät merkittävä osaa yhteiskunnan taloudellisesta aktiviteetista. Yritysten asiana ei kuitenkaan ole puuttua edustuksellisen demokratian toimintaan. Rakentuu dikotomia yritysten ja demokratian välille. *Kansalaiset* ovat tekemisissä sekä hallinnon että yritysten kanssa, mutta eivät pysty suoraan vaikuttamaan niiden väliseen toimintaan ja sopimuksiin, joiden vaikutuksesta on monissa kaupungeissa rakentunut ns. ”kasvukoalio”. Muodostuu dikotomia ”kasvukoalition” ja kansalaisten elämissämaailman ja elinympäristöä koskevien toiveiden välille. Rajaniemi toteaa kuitenkin, että on olemassa nämä dikotomiat ohittavia vuorovaikutussuhteita (Rajaniemi 2006, 15) esimerkiksi ihmisten kaksoisroolien kautta: myös yrityksissä ja hallinnossa toimivat ihmiset ovat kansalaisia, instituutioita ei voisi olla olemassa ilman kansalaisia, hallinto tekee investointeja markkinoilla, ja niin edelleen.

Rajaniemen malli on yleistys, jolla hän pyrkii selittämään maankäytön suunnitteluun liittyviä piirteitä kokonaisen kaupungin päätöksenteon tasolla. Edellisissä alaluvuissa esittämämme jako laajemman ja pienemmän mittakaavan suunnitelmiin ja toimenpiteisiin saa pohtimaan, onko toimijatahojen vuorovaikutus ja mahdollinen yhteistoiminnan rakentuminen erilaista, kun sitä tarkastellaan yhtäältä paikallistason toimintana, toisaalta laajemman mittakaavan strategisina ja muina ratkaisuin. Meitä kiinnostavat tässä yhteydessä erityisesti paikallisen tason vuorovaikutuksen ja yhteistyön mahdollisuudet.

Hyvin toimivassa kaupunkikehittämisessä kullakin Rajaniemen malliin perustuvista kolmesta tahosta on omat vahvuutensa. Julkinen sektori pystyy

tarjoamaan voimavarat tietylle määrälle yleishyödyllisiä hankkeita, mutta erityisesti se pystyy myös pitkäjänteisesti vaikuttamaan toiminnan yleisiin reunaehtoihin. Kansalaistoiminnan vahvuus on sen kyvyssä aktivoida ihmisiä toimimaan itse. Tällainen toiminta tarvitsee voimavaroja ja toimintaa tukevia puitteita, mutta siinä vaiheessa kun toiminta on muodostunut sisällöltään omaehtoiseksi, sen laatu ja vahvuus eivät ole suoraan kytköksissä ulkopuolelta allokoitaviin resursseihin. Kansalaistoiminta voi olla luonteeltaan sitkeää. Yritystoiminta pystyy puolestaan tuottamaan sellaisia palveluja joille on kysyntää ja voi sen myötä työllistää ihmisiä tuottaen myös muun muassa verotuloja kunnalle.

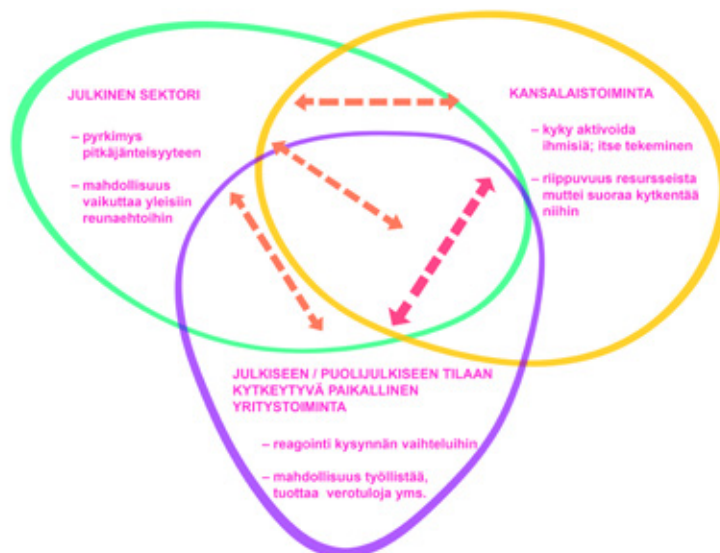
Julkinen sektori, kansalaiset ja yritykset ovat näissä aktiviteeteissa tekemisissä toistensa kanssa eivätkä roolien väliset rajat ole välttämättä jyrkkiä. Osassa yritystoiminnasta voi esimerkiksi olla kansalaistoiminnan piirteitä. (Vrt. kuva 14.)

Kuva 14. Rajaniemen (2006) kuvioon perustuva paikallista tilannetta kuvaava tulkinta.

Pansio-Pernon tapaukseen liittyen kysymme: Miten voitaisiin paikallisesti hyödyntää eri tahojen toisistaan poikkeavia vahvuuksia? Onko esimerkiksi mahdollista lisätä ja kehittää tahojen keskinäistä yhteistyötä? Julkinen sektori voi luontevasti kehittää omaa yhteistoimintaansa yhtäältä kansalaisten toisaalta yritysten kanssa. Uskomme kuitenkin, että koko kaupunginosaa palvelevien kestävämpien tulosten kannalta on merkitystä sillä että myös kansalaistoiminnan ja yritysten välinen vuorovaikutus ja yhteistoiminta saadaan

aktiiviseksi. Julkisella sektorilla saattaa olla merkittävä tehtäväkenttä myös tässä. (Kuva 15.) Esitämme seuraavassa luvussa ajatuksia siitä, miten lähestyä kysymystä yhteistyöstä kaupunginosan paikallisessa kehittämisessä.

Kuva 15. Julkisen sektorin, kansalaistoiminnan ja paikallisen yritystoiminnan vuorovaikutus.

Pyöreä pöytä kehittämisen metaforana

Esitämme Pansio-Pernon kehittämiseen toimintamallia, jossa tarkastellaan monien erilaisten resurssien vuorovaikutusta. Perusajatuksena on, että mikään yksittäinen toimintatapa ei sellaisenaan riitä, joten on yhdistettävä monia toimintamalleja. Sana *resurssi* voi tässä viitata yksittäisiin, sekä alueen sisäisiin että ulkoisiin toimijoihin ja toimijaryhmiin, mutta myös sellaisiin alueen piirteisiin, jotka voidaan jossakin tilanteessa tulkita voimavaroiksi. Jälkimmäisiä edustavat esimerkiksi Pansio-Pernon luontoarvot. Aluksi yritimme jäsentää eri näkökulmia taulukoksi, mutta koska tämä osoittautui hankalaksi, nimesimme lopulta 12 resurssia ja järjestimme ne kehälle. Tästä muodosta keksimme nimityksen ”pyöreän pöydän malli”, joka toisaalta kuvastaa myös ajatuksellista ideaa tasavertaisesta neuvottelusta.

Aluetta on jo tähän mennessä kehitetty monella sinänsä hyvällä menetelmällä. Mukana on myös uudenlaisia lähestymistapoja, esimerkkinä älypuhelimien ja QR-koodien soveltaminen (Tiede, taide ja teknologia -hankkeen verkkosivut). Myös mukana olevien toimijoiden joukko on monipuolinen. Pyöreän pöydän malli ottaa periaatteessa huomioon erilaiset mahdollisuudet, vaikka ehdotuksessamme olemme tarkastelleet erityisesti edellä kuvattuja teemoja.

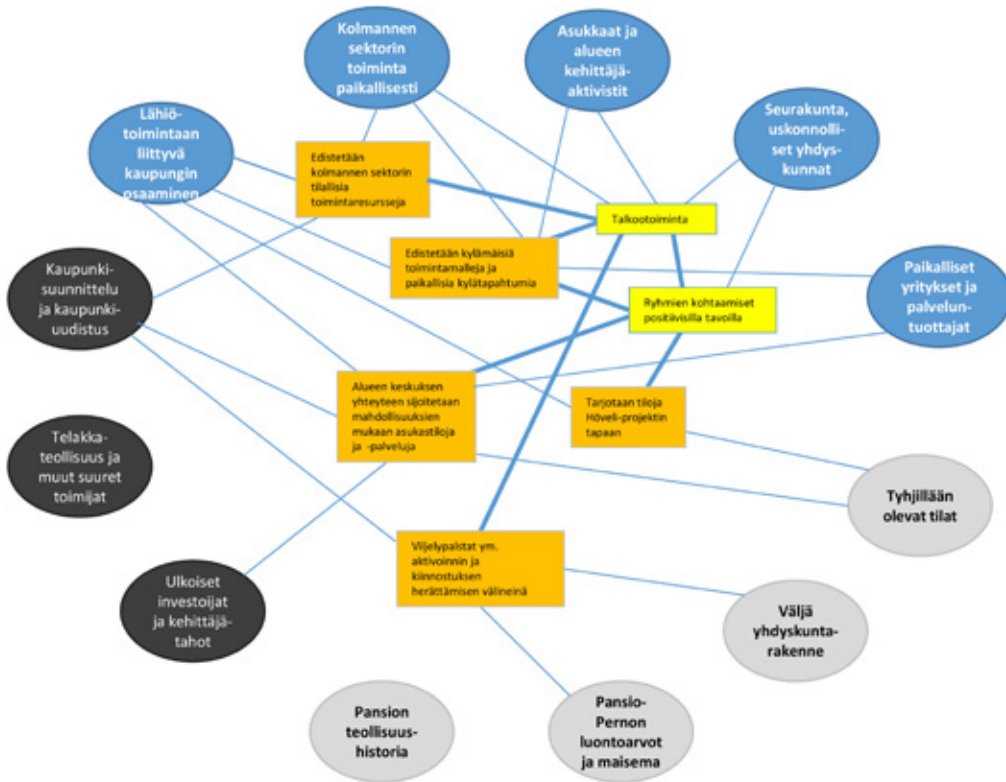
Kuvat 16–18 esittävät joukon tällaisia pyöreän pöydän mallikuvauksia. Resurssit kehällä jakautuvat kolmeen ryhmään. Sinisellä pohjavärillä on kuvattu pääosin paikallistason toimijoita, joihin tietysti lukeutuvat myös asukkaat itse. Mustalla värillä kuvataan suuria toimijoita, jotka usein vastaavat merkittävistä taloudellisista resursseista. Harmaalla pohjalla ovat aineellisemmat paikalliset resurssit. Mallikuvaukset rakentuvat sen mukaan, millaisia asioita ollaan ratkomassa. On myös syytä huomata, että kaupunkiorganisaatio on perusteltua nähdä sekä paikallistason toimijana että suurena toimijana.

Ensimmäisen mallikuvauksen ratkaisukentässä (kuva 16) on hahmoteltu, miten voimavaroja voi pyrkiä yhdistämään, kun halutaan vastata alueen toimivuuden ja ympäristön laadun ongelmiin, kuten palvelujen taantuminen ja väheneminen, etäisyys ja eristyisyys Turun muista alueista, maantieteellinen sirpaleisuus sekä julkisen ulkotilan ja liikkumisympäristön puutteet.

Toinen ratkaisukenttä (kuva 17) hahmottelee, miten vastata sosiaalisiin kysymyksiin, jollaisiin lukeutuvat esimerkiksi alueellisesti korkea työttömyys sekä syrjäytyneisyyden ja passiivisuuden ilmeneminen.

Kuva 16. Pyöreän pöydän malli ratkaisukentästä; esimerkkinä alueen toimivuus ja ympäristön laatu. Kuvio havainnollistaa toimien moninaisuutta ja eri toimenpiteiden välillisiä vaikutusmahdollisuuksia silloin, kun tavoitellaan – esimerkiksi – viihtyisämpiä ja toimivampia ulkotiloja. Vaaleankeltainen väri kuvaa asiaa, joka syntyy monien voimien ja voimavarojen vaikutuksesta, jos on syntyäkseen.

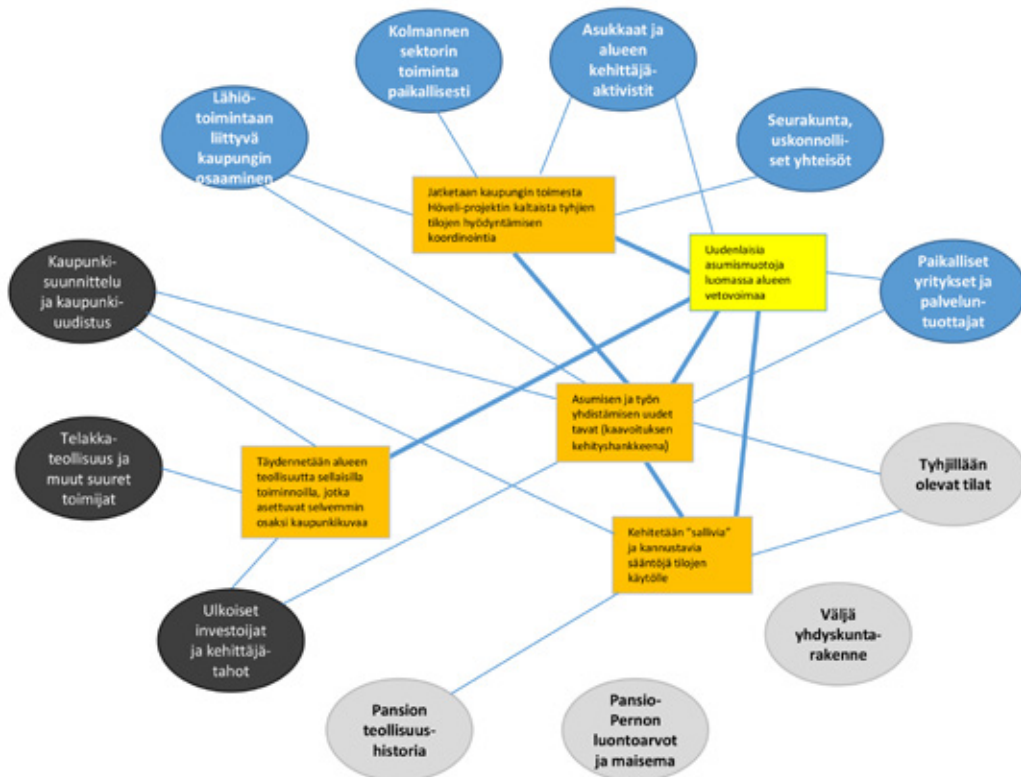
Kuva 17. Pyöreän pöydän malli ratkaisukentästä; esimerkkinä sosiaaliset kysymykset. Kuvio havainnollistaa toimien moninaisuutta ja eri toimenpiteiden välillisiä vaikutusmahdollisuuksia silloin, kun tavoitellaan – esimerkiksi – talkootoiminnan ja ihmisryhmien kohtaamisten lisäämistä. Vaaleankeltainen väri kuvaa asiaa, joka syntyy monien voimien ja voimavarojen vaikutuksesta, jos on syntyäkseen.

Kolmas ratkaisukenttä (kuva 18) on esimerkki yhteispelistä pyrittäessä ylitämään kehittämisen rajoitteita, jotka hankaloittavat kehittämispanosten saantia alueelle. Sellaisiksi rajoitteiksi olemme katsooneet kielteiset mielikuvat alueesta, esteet ranta-alueiden käytölle sekä teollisuuden vaara-alueiden ja toiminnan asettamat rajoitukset.

Kuvissa vaaleankeltainen väri kuvaa asiaa, joka syntyy monien voimien vaikutuksesta (jos on syntyäkseen). Esimerkkejä ovat paikallinen talkookulttuuri, kuvassa 17 siis ”Talkootoiminta”, sekä ”Ryhmien kohtaamiset positiivisilla tavoilla”, tai kuvassa 18 ”Uudenlaisia asumismuotoja luomassa alueen vetovoimaa”. Muut ratkaisulaatikot ovat oranssipohjaisia.

Tämän tutkimuksen puitteissa ei pystytty paneutumaan tarkemmin ehdotetun toimintamallin teoriaan, koska malli syntyi tilannekohtaisen analyysin kautta. Aihepiiri olisi kiinnostava jatkotutkimuksen aihe. Tässä vaiheessa voi esittää muutaman alustavan ajatuksen:

Kuva 18. Pyöreän pöydän malli ratkaisukentästä, esimerkkinä kehittämisen rajoitteiden ylittäminen, kun tavoitellaan uudenlaisten asumismuotojen syntymistä alueelle. Kuvio havainnollistaa toimien moninaisuutta ja eri toimenpiteiden välillisiä vaikutusmahdollisuuksia. Vaaleankeltainen väri kuvaa asiaa, joka syntyy monien voimien ja voimavarojen vaikutuksesta, jos on syntyäkseen.

Terveystieteissä tunnetaan useasta rinnakkaisesta lähestymistavasta koostuvan toiminnan malli nimellä ”multicomponent intervention”. Sellaista on käytetty esimerkiksi haluttaessa vaikuttaa jonkun väestöosan tai alueen tilanteeseen. Yksi tähän aihepiiriin liittyvä jaottelu erottaa yksinkertaiset, monimutkaiset ja kompleksiset/monitahoiset (simple, complicated, complex/multicomponent) prosessit. Monitahoisille prosesseille ovat tyypillisiä seuraavat piirteet (Ks. Flay et al. 2011, taulukko 1⁵):

- valmiille toimintamalleille on käyttöä vain rajallisesti
- onnistuminen yhdessä tapauksessa ei takaa onnistumista seuraavassa
- asiantuntemus on hyödyksi mutta ei riitä, suhteet ovat ratkaisevia
- jotta prosessiin voisi vaikuttaa, on opittava seuraamalla sen kehityskulkuja ja tuloksia

⁵ Saatavissa: http://promiseneighborhoods.org/media/uploads/cms/pdf/Table_1_for_website.pdf (luettu 23.1.2016).

- osaongelmia on vaikea ratkaista erillään kokonaisuudesta
- prosessin sisällä jotkut toimintatavat osoittautuvat paremmiksi kuin toiset
- lopputulos on epävarma.

Pyöreään pöydän malli muistuttaa tällaista tilannetta. Näin hahmotettuna näyttää siltä, että mallin soveltaminen edellyttää hyvin suunniteltua prosessin aikaista seurantaa ja arviointia, jotta resurssit voitaisiin kohdistaa oikein. Koska toteutus kestää väistämättä kauan, sitä ei voi tiivistää vain yhteen lyhyeen jaksoon. Tällä tavalla ei siis varsinaisesti päästä eroon lähiökehittämiselle ominaisesta erityisten kehittämisresurssien tarpeesta. Toimintatapa voi kuitenkin olla monipuolisempi ja erilaisia resursseja yhdistelevä.

6 Johtopäätökset

Syntyvaiheidensa ja sijaintinsa vuoksi Pansio-Perno on poikkeuksellinen ja mielenkiintoinen alue. Useiden ja ilmeisesti osin toisistaan irrallisten syiden vuoksi sen kehitys on eräällä tavalla pysähtynyt tai ainakin viivästynyt. Tilannetta kuvastaa myös Pansion-Pernon asema Turun viimeaikaisissa rakennemallitarkasteluissa. Niiden perusteella se säilyisi edelleen teollisuusvaltaisena työssäkäyntialueena ja pienehkönä hieman syrjäisenä yhdyskuntakeskuksena, jonka asuinympäristöä kehitettäisiin lähiörakenteen lähtökohdista. Kehittämisen vaikeutena on se, että Pansio-Perno on paljon muutakin kuin asuinalue. Aluetta tarvitsevat useat kooltaan merkittävät toimijat ja sen taloudellista toimintaa aiotaan kehittää edelleen, mutta näin ei ohjaudu merkittäviä kehittämisresursseja asuinalueille vaan päinvastoin aiheutuu hankalia rajoitteita. Toisaalta on erilaisia vahvuuksia, joita esimerkiksi lähiökehittämisen traditiossa ei ole helppo havaita ja hyödyntää.

Lähiökehittämisen ohella oli tarpeen laajentaa näkökulmaa: ottaa huomioon paikallisen ja koko kaupungin tasoisen kehittämisen suhde sekä tarkastella avoimemmin kehittämisen resursseja. Näin saatiin kolme toisiaan täydentävää ajatusmallia:

1. Pansio-Perno ohjelmallisesti parannettavana lähiönä
2. Pansio-Perno laajemman kaupunkikehittämisen osana
3. Väliaikaiset ja tilannesidonnaiset ratkaisut alueen voimavaroina.

Kun lisäksi mikään yksittäinen lähestymistapa ei tuntunut riittävän vahvalta, ajatukseksi tuli yhdistää sekä erilaisia toimijakombinaatioita että rinnakkaisia prosesseja niin, että voidaan puhua monitahoisesta lähestymistavasta.

Ratkaisuksi ehdotamme niin kutsuttua pyöreän pöydän mallia, jossa kehittämisen resurssit jaetaan kolmeen ryhmään: 1) paikallistason toimijoihin, 2) kooltaan merkittäviin toimijoihin tai toimijaryhmiin, joiden takana on merkittäviä taloudellisia resursseja, sekä 3) luonteeltaan aineellisiin tai kulttuurisiin paikallisiin resursseihin. Ne voivat yhdistyä vaihtelevilla tavoilla erilaisten ratkaisujen tuottamisessa. Keskeisiä aihealueita olisivat alueen toimivuus ja ympäristön laatu, sosiaaliset kysymykset sekä erilaisten kehittämisen rajoitteiden ylittäminen.

Ehdotamme samalla, että myös alueen suuret toimijat – telakkateollisuus eritoten – houkuteltaisiin paikallisen kehittämisen piiriin. Suurelle toimijalle pienikin panostus voi toisessa yhteydessä osoittautua merkittäväksi. Kaupungilla voisi tässä olla kahtalainen rooli: toisaalta edistetään perinteistä lähiöparantamista ja paikallistason yhteistyötä ja toisaalta orkestroidaan yleiskaavataseoista ja elinkeinostrategista, eri osapuolia verkottavaa kehittämistä.

Ajattelemme myös, että ”pyöreän pöydän mallilla” voisi olla yleisempääkin käyttöä asuinalueiden kehittämisessä. Kaupunkien esikaupunkivyöhykkeet erilaistuvat ja asuinalueet niiden mukana. Lähiö on yhä harvemmin selkeä alueellisesti rajautunut yksikkö, ja vaikka olisikin, ratkaisuja etsitään usein laajemmalla alueella kuten kaupunkipolitiikasta. Muutos tähän suuntaan alkoi jo 1990-luvun loppupuolen lähiöhankkeissa (Karjalainen 2004, 8–10, 14–15).

Pyöreän pöydän mallia voitaisiin kehittää eteenpäin alustaksi tulevaisuuden kehittämishankkeille. Mallissa kehittäminen käsitetään jonkin verran pelinomaiseksi mutta hyvin monitahoiseksi tilanteeksi. Lisäksi siinä käsitetään toimijat ja resurssit väljästi erottamatta liiaksi aineellisia ja inhimillisiä elementtejä. Tällainen malli voisi ottaa esimerkiksi kolmannen sektorin toimintamahdollisuudet huomioon, siirtämättä kuitenkaan sille ylen määrin vastuuta. Toisaalta mallissa on tärkeää saada mukaan kaikki merkittävät alueen tilanteeseen suoraan tai välillisesti vaikuttavat tahot.

Vaikka kutistuvien kaupunkien problematiikka ei Pansio-Pernon tapauksessa näytä merkitykselliseltä, Suomessa vallitsee laajemmin katsoen epäsuhta alueellisen kasvun ja kutistumisen välillä. Väestönkasvu kohdistuu erityisesti valtakunnan eteläisiin osiin, kun taas itäiset osat ovat jo jonkin aikaa kärsineet muuttotappiosta. Suunnittelussa joudutaan siis todennäköisesti lieventämään myös kutistumiskehityksen vaikutuksia joillakin paikkakunnilla. Kekseliäisyydelle olosuhteiden monipuolisessa hyödyntämisessä on tilausta. Tällöin joku ”pyöreän pöydän mallia” muistuttava lähestymistapa voisi tulla kysymykseen.

Lähteet ja kirjallisuus

- Bishop, Peter & Williams, Lesley** (2012). *The Temporary City*. Routledge, Oxon & New York. *Conclusions: Joint Workshop on Sustainable Districts*. Turku 25 – 27 June 2013 at Hotel Scandic Julia (diasesitys).
- Flay, B. R.; Biglan, A. & Wagenaar, A. C.** (6.6.2011). "Research Design Issues for Evaluating Complex Multicomponent Interventions in Neighborhoods and Communities." Promise Neighborhoods Research Consortium. Saatavissa: <http://promiseneighborhoods.org/journal/position-paper/research-design-issues-evaluating-complex-multicomponent-interventions-neighborhoods-and-communities/index.html> (luettu)
- Fol, Sylvie & Cunningham-Sabot, Emmanuèle** (2010). "Déclin urbain' et Shrinking Cities : une évaluation critique des approches de la décroissance urbaine". *Annales de géographie* 674, 4: 359–83. doi:10.3917/ag.674.0359
- Großmann, Katrin et al.** (2013). "Shrinking cities: Notes for the further research agenda". *Cities* 35: 221–225. doi:10.1016/j.cities.2013.07.007.
- Halonen, Maija et al.** (2015). "Industry Life Cycles of a Resource Town in Finland – the Case of Lieksa". *European Countryside* 7, 1: 16–41.
- Karhulahti, Nella.** Pansio-Pernon aluetta koskeva esitys Turku–Siemens kaupunginosien profiloitintyöpajassa 25.6.2014.
- Karjalainen, Pekka** (2004). *Uudenlaisia otteita ja kertaustyytlejä. Lähiöuudistus 2000 -ohjelman arvioinnin loppuraportti*. Suomen ympäristö 703. Saatavissa: <http://hdl.handle.net/10138/40431>.
- Kestävien kaupunkialueiden kehitys** (2013). Turun kaupungin ja Siemensin yhteisanalyysi, loppuraportti. Turun kaupunki ja Siemens AG., 55–57.
- Lehtovuori, Panu; Hentilä, Helka-Liisa ja Bengs, Christer** (2003). *Tilapäiset käytöt – kaupunkisuunnittelun unohdettu voimavara*. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja C58. Espoo: Teknillinen korkeakoulu.
- Lehtovuori, Panu & Ruoppila, Sampo** (2012). "Temporary uses as means of experimental urban planning". *Serbian Architectural Journal* 4/2012, 29–54.
- Metzger, John T.** (2000). "Planned abandonment: The neighborhood life-cycle theory and national urban policy", *Housing Policy Debate* 11, 1: 7–40. doi:10.1080/10511482.2000.9521359.
- Muutoksen mahdollisuus. Kestävän kehityksen opas keskikokoisille Itämeren alueen kaupungeille** (2015). Loppuraportti, Turun kaupungin ja Siemensin yhteisanalyysi, loppuraportti. Turun kaupunki ja Siemens AG.
- Norvasuo, Markku & Mälkki, Mikko** (2015). "Telakkateollisuus yhdyskunnan ytimenä. Turun Pansion telakat ja alueen asuntorakentaminen 1940-luvulta 1970-luvulle." *Tekniikan Waiheita* 33, nro 2 kesäkuu (2015): 26–35.
- Pallagst, Karina M.** (2010). "Shrinking cities – challenges for planning in an international context", *PNDonline*, no. 2. Saatavissa: http://www.planung-neu-denken.de/images/stories/pnd/dokumente/2_2010/pallagst.pdf (luettu 22.2.2016).
- Pansion Laivateollisuuden asuinalue** (22.12.2009). http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1441 (luettu 15.1.2014).
- Rajaniemi, Juho** (2006). *Kasvun kaavoitus. Tapaus Raahe 1961–1996*. Kankaanpää: Messon Oy. Väitöskirjatutkimus, Oulun yliopisto.
- Schmidt-Thomé, Kaisa & Niemenmaa, Vivi** (2011). "Kutistuvat kaupungit: esimerkkinä Saksan uudet osavaltiot ja Ruhrin alue", *Terra* 123, 4: 227–34.

- Sieverts, Thomas** (2003). *Cities Without Cities: An Interpretation of the Zwischenstadt*. Spon Press, Abingdon.
- Tapana, Erja** (11.5.2003). ”Entisaika elää Bryggmanin mökkikylässä”, Turun Sanomat.
- Tapaninen, Annikka** (1997). *Yhteistilat lähiöuudistuksessa*. Aiheita/Stakes 33. Helsinki: Stakes.
- Tiede, taide ja teknologia hankkeen -verkkosivut**. Turun yliopisto, maantieteen osasto. <https://tiedetaideteknologia.wordpress.com/> (luettu 23.2.2016)
- Turun kaupunkiseudun rakennemalli 2035** (2.4.2012). Loppuraportti. http://www.mal-verkosto.fi/filebank/561-RM35_loppuraportti_02042012_Final.pdf (luettu 13.10.2014).
- Uudistuva kaupunki**. HOT-R-tutkimushankkeen loppuraportti. (2012). Toimittanut Karoliina Hartiala. [Espoo:] Aalto-yliopisto, Arkkitehtuurin laitos.

Tulevat lähiöt: segregatiota vai gentrifikaatiota?

Mervi Ilmonen

Puhekamppailua lähiöistä

Maija Fastia häiritsee, että Kannelmäen imago ja oma viihtyminen ovat ristiriidassa. ”Kannelmäessä on paljon hyviä asioita”, Fast sanoo ja kysyy: ”Missä vaiheessa lähiö-sanasta tuli kiro sana? Sillähän on tarkoitettu läheisyyttä, kotoisuutta, jotain hyvää.” HS 27.4.2013

Varissuolla 20 vuotta asuneet Kuusistot kehuvat kotiseutuaan, kuten moni muukin varissuolainen. ”Täällä on kaikki palvelut Kelasta sosiaalitoimistoon, kirjastoon ja kirkkoon. Kaupungille lähtiessäni en katso bussiaikatauluja, koska autoja menee koko ajan,” Terttu Rautio-Kuusisto sanoo. TS/Sari Miettunen 16.11.2009 Varissuo, kiro sanasta normilähiöksi

Asun Espoon Suvelassa. Kyse on Espoon ehkä pahamaineisimmasta lähiöstä. Olen nyt asunut alueella himpun vajaat kolme vuotta ja minun täytyy todeta, että Suvela ei vastaa lainkaan mainettaan. Suvela on siisti ja rauhallinen lähiö jossa on paljon lapsia. Marko Kivelä, blogi ”Ei ole maineeseen katsomista”.

Keskustelin keskustan ravintolassa tuntemattoman henkilön kanssa. Kun kerroin asuvani Vuosaarella, hän kauhistui, kuinka voin asua slummissa. Kysyin, onko hän koskaan käynyt siellä. Ei ollut. Kysyin, mistä tiedät, että se on slummi. Hän sanoi lukeneensa siitä lehdestä. Krister Sanmark, HS mielipide 20.3.2007

Lähiöissä asuvat asukkaat arvioivat usein asuinalueitaan myönteisemmin kuin ulkopuoliset, jotka perustavat käsityksensä asuinalueen maineeseen eivätkä kokemukseen alueesta. Monen lähiön maine perustuu stereotypioihin, joita ruokkivat satunnaiset uutiset häiriöistä ja yleinen lähiökielteisyyys. Julki-suudessa lähiöt ovat vuosikymmenien ajan olleet suosittu uutis- ja puheenaihe.

Lähiöistä tai kantakaupungin ulkopuolisista uusista asuinalueista on tehty kohuotsikoita niiden rakentamisen alusta alkaen.

Tarkastelen tässä osiossa lähiöistä käytyä keskustelua ja pohdin sitä, miksi lähiöistä käyty julkinen keskustelu on usein kielteistä ja miksi kielteiset käsitykset ovat sitkeästi olemassa asukkaiden puolustuksesta huolimatta. Missä määrin on kysymys lähiöitä koskevasta diskursiivisesta regiimistä ja missä määrin lähiöiden segregaatiosta, tai ”slummiutumisesta”? Voidaanko lähiöitä parantaa myös puhumalla – tai pahentaa niitä? Ovatko lähiöt kehitymässä parempaan vai huonompaan suuntaan?

Aineisto perustuu osittain kaupunkiparantamista ja –uudistamista koskevaan kirjallisuuteen ja pinnalliseen poimintaan lehdistökeskustelusta, joka koostuu Helsingin Sanomien (2012 alkaen) ja Turun Sanomien (2012 alkaen) sähköisestä arkistosta, joista olen poiminut hakusanoilla ”lähiö” ja ”esikaupunki” julkaistuja aineistoja, osittain myös vanhempaan aineistoon. Helsingin Sanomissa (HS) oli 898 osumaa ja Turun Sanomissa (TS) 586 osumaa. Sekä HS että TS keskustelevat ja viittaavat bloggareihin ja muihin medioihin, jotka on otettu valikoivasti mukaan tarkasteluun. Tässä yhteydessä ei ole mahdollista analysoida aineistoa syvällisesti, joten aineistosta on otettu vain esimerkkejä.

Lähiö diskursiivisena ongelmana

Töölö on kaunis, arvokas, rauhallinen asuinalue. Kaupunginosa on porvarismummojen ja eläkeläisten paratiisi. Pihlajamäki on jossain periferiassa. Lähiössä asuu ongelmaisia, onnettomia ihmisiä rumissa ja rauhattomissa taloissa. Nämä ovat esimerkkejä siitä, minkälaisia mielikuvia helsinkiläisillä on asuinalueista – vaikka he eivät aina ole edes käyneet paikan päällä. HS 2.6.1997.

Lähiöistä puhutaan monesta erilaisesta näkökulmasta. Maija, Terttu, Marko ja Krister (ks. sitaatit tekstin alussa) näyttävät pitävän asuinalueistaan Kannelmäestä, Varissuosta, Suvelasta ja Vuosaaresta. Heidä kummastuttaa kielteinen käsitys kotiseudustaan, mutta heidän puheensa ei tunnu edustavan yleistä ymmärrystä näistä alueista.

Se on osoitus siitä, että puhe ja puhettavat muodostuvat keskenään kilpailevista diskursseista, joita erilaisia intressejä jakavat ryhmät tuottavat. Diskurssit ovat tietynlaisia asioista ja ilmiöistä tietämisen ja puhumisen tapoja, jotka muokkaavat ja ehdollistavat ihmisten toimintaa ja saavat heidät

¹ HS 2.6.1997. Vieras lähiö mustamaalataan, vaikka siellä ei ole edes käyty. Helsinkiläisten voimakkaat mielikuvat eri alueista yllättivät tutkijan.
[http://www.hs.fi/paivanlehti/arkisto/Vieras+1%C3%A4hi%C3%B6+mustamaalataan+vaikka+sie+l%C3%A4+ei+ole+edes+k%C3%A4yty+Helsinkil%C3%A4isten+voimakkaat+mielikuvat+eri+al](http://www.hs.fi/paivanlehti/arkisto/Vieras+1%C3%A4hi%C3%B6+mustamaalataan+vaikka+sie+l%C3%A4+ei+ole+edes+k%C3%A4yty+Helsinkil%C3%A4isten+voimakkaat+mielikuvat+eri+alueista+yll%C3%A4ttiv%C3%A4t+tutkijan/aa970602153)

puhumaan tietystä asiasta erityisellä tavalla. Diskurssit ovat tiedon rakenteita, joiden avulla hallintaa ja valtaa tuotetaan (Foucault 1980, 196). Ne ovat ulos- ja sisäänsulkeutumisen politiikkaa, jossa merkityksiä tuotetaan erontekojen kautta (Nevalainen 2004, ; Harvey 1996, 83–88; Foucault 1997, 21–39). Luonnollistamalla tietty näkökulmat diskurssi hankkii oikeutuksen itselleen ja sulkee muut tiedon muodot ulkopuolelle. Samalla diskurssit piilottavat niiden esittäjien intressit sekä puheiden takana olevat tarkoitukset (Mitchell 2000, 91–144).

Diskurssianalyysin avulla jäljitetään tekstien ja sosiokulttuuristen käytäntöjen välisiä yhteyksiä (Fairclough 1997, 29) eli tiedon ja vallan suhdetta. Analyysin avulla halutaan osoittaa, miten diskursseilla tuotetaan keskenään kilpailevia todellisuuksia ja kuinka tietty puhetapa pyrkii saavuttamaan valta-aseman puheen kentällä.

Kuten kaupunkikeskustakamppailuja tutkinut Jaana Nevalainen (2004) on huomauttanut, diskursiiviset puhetavat eivät ole ”vain puhetta” vaan myös vaikuttavia tekoja, joilla pyritään tekemään tietynlainen tieto vaikuttavaksi luonnollistamalla se osaksi jokapäiväisiä käytäntöjä.

Puhetavat ovat kytköksissä valtaan eli siihen, kenellä on mahdollisuus harjoittaa merkitsemisen politiikkaa ja vaikuttaa siihen, miten kaupungista puhutaan (Nevalainen 2004, Mitchell 2000, 13–14, 63–64, Ilmonen 1994). Diskursseissa tietyt puhumisen tavat kietoutuvat yhteen vallan kanssa ja muodostuvat valankäytön välineiksi, joiden avulla tuotetaan tietoa sekä määritellään kaupunkitilan tuottamisessa mahdolliset puhetavat ja puhujat.

Vaikutusvaltainen toimijoiden yhteenliittymä voi suojella omia intressejään erilaisten symbolisten esitysten ja stereotyyppien avulla ja hallita näin paikallista kaupunkipuhetta (Evans 1988, 125–130). Hajer (1995) on nimittänyt tällaisia yhteistä etua ajavia yhteenliittymiä diskurssikoalitioiksi, joista voidaan käyttää myös diskurssiregiimin käsitettä, sillä paikalliset kykenevät yhteisen puhetavan avulla kehittämään ja ylläpitämään tiettyjä ympäristödiskursseja. Siis oikeuttamaan oman tapansa tarkastella keskustelun kohteena olevaa kysymystä – ja hallitsemaan siten ympäristön muutosta (Nevalainen 2004).

Kyseessä on kilpailutilanne, jossa toisistaan poikkeavat näkökulmat kamppailevat paitsi julkisuudesta myös hallitsevasta asemasta diskursiivisella kentällä. Tässä kamppailussa yhteiskunnan rakenteet, arvot, arvostukset ja toiminta kietoutuvat yhteen ja muokkaavat kaupungin sosiaalista ja fyysistä järjestystä (Dear & Häkli 1998, 61).

Toisaalta diskurssit ovat puhetapoja, jotka syntyvät edellä esitettyjen pitkäaikaisten kulttuurien muovaavien prosessien sekä tietyn paikallisen tilanteen määrittämässä kontekstissa. Ne käyttävät hyväkseen ajassa liikkuvista teemoista, kuten vaikkapa talouspuheesta, poimittuja elementtejä uuden tiedon

muotoiluun ja tukemiseen. Tällä tavoin muutosta pyritään ohjaamaan tiettyyn suuntaan ja saavuttamaan muutosta haluavan diskurssiregiimin päämäärät (Hall 1992, 180, 190).

Diskurssi, kuten myös sitä hyödyntävä puhujaryhmä, operoi siis yhteiskunnassa yleisesti tiedetyillä ja hyväksytyillä asioilla. Diskurssi vetoaa ja suostuttelee ihmiset puolelleen. Retorisilla elementeillä pyritään vakuuttamaan vastaanottaja tietyn tiedon totuudellisuudesta. Suunnitteluprosessissa yleisö, esimerkiksi asukkaat, joiden välittömään lähiympäristöön suunnittelu kohdistuu, pyritään vakuuttamaan paitsi tiettyjen toimien oikeutuksesta, myös näitä toimia tuottavien oikeutuksesta niiden toteuttamiseen ja perustelemaan puhujan oikeutus tietynlaisen puheen tuottamiseen (Nevalainen 2004).

Vallitseva diskurssiregiimi pyrki rajaamaan asukkaiden julkisen puhutlan vähemmän arvostetuille foorumeille: paikallislehtiin ja yleisönosastoihin. Asukkaiden puheenvuorot edustavat Toiseutta, eikä niiden katsota perustuvan asiantuntijatietoon. Jaana Nevalainen (2004, 27) on todennut kaupunkikeskustakiistoja käsittelevässä tutkimuksessaan analysoidessaan eri osapuolien diskursiivista valtaa, että ”määrittelyoikeuden rajaamisella itselleen ja saamalla näkemyksensä julkisuuteen, puheryhmä käytti valtaansa Toisen yli ja pyrki jättämään Toisen osattomaksi kaupunkia koskevan tiedon määrittelystä”.

”Lähiö” on lyhyen optimistisen ja innostuneen rakentamisen alkuvaiheen jälkeen esitetty lehdistössä pääsääntöisesti kielteisessä valossa. Jaana Nevalaista (2004) mukaellen voisi sanoa lähiön edustavan Toiseutta, johon projisoidaan kielteiset kehityskulut ja tunteet ja joiden puolustajien puheenvuorot osoitetaan vähäisemmille foorumeille, yleisönosastoihin ja paikallislehtiin.

Lähiön konstruointia lehdistössä on tarkastellut erityisesti Irene Roivainen (1999) väitöskirjassaan, jossa hän tutki Helsingin Sanomien kirjoittelua lähiöistä 40 vuoden aikana 1955–1995 ja päättelee, että lähiöille on kirjoituksissa tuotettu huono maine. Lähiö on julkisessa keskustelussa ollut paikka kulttuurin marginaalissa, paikka jossa ne ”Toiset” asuvat. Lähiöstä tuotettu kuva on ollut ulkopuolisen katse. Vasta 1990-luvun puolivälistä lähtien ovat asukkaat tulleet mukaan julkisuuden tapaan kuvata lähiöitä. Silloin lähiöissä kasvaneet sukupolvet ovat ryhtyneet muistelemaan lapsuuttaan ja nuoruuttaan. Sitä ennen lähiö oli neljännesvuosisadan ajan vain ongelma: fyysisesti ruma, sosiaalisesti köyhä ja toiminnallisesti virikkeetön asuinalue.

Ensimmäisten asumalähiöiden rakentamista pääkaupunkiseudulle kuvattiin ”uljaan, uuden maailman” syntyminenä vanhaan kulttuurimaisemaan. Näihin ”puutarhakaupunkeihin” ja ”metsälähiöihin” muuttivat erityisesti kantakaupunkilaiset. Roivaisen (1999) mukaan 1960-luvun puoliväliin mennessä lähiökirjoittelu arkipäiväistyi. Lähiöt edustivat syntyessään modernin

asumisen lupausta, mahdollisuutta parempaan elämään nykyajan mukavuuksilla varustetuissa asunnoissa.

1954 rakennettu Patterinhaka on Turun vanhin lähiö, josta sinne muuttaneiden kokemukset ovat valoisia:

“Monet alkuperäisasukkaat muuttivat uuteen lähiöön vanhoista hellahuoneista, joissa ei ollut minkäänlaisia mukavuuksia. Oli luksusta, kun lämmin ja kylmä vesi tuli suoraan hanasta ja valui pois viemärin kautta. Puhumattakaan kylpyammeesta, johon saattoi pulahtaa milloin tahansa. Ja rappukäytävässä sijaitsevaan roskakuiluun saattoi käydä heittämässä jätteet, kun ne aiemmin vietiin pihan perälle tai poltettiin. Asuin saunakamarissa ennen tänne muuttoa. Oli se hienoa ja yllälistä, kun pääsi kerrostaloon. Karlsson muistelee.”²

Ensimmäiset lähiöt, puutarhakaupungit ja metsälähiöt, olivat aluksi keskiluokkaisen uuden asumisen ihailtuja malleja, kuten Tapiola, Munkkivuori tai Maunula. (Ilmonen 1994.) 1960-luvun teollisen rakentamisen innovaatioiden eteneminen ja rakentamisen laadun heikkeneminen yhdistettynä maaltapakoon muutti suhtautumista lähiöasumiseen. Ainutkertaiset, tunnettujen arkkitehtien suunnittelemat lähiöt korvautuvat lähiöiden teollisella sarjatuo- tannolla. Näitä ”betonilähiöitä” asuttivat ”suuren muuton tuomat maalaiset”. Vähitellen kirjoittelu muuttuu ongelmakeskeiseksi.

Roivainen arvelee, että 1990-luvun puolivälissä virinnyt kotiseutuistumispuhe voi luoda tilaa kansalaisten omalle katseelle. Kansalaiskeskeinen julkisuus ei voi kuitenkaan olla vain muistelupuhetta. Lähiöstä voi tulla ”meidän paikka” vain, jos asukkaille annetaan valta määritellä mitä lähiö on.

Myös Ilmosen (1994, 30) lähiöpuhetta tarkastelevassa artikkelissa on huomautettu, että lähiö ei ole vain neutraali nimike, vaan myös symbolinen kategoria tietyntyyppisille asuinalueille ja niiden asukkaille, tapa luokitella asioita. Paikat ja tilat ovat (myös) metaforia, joiden avulla muodostetaan kategorioita ja hierarkioita.

Ne ovat symbolisia representaatioita, jotka säilyttävät sosiaaliset suhteet samanaikaisuuden, yhdenmukaisuuden ja koheesion tilassa. Sanassa lähiö on tietynlainen lataus, ja lähiöiksi nähdään useimmin Jakomäen ja Kontulan kaltaiset alueet kuin vaikkapa vauraammiksi mielletyt Oulunkylä ja Kulosaari.

Lähiöpuhe on myös puhetta työväenluokasta. Määrittelemällä työväenluokan ja lähiöt ongelmallisiksi, keskiluokka määrittelee samalla itsensä ei-ongelmaiseksi, ei-lähiössä asuvaksi. Puhe työväenluokkaisista alueista ei ole muuttunut yli 100 vuodessa juuri lainkaan, jolloin Pitkäsillan pohjoispuolisista alueista, Kalliosta ja Sörnäisistä, puhuttiin hyvin samalla tavalla kuin nykyisistä lähiöistä. Sinne muutti silloin kaupungin räjähdysmäisesti

² “Turun vanhin lähiö voi paremmin kuin koskaan”. TS 4.8.2014

kasvanut väestö, joka hakeutui kaupunkiin teollisuustöihin ja asukkaiden määrä kolminkertaistui 1800-luvun lopulla. Kaupungin porvaristoa huolestuttivat asukkaiden elämäntavat, rikollisuus ja viinan juonti. Pitkäsilta on edelleenkin suomalaisen luokkayhteiskunnan ensimmäinen henkinen jakolinja, seuraava jakolinja on 60-luvulla rakennetut lähiöt.

Suuri osa tavallisista suomalaisista asuu lähiöissä. Vaikka lähiöistä on tullut koti jo useammalle sukupolvelle, on julkinen lähiöitä koskeva keskustelu jatkunut hyvin samankaltaisena näihin päiviin asti, kuten uudemmistakin otsikoista voi todeta: ”Sosiaaliset ongelmat ajavat väkeä karkuun lähiöistä” (HS 25.10.2013), ”Lähiöissä tikittää tuplapommi” (Taloussanomat 9.8.2012), ”Yli neljännes välttelee maahanmuuttajien lähiöitä”, (Helsingin Uutiset 25.10.2013). Lisäulottuvuuden lähiökeskusteluun ja otsikointiin on tuonut maahanmuutto.

Lähiö yhteiskuntapolittisena ongelmana

”Sekä ghetto että lähiö ovat etenkin markkinatalousmaissa alueita, joissa uuden köyhyyden muodot näkyvät selvimmän ja joissa esiintyy kaikille kehittyneille yhteiskunnille yhteisiä piirteitä: pysyvä työttömyys ja tilapäiset työpaikat, etnisuus, kumuloituva syrjäytyneisyys, sosiaalisten verkostojen ja sidosten löyhtyminen, julkisen rahoituksen ja sosiaaliturvajärjestelmien epäonnistuminen sosiaalisten onnettomuuksien ja eristäytymisen korjaamisessa.” (Wacquant 1993, 366)

Melkein kaikissa kielissä on käsite kaupunkihierarkian pohjimmaiselle alueelle: Yhdysvalloissa se on ghetto, Ranskassa banlieue, Italiassa quarteri degradati, Brasiliassa favela, Argentiinassa villa miseria. Pohjoismaissa, kuten Ruotsissa on puhuttu neutraalimmin ongelma-alueista: problemområden. Yhteisiä nimittäjiä slummille, ghetolle ja työväenluokkaiselle lähiölle on, että ne ovat sekä sosiaalitaloudellisen että symbolisen syrjinnän kohteita. Ne ovat alueita, joille on ominaista eristyneisyys ja sosiaalinen alemmuus, jonne kaupunkien köyhin väestönosa sijoittuu ja jotka kärsivät sosiaalisen stigmatisaation kierteestä.

Suomessa tällaista pohjimmaista aluetta ei ole selvästi nimetty. Slummi on yleisimmin käytetty nimitys heikolle ja perifeeriselle asuinalueelle. ”Lähiöstä” näyttäisi kuitenkin tulleen Suomessa tällainen hierarkian alin slummiin verrattava käsite, vaikka niin ei alun perin ollut. Esimerkiksi Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto on pyrkinyt irrottautumaan leimautuneesta lähiökäsitteestä korvaamalla sen neutraaleimmilla ”esikaupungilla” ja ”kaupungin-osalla” ja uudistamalla lähiö-käsitteen vivahteita.³

³ Ks. esim. Lähiöprojektin toimintakertomus 2014: http://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/julk_2015-2.pdf. Vetovoimainen esikaupunkiasuminen http://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/yos_2010-5.pdf Esikaupunkien renessanssi. Esikaupunkien kehittämisen toimintatapoja. <http://>

Lähiöstä puhutaan useimmiten kuin ne olisivat yhdenmukaisia ja niitä koskeva puhe on erittelemätöntä. Lähiö tuntuu olevan pilkkomaton kategoria, johon kuuluu hyvin erilaisia asioita. Lähiöpuheessa puhutaankin useista erilaisista asioista samanaikaisesti, joista muodostuu stereotyyppinen asuinalueen luokitus nimeltä ”lähiö” (ks. myös Ilmonen 1994):

1. rakennetun ympäristön laadusta (rakennuskulttuurin puute, rumat ja ankeat rakennukset, pysäköintikentät)
2. sijaintitekijöistä (syrjäinen tai eristynyt sijainti, etäisyys)
3. kaupunkikulttuurista (yksipuolinen tai vähäinen palvelurakenne, alueen omaleimaisuuden puute)
4. sosiaalisesta vuorovaikutuksesta (yhteisöllisyyden ja kontaktien puute, yksipuolinen väestö, yksinäisyys, asukkaiden väliset konfliktit)
5. yleisemmistä yhteiskuntapolittisista ongelmista (syrjäytyminen, köyhyys, maahanmuutto, elämäntapaongelmat)

Monissa lähiöissä on vieläkin rakentamisen nopeudesta ja aluerakentamisen logiikasta johtuvia puutteita. Lähiöiden kehittämistyöryhmän muistiossa tiivistettiin jo 1980-luvun puolivälissä (YM 1985, 22–23) epäkohtia: syrjäinen sijainti, palvelupuutteet, ankea ulkonäkö, sosiaalinen erilaistuminen, häiriöt, leimautuminen, heikko asema asuntomarkkinoilla, alhainen hintataso, kerrostaloasumista vierastetaan. Leo Osaran (1985, 4) mukaan kaksi kolmasosaa lähiöistä on pihaympäristön, maaston ja kasvillisuuden käsittelyn sekä esteettisen laadunosalta huonoja. Pahinta on liian suuri mittakaava ja omaleimaisuuden puuttuminen.

Epäkohtien luettelosta huolimatta voi toisaalta todeta, että kovin monet asuinalueet ovat olleet ankaran kritiikin kohteena niiden valmistuttua. Harvat kohteet, sen enempää asuinalueet kuin yksittäiset rakennuksetkaan, ovat saaneet kiitosta syntyessään. Aikalaiset ovat tuominneet niin Eiran, Töölön kuin Puu-Käpylänkin. Aika muuttaa asuinalueita: se vahvistaa niiden omaleimaisuutta, tuo alueille historiaa, kertomuksia ja merkityksiä sekä muuttaa monesti suhtautumista rakentamisen estetiikkaan ja muoteihin.

Esteettisen laadun määrittäminen ei ole yksiselitteistä. Asukkaat painottavat suhteessaan ympäristöön toiminnallisia näkökohtia ja tunnesidoksia toisin kuin suunnittelijat, jotka pitävät usein esteettisiä kriteereitä ensisijaisina. Harvat kohteet, sen enempää asuinalueet kuin yksittäiset rakennuksetkaan, ovat saaneet kiitosta syntyessään. Aikalaiset ovat tuominneet niin Eiran, Töölön kuin Puu-Käpylänkin.

---

www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/julk_2008-16.pdf Lähiöistä kaupunginosiksi, joissa tapahtuu!
http://www.hel.fi/hel2/ksv/julkaisut/julk_2008-13.pdf

Lähiöt ovat myös vakiintuneet ja muodostavat nykyään kaikissa suomalaisissa kaupungeissa merkittävän osan arjen kaupunkirakennetta. Monet niistä ovat myös omaleimaisia alueita, joilla on tunnistettava identiteetti: Kontula, Suvela, Pansio-Perno, Kannelmäki tai Hakunila ovat kaikki erilaisia ja omanlaisiaan kaupunginosia.

On yhteiskunnan rakenteista johtuvaa väkivaltaa, että moniongelmaista väestöä kootaan yhteen heikosti suunnitellulle ja huonosti rakennetulle alueelle. Vinoutunut väestörakenne ei johdu asuinalueesta eikä sen fyysisistä rakenteista, tornitaloista tai minimalistisesta arkkitehtuurista.

Asuinalueet leimautuvatkin usein enemmän yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuuden seurauksena kuin alueen fyysisten puutteiden vuoksi. Epäonnistuneeseen yhteiskuntapolitiikkaan, joka tuottaa syrjäytymistä, työttömyyttä ja köyhyyttä on yksittäisen kunnan lähiöparannusprojektilla vaikea vaikuttaa. Kaupunkiuudistamista koskeva vertaileva tutkimus on osoittanut olevan huomattavia eroja parantamisen eri instrumenttien välillä (Andersen and Leather 1999, Priemus and Metselaar 1992), sekä paljastanut, että politiikan taustalla olevat tavoitteet ja motiivit vaihtelevat erittäin paljon eri maiden välillä. Näitä eroja voidaan selittää vain osittain kansallisten ja kaupunkikonteksttien eroilla po. maissa. Yksi todennäköinen selitys on että perustavanlaatuisen ymmärrys kaupunkitaantumisen prosesseista puuttuu, tai siitä, miksi markkinavoimat eivät aina pysty uudistamaan asuntoja ja kaupunkialueita ja siitä, miten julkinen interventio voisi tehokkaimmin poistaa tai parhaiten estää taantumista. Andersenin (199x,xx) mukaan näyttää siltä, että kaupunkiparantamishjelmat ovat olleet jossain määrin ad hoc-ohjelmia, joiden tavoitteena on ollut ratkoa havaittuja fyysisiä ongelmia, joiden taustaa ei ole aivan ymmärretty tai pohdittu riittävästi.

Kansainvälisten kokemusten perusteella tiedetään hyvin, että köyhien, huono-osaisten ja yksipuolisesti etnisen väestön kokoaminen rajatulle alueelle on myrkyä asuinalueelle. Kuuluisin epäonnistuminen on Pruitt-Igoen asuinalue St Louisissa, joka alueen valmistuessa 1956 oli sen ensimmäisten asukkaiden mukaan ”keidas erämaassa”. Alue oli kuuluisan arkkitehti Minoru Yamasakin suunnittelema, ja sen arkkitehtuuria ylistettiin. Kun viimeiset alueen alkuaan 33:sta 11-kerroksisesta talosta räjäytettiin 1972 lukuisien parannusprojektien ja mittavien korjausinvestointien jälkeen, se oli epätoivon ja väkivallan symboli, suureksi osaksi epäonnistuneiden asuntopoliittisten päätösten vuoksi. Kun alussa yli 52 prosenttia asukkaista pystyi tulemaan toimeen omin voimin, niin loppuaikoina vain 15 prosenttia väestöstä selvisi ilman julkisen vallan taloudellista tukea.

Suomessa tällaisia Yhdysvalloissa ja muualla Euroopassakin melko tavallisia asumiskatastrofeja ei ole vielä merkittävästi koettu. Suureksi osaksi se johtuu asunto- ja kaavoituspolitiikasta, jossa on noudatettu asukasryhmien sekoittamisen periaatetta ja toteutettu rahoitusjärjestelmää, joka tarjoaa pakoreitin köyhyydestä. Tuloerojen ja asuinalueiden eriytymisen lisääntyminen ei osoita sekoittamisen politiikan olevan tehotonta. Se osoittaa vain sen, että asunto- ja maapolitiikka ovat rajallisia välineitä, jotka toimivat yleisen yhteiskuntapolitiikan ehdoilla. Jos yhteiskuntapolitiikan tavoitteena on lisätä eriarvoisuutta ja kurjistaa asuinalueita, sitä on vaikeaa korjata kaavoituksen ja asuntopolitiikan keinoilla. On poliittinen valinta, mihin suuntaan suomalaiset asuinalueet ja kaupungit jatkossa kehittyvät.

Yhdysvalloissa taistelu rappeutumista vastaan on muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta ollut epäonnistunutta (Kaplan 1991, Adams et. al. 1991) ja useimpien kaupunkikeskustojen slummialueiden osalta on luovuttu toivosta parantaa niitä. Sen sijaan on ryhdytty tekemään ohjelmia, joiden avulla ihmiset voivat paeta näiltä alueilta (Galster and Zobel 1998).

Euroopassa hallitusten kaupunkiparantamisen ja asuntojen kunnostamisen politiikat ovat olleet tuloksiltaan parempia kuin Yhdysvalloissa. Useimmissa maissa, erityisesti Pohjois-Euroopassa 1800-luvun lopulla ja erityisesti 1900-luvun alussa rakennetut slummit on purettu. Useimmiten on käytetty laajaa valikoimaa erilaisia instrumentteja alkaen raskaista kalliista julkisesta interventioista aina kevyempään säätelyyn ja taloudelliseen tukeen, joka on ulottunut uudistamisen markkinaprosesseihin. Poliitiikkojen erot näkyvät saavutetuissa tuloksissa. Parhaita tuloksia on saavutettu maissa, joissa on käytetty useita eri sovellettuja instrumentteja samanaikaisesti ratkaisemaan spesifejä ongelmia spesifeillä alueilla tietyissä hallintamuodoissa ja tietyille ihmisille. (Andersen 1995b, 10.)

Ovatko lähiöt segregoitumassa?

Vaikka suomalaisten asuinalueet ovat kansainvälisesti verrattuna edelleen sekä sosiaalisesti että fyysisesti tasalaatuisia, saattaa osa alueista taantua yhteiskunnan jakaantumisen ja maahanmuuton lisääntyessä yksipuolisesti etnisiksi ja köyhiksi alueiksi, kuten on käynyt monessa muussa Euroopan maassa. Alueen taantuminen liitetään sosiaaliseen segregatioon, jolla keskitetään köyhää väestöä kaupungin vähiten vetovoimaisille alueille. Segregatio on monenlaista: se voi perustua rotuun, etnisyyteen, luokkaan, uskontoon tai taloudelliseen eriarvoisuuteen.

Monet tutkijat ovat arvioineet kaupunkien sosioekonomisen segregaatian lisääntyvän. Esimerkiksi Marcińczak et al. (2016, 348) ovat tutkineet sosioekonomista segregaatiokehitystä 13 eurooppalaisessa pääkaupungissa⁴ ja päättelivät, että Euroopassa se on vielä vähäistä verrattuna moniin muiden maanosien kaupunkeihin, mutta että erot ovat kasvamassa kaikissa Euroopan pääkaupungeissa. Vielä 1990-luvulla segregaatian taso oli alhaisempi itä-Euroopassa kuin länsi-Euroopassa, mutta on nopeasti kasvamassa, vaikka kaupunkien välillä onkin huomattavia eroja. Tutkijat havaitsivat neljä merkittävää tekijää, jotka muokkaavat eurooppalaisia kaupunkeja: 1) hyvinvointi- ja asumisregiimit, 2) globalisaatio ja taloudellinen restukturaatio, 3) lisääntyvä taloudellinen eriarvoisuus ja 4) historialliset kehityspolut. He toteavat, että valtion interventio on pitkään hillinnyt segregatiota, mutta hyvinvointivaltioiden neoliberaalit muutokset ja globalisaatio ovat lisänneet eriarvoisuutta. Sen seurauksena sosioekonominen segregatio laajenee koskemaan uusia ryhmiä. Jos tämä trendi jatkuu, tutkijat arvelevat että Eurooppaa uhkaa lisääntyvän eriarvoisuuden ja segregaatian aikakausi, jossa rikkaat ja köyhät elävät eri elämää kaupungin eri alueilla. Tämä vahingoittaisi vakavasti tulevaisuuden kaupunkien sosiaalista tasapainoa.

Myös etninen segregatio on lisääntynyt Euroopan laajuisesti ja etenkin huoli radikalisoitumisen seurauksista on pakottanut eurooppalaiset maat pohtimaan etnisten ryhmien parempaa liittämistä ja sopeuttamista yhteiskuntaan. Tanskassa on tästä johtuen ryhdytty suorasukaisesti nimeämään joitain asuinalueita ghetoiksi. 2011 esiteltiin hallituksen ohjelma Denmark 2020, jossa on muotoiltu johdonmukaista ghettostrategiaa iskulauseella ”Ghetosta yhteisöksi – rinnakkaisyhteiskunnista irtautuminen Tanskassa”⁵. Ghettopoliitikan taustalla on havainto siitä, että tietyt asuinalueet sulkeutuvat ympäröivästä yhteiskunnasta, ja niiden asukkaat sitoutuvat enemmän lähtömaahansa kuin Tanskaan. Tämän vuoksi ghetot olisi integroitava paremmin osaksi tanskalaista yhteiskuntaa. Täysin uutta tässä strategiassa on kohdealueiden nimeäminen. Pohjoismaissa on perinteisesti varottu leimaamasta asuinalueita voimakkaasti. Hallituksen ghettopoliitikkaa onkin kritisoitu ankarasti juuri sillä perusteella, että se vain leimaa haavoittuvia asuinalueita entisestään ja edistää niiden taantumista. Strategiassa mainitaan kuitenkin kaikkiaan 29 aluetta, joille on ominaista korkea työttömyys, huomattava määrä lapsia, suhteellisen korkea määrä rikollisuutta sekä suuri määrä etnisiä vähemmistöjä.

⁴ Amsterdam, Budapest, Wien, Tukholma, Oslo, Lontoo, Vilna, Tallinna, Praha, Madrid, Milano, Ateena ja Riika.

⁵ ”Bringing the ghetto back to the community – breaking away from parallel societies in Denmark”.

Strategiassa etsitään keinoja ghettoistumisen purkamisessa ja painotetaan viittä toimenpidealuetta: 1) Vetovoimaisempia asuinalueita, alueiden ulkonäköä on muutettava purkamalla ja omistusjärjestelyillä, 2) Tasapainoisempi asukasrakenne, maahanmuuttajien ja EU:n ulkopuolisten alueiden väestön muuttoa asuinalueille on kontrolloitava paremmin, 3) Lapsiin ja nuoriin kohdistuvat tehostetut toimet. Nuorten on pätevoidyttävä ja opittava lukemaan tanskaa, 4) Passiivisen toimeentulotuen lopettaminen. Ghettoalueille on perustettava työvoimakeskuksia, joissa autetaan asukkaita työn saamisessa ja kouluttautumisessa, 5) Taistelu sosiaaliturvien väärinkäyttöä ja rikollisuutta vastaan. Toistaiseksi politiikan soveltamisen tuloksista ei ole raportoitu.

Myös suomalaisessa keskustelussa on arvioitu alueiden eriytyvän. Mats Stjernberg (2016, 556) on analysoinut lähiöiden sosioekonomista kehitystä 1990-luvun laman jälkeen kolmen muuttujan: työttömyysasteen, pienituloisten osuuden ja korkeintaan peruskoulun käyneiden osuuden avulla. Hänen mukaansa 1960- ja 1970-luvuilla Suomessa rakennettujen lähiöiden sosioekonominen asema on muuttunut merkittävästi vuosien 1990 ja 2011 välillä epäsuotuisaan suuntaan suhteessa muihin alueisiin koko Suomessa: alueiden väliset erot ja sosioekonominen eriytyminen ovat kasvaneet.

Stjernberg arvelee lähiöiden negatiivisen kehityksen selittäjiksi talouden rakennemuutosta ja siitä seuranneita muutoksia työmarkkinoilla. Lähiöt ovat työväenluokkaisia ja asukkaat ovat usein työskennelleet teollisuudessa, jossa rakennemuutoksen vaikutus on ollut erityisen voimakas. Talouden rakennemuutos on vaikuttanut eri tavoin eri seutuihin ja paikkakuntiin. Vaikutus on ollut suuri teollisuudesta riippuvaisilla seuduilla, joissa teollisuuden työpaikat ovat vähentyneet.

Stjernbergin (2015, 558) mukaan lähiöiden sosioekonomiseen kehitykseen saattaa vaikuttaa myös valikoiva muuttoliike ja lähiöiden asema asuntomarkkinoilla. Kun lähiöt rakennettiin, ne tarjosivat modernia ja tilavaa asumista, kun taas nykyisestä näkökulmasta etenkin 1960- ja 1970-luvuilla rakennetut kerrostalolähiöt eivät enää vastaa yleisiä asumistoiveita tai käsityksiä mieluisasta asuinympäristöstä. Asuntojen kysyntään ja lähiöiden kehitykseen vaikuttaa myös erilaiset sosiodemografiset muutokset, kuten kotitalouksien elämäntyylien erilaistuminen. Kun lähiöiden fyysinen ympäristö ja asuntokanta yhdistyvät kielteisiin mielikuviin alueesta, ne voivat synnyttää valikoivaa muuttoliikettä, joka vuorostaan lisää alueen epäedullista kehitystä entisestään. Lähiöiden asema ja kehitys näyttäisi olevan yhteydessä erityisesti siihen, minkä tyyppisellä seudulla ne sijaitsevat sekä siihen, millä tavoin niitä ympäröivä seutu on kehittynyt. Kasvavien seutujen lähiöt ovat kehittyneet suhteellisesti katsottuna paremmin kuin stabiilien seutujen lähiöt, jotka taas ovat kehittyneet suotuisammin kuin taantuvien seutujen lähiöt.

Huolimatta siitä, että Stjernberg (2015, 558) arvioi kaikkien lähiöiden taantuneen koko Suomessa, hän lopuksi toteaa artikkelissaan olevan tärkeää pitää mielessä, että suomalaiset lähiöt eivät ole yhtenäinen joukko samankaltaisesti kehittyviä alueita, ja penää lisää julkista keskustelua ja tieteellistä tutkimusta.

Stjernbergin ansiokas, mutta laaja yleistys peittää näkyvistä lähiöiden huomattavan erilaisuuden ja niiden aseman seudullisissa konteksteissa. On kuitenkin melko hyvin tiedossa, että Suomessa muutokset ja haasteet ovat erilaisia eri kaupunkien lähiöissä. Taantuviissa kaupungeissa ongelmia ovat väestön ikääntyminen ja pitkäaikaistyöttömyys, kasvavissa kaupungeissa enemmänkin maahanmuuttajaväestön kasvu ja osin siitä johtuva segregaatio. Mutta erityisesti pääkaupunkiseudulla, jossa asuntojen kysyntä kasvaa jatkuvasti, perifeerisilläkin lähiöillä on hyvät kehitysnäkymät⁶, sillä myös niihin kohdistuu asumisen kysyntää. Taantuviissa kaupungeissa taas lähiöidenkin kehittämisen mahdollisuudet ovat heikkommat.

Väestön ikääntyminen ja kaupan keskittyminen aiheuttaa lähiöissä palvelujen karkaamista. Kaupat, pankit ja koulut keskittyvät yhä suuremmiksi yksiköiksi ja sijoittuvat etäälle vanhenevista ja kutistuvista alueista. Monet alun perin hyvien palvelujen lähiöt ovat supistuneet siinä määrin, että peruspalvelutkin ovat karanneet, kuten Turun Runosmäessä:

”Runosmäki ei ole ainoa lähiö, josta palvelut ovat vähentyneet. Esimerkiksi Pansion ja Pernon asukkailla ei ole paljon hyvää herunut, märkää rätkää sitäkin enemmän. Yhteistä lähes kaikille 1970-luvun lähiöille on myös asukasluvun lasku ja väestörakenteen muutos. Esimerkkinä tästä on, että kun Runosmäen (Nunnavuoren) koulussa oli 1980-luvun alussa 850 oppilasta, samassa lakkautetussa koulussa oppilasmäärä oli viime joulukuussa 247. Väkimäärä on siis paitsi vähentynyt, myös keski-ikäntään vanhentunut.”

Suuri osa Runosmäen asukkaista on asunut lähiössä koko sen olemassaolon ajan, ja he ovat viihtyneet. Monet alkuperäisistä asukkaista ovat sitä mieltä, että he lähtevät turvallisesta ja tutusta yhteisöstä vain jalat edellä.⁷

Turun Patterinhaan runsaat palvelut ovat loppuneet lähes kokonaan:

”Silloin täällä oli kaikki mahdolliset palvelut. Kolme pankkia, leipomo, lihakauppa, Tarmola, Osuuskauppa, kahvila ja vaikka mitä. Nyt ei ole enää kuin yksi kauppa. Tosin täältä on hyvät yhteydet keskusta.” Helvi Saarinen muutti lähiöön vuonna 1957.

Asukkaiden ikärakenne on heittänyt vuosikymmenten saatossa häränpyllyä, kun alueen ”alkuperäislapset” ovat muuttaneet pois. Tosin osasta heistä on tullut aikuisina paluumuuttajia.

⁶ ks. esim. <http://www.hypo.fi/hypon-asuntomarkkinakatsaus-q12016-2/>

⁷ TS Lukijoilta 25.4.2015: Martti Markula Turun päättäjien syytä kiinnostua myös lähiöissä asuvien asioista.

”Jotakin ikärakenteen muutoksesta kertonee se, että vuonna 1965 Patterinhaassa asuvien alle 18-vuotiaiden määrä oli yli 500. Tällä hetkellä täällä asuu vain parikymmentä alle 18-vuotiasta nuorta tai lasta,” kertoo miehensä Pentti Nykäsen kanssa asuntoyhtiöiden isännöinnistä vastaava Marianne Nykänen. ”Nykyisin alueella asuu 840 henkeä, kun asukkaita 1950-luvun lopulla oli vähintään kolminkertainen määrä. Tarkkaa lukua ei löydy enää taloyhtiön tilastoista. Tämä tarkoittaa sitä, että suuri enemmistö on yhden hengen talouksia. Lapsiperheitä on poikkeuksellisen vähän.”⁸

Lähiön sekä diskursiivisen että yhteiskuntapoliittisen ongelman taustalla on samoja syitä: monet niistä ovat työväenluokkaisia asuinalueita, joihin niin yhteiskunnan rakenteelliset kuin globalisaationkin aiheuttamat muutokset kohdistuvat ja vaikuttavat ensimmäiseksi. Useassa lähiössä on myös sosiaalista asuntotuotantoa, jonne on sijoitettu taloudellisesti heikommin toimeentulevaa väestöä. Lähiöt eivät ole ongelma, vaan yhteiskunnan rakenteet, markkinatalouden logiikka ja asuntopoliittiset valinnat, joiden seurauksina köyhyys, työttömyys ja etnisyys kasaantuvat samoille alueille.

Diskursiivinen gentrifikaatio

Lähiöiden merkittävää gentrifikaatiota ei Suomessa ole vielä nähty. Se johtuu ehkä osin siitä, että vielä 1990-luvulle asti kaikki asuinalueet kehittyivät tasaisesti ja alueiden väliset erot olivat vähäiset. Helsingin kantakaupungissa tällaisia aluemuutoksia on tapahtunut: aiemmin vähän arvostetut Kallio, Punavuori tai Vallila ovat muuttuneet köyhistä työväenluokkaisista kaupunginosista keskiluokan ja trenditietoisten hipstereiden asuttamiksi alueiksi, joihin on kasaantunut kahviloita, gallerioita, putiikkeja ja erilaisia monitoimitiloja.

Zukin et al. (2016) on tutkinut putiikkien ja kahviloiden osuutta New Yorkin Harlemin ja Williamsburgin muutoksessa ja osoittanut niiden merkityksen alueen muuttamisessa, joka ei aina ole myönteistä alueidentiteetin ja paikallisten asukkaiden kannalta. Usein ensimmäiset myymälät syntyvät uusien paikallisten toimijoiden aloitteesta, mutta joutuvat myöhemmin lopettamaan toimintansa kun alueen alkaessa menestyä, sinne muuttaa erilaisiin ketjuihin kuuluvia isompia toimijoita. Zukin on myös käyttänyt käsitettä ”diskursiivinen gentrifioija”. Hän on tarkoittanut sillä henkilöitä, jotka tuovat julkisuudessa esiin asuinalueen myönteisiä puolia ja siellä asumisen etuja etc.

Myös Suomessa on merkkejä diskursiivisista gentrifioijista. Muusikko Jimi Tenor kertoo radiohaastattelussa muutosta New Yorkista Helsingin Kontulaan:

⁸ Turun Sanomat “Turun vanhin lähiö voi paremmin kuin koskaan”. TS 4.8.2014

”Muusikko, valokuvaaja, soitin- ja vaatesuunnittelija Jimi Tenor on lähtöisin Lahdesta. Tämä seikka selittää aika lailla sitä, että hän viihtyy Itä-Helsingin lähiössä nimeltä Kontula. Viihtyy koko perhe-Tenor: myös hänen newyorkilaisyyntyinen muusikkovaimonsa, Nicole Willis. Viihtyy vaikka on asunut esimerkiksi Lontoossa, New Yorkissa ja Barcelonassa ja työskennellyt ja työskentelee ympäri Eurooppaa eri projekteissa. ”Kontulan saundi on vähän kuin Lahden,” toteaa Tenor”, samanlainen juoppoinen örinä.” Ainakin sellaiselta se kuulosti, Kontulan ostarin soundtrack, New Yorkista Helsinkiin kotiutuneen miehen korviin. ”Ei missään muualla ole sellaista kuin Suomessa.”

Mutta Kontulassa on paljon muutakin kuin örinää. On metsiä, joissa käydä sienessä. On kahviloita, joissa tarjoillaan vahvaa turkkilaista tsufea pöytään – toisiin kuin yleensä suomalaisissa baareissa. Supermarketissa myydään hyvää lihaa, ravintoloissa maukkaita annoksia. Kontulan kaduilla ja kujilla tapaa erilaisia ihmisiä, jotka tulevat toimeen keskenään. Jopa syksyllä 2015, jolloin Lahdessa syttyi ankaraa muukalaisvihaa turvapaikanhakijoita kohtaan. Miksei Kontulassa kun Lahdessa?

*”Kontulaan muutetaan, kun halutaan saada kiinni elämästä. Nimikin on sellainen maalta ja muualta tullutta lämmittävä, kotikonnun mieleen tuova.”
Tosin: ”Tietenkin jotkut siellä sitten putoavat kyydistä, lopullisesti.”⁹*

Helsingin kantakaupungin kaupunginosien idealisoitukin rosoisuus näyttää tässä haastattelussa siirtyneen uudempien työväenluokkaisten alueiden, kuten Kontulan, ihannoinniksi.

Lähiöiden vahvistuminen näkyy monilla alueilla myös asukkaiden voimaantumisenä, jossa asukkaat vahvistavat paikallisidentiteettiä ja asukasylpeyttä, city pridea, joka vetoaa myös tuleviin asukkaisiin ja parantaa alueen vetovoimaisuutta. Roihuvuoren asuinalue on yksi esimerkki asukastyöstä, joka on muuttanut myös alueen ulkopuolisten käsitystä siitä: se on muutamassa vuodessa muuttunut huonomaineisesta asuinalueesta vetovoimaiseksi.¹⁰ Useat muutkin lähiöt ovat muuttumassa. Ne eivät enää 50 vuoden jälkeen ole tyhjää tilaa suunnittelijan piirustuslaudalla ja yhä useampi lähiö on kaupunginosa muiden joukossa ja muuttumassa tavoiteltavaksi asuinalueeksi.

Lähiö nyt

”Lähiö on lähellä. Se on lähellä ihmistä. Lähiö on taidetta, koska koko elämä on taidetta. Lähiö on läsnä elämässä, koska lähiössä on koti. Lähiö on yhteiskunnan peili. Lähiöt ovat parhaimmillaan yhteisöllisiä kyliä. Yhteinen kaupunki, yhteinen tulevaisuus. Lähiö, koska jokainen ansaitsee kodin. Lähiössä on

⁹ <http://areena.yle.fi/1-3031080?autoplay=true>

¹⁰ Ks <http://roiuhuvuori.com/>

tulevaisuus. Lähiö on ekologinen. Lähiö on yhteiskuntamme voimavarakeskus, idearikas ja solidaarinen kylä. Tervetuloa lähiöön! “ Joel Eklöv, TS Koti, blogi

Lähiötä, sen enempiä kuin muitakaan asuinalueita, ei voi parantaa kohdentamalla samoja toimia samanaikaisesti eri asuinalueisiin, vaan lähtökohdaksi on otettava niiden omat vahvuudet ja heikkoudet. Lähiöit eivät ole yhtenäinen ryhmä, ne ovat erilaisia ja omaleimaisia asuinalueita.

Suomessa lähiöt ovat vakiintuneet tavallisten suomalaisten asuinpaikoiksi, joista monet ovat ikääntyessään erilaistuneet positiivisesti. Usein puhutaan vain lähiöissä tapahtuvasta kielteisestä kehityksestä, mutta on monet lähiöt ovat myönteisten tekijöiden ja ominaisuuksien keskittymiä. Lähiöiden parantamisessa tulisi pyrkiä vahvistamaan alueen identiteettiä sen omasta taustasta käsin, tukeutumalla sen historiaan ja ominaispiirteisiin sekä sen asukkaiden tekemään nykyisyyteen.

Arjen vaivattomuus on lähiöiden ja kerrostaloasumisen kilpailuetu. Kerrostalolähiöt ovat tulleet ikään, jossa niiden kehittäminen tuo uusia mahdollisuuksia. Fyysisillä puitteilla on merkitystä sosiaaliselle hyvinvoinnille, ja niin rakennusten kuin alueidenkin ajanmukaistamiselle ja viihtyvyyden lisäämiselle on tilausta. Alueen mielikuva on asuntomarkkinahoukuttelevuuden kannalta tärkeä ja täydennysrakentamisella voidaan myös sekoittaa alueita ja luoda niitä uudelleen.

Lähiöiden kehittämisen ensimmäinen ehto on stereotyyppisistä mielikuvista luopuminen ja kohteen parempi tunnistaminen. Kun lähiökeskustelussa sekoittuvat monet eri tasot ja asiat: asuinalue ja yhteiskunta, fyysinen ja sosiaalinen, objektiivinen ja subjektiivinen, laadullinen ja määrällinen, tarvitaan edelleen yhä pilkotumpaa puhetta ja asioiden erittelyä. Mitä halutaan parantaa, ja mitä resursseja ja toimenpiteitä siihen on käytettävissä? Onko kysymys sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, palveluista, yhteisöllisyydestä, rakennusten puutteista vai yhteiskuntapolitiikasta? Mihin kunnalliset toimijat voivat vaikuttaa, mitä asukkaat voivat tehdä, mihin voidaan vaikuttaa kansallisella politiikalla? Miten kaavavälineillä voidaan ohjata kehitystä?

Lähiöiden kehittämisessä tärkeä tekijä on yleinen yhteiskuntapolitiikka. Lähiökysymys on köyhyyden, työttömyyden ja etnisen integraation ratkaisemista.

Kirjallisuus

Andersen, H. S. (1995b) Explanations of Urban Decay and Renewal on the Housing Market – What can Europe Learn from American Research?, *Netherlands Journal of Housing and the Built Environment*, 10 (1), pp. 65-85.

- Andersen H. S. and T. Ærø** (1998). Sociale konsekvenser af byfornyelse (Social consequences of urban renewal). SBI-report 297. Danish Building Research Institute.
- Andersen, H.S. and Leather P.** (ed.) (1999) *Housing Renewal in Europe*, Bristol: The Policy Press.
- Andersen, H.S.** (2003) Urban Sores. On the interaction between segregation, urban decay and deprived neighbourhoods. Danish Building and Urban Research
- Dear, Michael & Jouni Häkli** (1998). Tila, paikka ja urbanismi – uuden kaupunkitutkimuksen metodologiaa. *Terra* 110(2), 59–68.
- Evans, D.** (1988). Social Interaction and Conflict over Residential Growth. Teoksessa Eyles, J. & D. M. Smith (eds.): *Qualitative Methods in Human Geography*. Polity Press, Cambridge.
- Gray, N., ja Porter L.** (2015), By Any Means Necessary: Urban Regeneration and the “State of Exception” in Glasgow’s Commonwealth Games 2014, *Antipode*, 47, 380–400, doi: 10.1002/anti.12114
- Fairclough, Norman** (1992). *Discourse and Social Change*. Polity Press, Cambridge.
- Fairclough, Norman** (1997). *Miten media puhuu*. Vastapaino, Tampere.
- Foucault, M.** (1980). *Power/ Knowledge*. Harvester, Brighton.
- Hankonen, J.** (1994). *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta: suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla*. 539 s. Otatieto, Espoo.
- Hajer, Maarten** (1995). *The Politics of Environmental Discourse. Ecological Modernization and the Polity Process*. Clarendon Press, Oxford.
- Harvey, D.** (1996). *Justice, Nature & the Geography of Difference*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Hurme, R.** (1991). *Suomalainen lähiö Tapiolasta Pihlajamäkeen*. 211 p. Societas Scientiarum Fennica.
- Häkli, Jouni** (2002). Kansalaisosallistuminen ja kaupunkisuunnittelun tiedonpolitiikka. Teoksessa Bäcklund, Pia & Jouni Häkli & Harry Schulman (toim.): *Osallistujat ja osaajat – kansalaiset kaupungin suunnittelussa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Iimonen, M.** (1994). *Puutarhakaupungista ongelmalähiöön* teoksessa Haarni, T. (toim.) (1994) *Ihmisten kaupunki? Urbaani muutos ja suunnittelun haasteet*. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskus & Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus. Stakes raportteja 152. Jyväskylä.
- Kivelä, Marko.** Ei ole maineeseen katsomista.. <http://markok.puheenvuoro.uusisuomi.fi/118894-ei-ole-maineeseen-katsomista>
- Lankinen, M.** (1999). *Lähiöiden välinen ja sisäinen erilaistuminen jatkuu*. 52 s. Ympäristöministeriön moniste 52. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Marcinčzak, S. S. Musterd, M. van Ham and T. Tammaru** Inequality and rising levels of socio-economic segregation. Lessons from a pan-European comparative study. 358–392.
- Mitchell, D.** (2000). *Cultural Geography. A Critical Introduction*. Blackwell Publishers, Oxford.
- Nevalainen, J.** (2004) Kaupungista puhumisen tavat vallankäytön välineenä – julkista puhetta kaupunkikeskustan muutoksesta. *Yhdyskuntasuunnittelu* vol 42, 3–4. <http://www.yss.fi/Nevalainen.pdf>
- Osara, L.** (1985) Kerrostalolähiöiden määrä, laatu ja perusparannustarve. Esiselvitys otoksen perusteella. Lähiöiden kehittämisen ongelmia, liite 1. S. 1–11. Helsinki: Ympäristöministeriö, 1985.
- Roivainen, I.** (1999) *Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia.
- Seppälä, M-L., H. Lehtonen & T. Tihlman** (1990). *Suomen lähiöt. Kyselytutkimus 1950–1980-luvulla rakennetuista lähiöistä*. 94 s. Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto, tutkimusraportti 2/1990. Ympäristöministeriö, Helsinki.

- Stjernberg, M.** (2015) Suomalaisten 1960- ja 1970-lukujen lähiöiden sosioekonominen kehitys ja alueellinen eriytyminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2015):6, 547–560.
- Wacquant, L.** (1993) Urban Outcasts: Stigma and Division in the Black American Ghetto and the French Urban Periphery. *International Journal of Urban and Regional Research* 17-3 (September 1993): 366–383.
- Zukin, S. , V. Trujillo, P. Frase, D. Jackson, T. Recuber, ja A. Walker** (2009) New Retail Capital and Neighborhood Change: Boutiques and Gentrification in New York City. *City and Community*. Volume 8, Issue 1, pages 47–64.

ISBN 978-952-60-6787-2 (pdf)
ISSN-L 1799-487X
ISSN 1799-487X (painettu)
ISSN 1799-4888 (pdf)

Aalto-yliopisto
Insinöörیتieteiden korkeakoulu
Rakennetun ympäristön laitos
Maankäytön suunnittelu ja liikennetekniikka
www.aalto.fi

**KAUPPA +
TALOUS**

**TAIDE +
MUOTOILU +
ARKKITEHTUURI**

**TIEDE +
TEKNOLOGIA**

CROSSOVER

**DOCTORAL
DISSERTATIONS**